

Innst. 262 S

(2012–2013)

**Innstilling til Stortinget
fra finanskomiteen**

Innstilling fra finanskomiteen om Perspektivmeldingen 2013

Innst. 262 S

(2012–2013)

Innstilling til Stortinget fra finanskomiteen

Meld. St. 12 (2012–2013)

Innstilling fra finanskomiteen om Perspektivmeldingen 2013

Til Stortinget

1. utfordringer og valgmuligheter for norsk økonomi

1.1 Sammendrag

1.1.1 Mål og utfordringer

Hovedmålet for regjeringens økonomiske politikk er arbeid for alle og en rettferdig fordeling av goder og byrder. Med utgangspunkt i den norske samfunnsmodellen vil regjeringen fornye og utvikle de offentlige velferdsordningene, bidra til en mer rettferdig fordeling og til et arbeidsliv basert på samarbeid og forhandlinger, der alle kan delta. Regjeringen vil legge til rette for økt verdiskaping og utvikling i hele landet, innenfor rammer som bidrar til at vi ikke undergraver kommende generasjoners muligheter for å dekke sine behov. En slik bærekraftig utvikling krever en ansvarlig politikk med vekt på miljø- og klimahensyn, en langsiktig forvaltning av nasjonalformuen, et opprettholdbart pensjonssystem, et produktivt næringsliv og en velfungerende offentlig sektor.

Norge er et godt land å leve i. Vi har et høyt inntektsnivå, og vi kommer godt ut på internasjonale målinger av livskvalitet. Velstanden er jevnere fordelt enn i de fleste andre land, og inntektsforskjeller går i mindre grad i arv. Omfattende offentlige velferdsordninger understøttes av solide statsfinanser. Kombinasjonen av god vekstevne, jevn fordeling og gode offentlige ordninger er sentrale kjennetegn ved

den norske samfunnsmodellen. Dette må vi ta vare på.

Vårt høye inntektsnivå er et resultat av mer enn 150 år med økonomisk vekst. Veksten i velstand skyldes først og fremst at vi bruker arbeidskraft og produksjonsmidler på en mer effektiv måte. Vi har en omstillingsdyktig og produktiv økonomi. Arbeidsstyrken er godt kvalifisert, og yrkesdeltakelsen er høy. Effektive nasjonale markeder og åpenhet mot internasjonale markeder bidrar til gode rammebetingelser for næringslivet.

Våre omfattende velferdsordninger krever et relativt høyt skattenivå. Vi har erfart at et slikt skattenivå kan kombineres med god økonomisk vekst når vi har et effektivt skattesystem med brede skattebaser og gode vilkår for næringsvirksomhet.

Det makroøkonomiske rammeverket legger til rette for en stabil utvikling i norsk økonomi. Med Statens pensjonsfond utland trekkes et skille mellom opptjeningen av inntektene fra petroleumsvirksomheten og bruken av dem. Handlingsregelen for finanspolitikken håndterer deretter petroleumsinntektene slik at kortsiktige svingninger jevnnes ut, samtidig som inntektene også kommer framtidige generasjoner til gode. Pengepolitikken bidrar til lav og stabil inflasjon og motvirker svingninger i produksjon og sysselsetting. I arbeidet med finansiell stabilitet legges det stor vekt på å fremme soliditet, likviditet og god adferd gjennom regulering og tilsyn.

Vår felles arbeidsinnsats er grunnlaget for velferdssamfunnet. Norge har høy sysselsetting og lav ledighet. Fra 1970 til i dag er yrkesaktiviteten steget betydelig som følge av kvinners økte deltakelse i det betalte arbeidslivet. Å delta i arbeidslivet gir den enkelte økonomisk selvstendighet. Ingenting betyr mer for å bekjempe fattigdom, heve folks levestandard og bedre livskvaliteten enn arbeid. Høy syssel-

setting gjør oss også bedre rustet til å møte velferdsutfordringer i framtiden.

Syssesttings- og inntektspolitikken skal bidra til høy yrkesdeltaking, lav arbeidsledighet og god utnyttelse av arbeidskraften. Det inntektspolitiske samarbeidet mellom regjeringen og partene i arbeidslivet spiller en sentral rolle. Norge har høy organisasjonsgrad, en relativt koordinert lønnsdannelse, et velregulert arbeidsliv og et trepartssamarbeid med sterk medvirkning fra arbeidstakerne både på bedrifts- og samfunnsnivå. Det legger til rette for at næringslivet og organisasjonene tar et medansvar for samfunnsutviklingen, særlig for at arbeidsledigheten kan holdes lav. Det inntektspolitiske samarbeidet har bidratt til utjevning og tillit mellom folk. Slik sosial kapital er viktig for velferdssamfunnets økonomiske og sosiale bæreevne.

Vi har et velferdssamfunn med gode ordninger for inntektssikring og et godt offentlig tilbud av tjenester. Det omfatter en betydelig offentlig satsing på helse- og omsorgstjenester, barnehager, utdanning og forskning. Velferdsordningene er søkt utformet slik at de kan bidra til velferd for den enkelte, jevn fordeling og god økonomisk vekst. Et omfattende sosialt sikkerhetsnett gir økonomisk trygghet for arbeidstakere og bedrer omstillingsevnen i økonomien.

Norge ville aldri nådd dagens velstandsnivå uten handel og annet økonomisk samkvem med andre land. Særlig sentralt står EØS-samarbeidet med fri bevegelse av arbeid, kapital, varer og tjenester. Teknologiske nyvinninger ute skaper nye muligheter dersom vi selv evner å ta dem i bruk. Det krever god omstillings- og konkurranseevne. Samtidig vil endringer i produksjon og etterspørsel i andre land i stor grad bestemme utviklingen i prisene på vår eksport og import.

En tettere sammenvevd verden har også brakt med seg økt innvandring. Mange innvandrere får opphold i Norge av humanitære eller familiære årsaker, men de siste årene har arbeid vært den viktigste årsaken til innvandring. Et mer mangfoldig samfunn innebærer både muligheter og utfordringer. Det er særlig viktig at innvanderne deltar i arbeidslivet og at vi unngår sosial dumping.

De siste 40 årene har petroleumsvirksomheten satt sitt preg på utviklingen i norsk økonomi. Den særlig høye lønnsomheten i næringen gir både en betydelig etterspørsel etter varer og tjenester fra fastlandsøkonomien og store inntekter til staten. Det siste tiåret har oppgang i prisene på olje og gass gitt Norges disponible realinntekt et solid løft.

Den samlede produksjonen av olje og gass på norsk sokkel ser ut til å ha passert toppen. Etterspørselen fra petroleumsnæringen vil etter hvert gå ned, men det er usikkert når og hvor raskt det vil skje. Det ligger an til at staten i lang tid framover fortsatt vil få

betydelige inntekter fra petroleumsvirksomheten, og pensjonsfondet kan vokse i flere tiår. Om 15–20 år vil likevel fondet trolig gradvis bidra mindre til finansieringen av offentlige utgifter målt i forhold til verdiskapingen i fastlandsøkonomien.

Stigende levealder fører til at befolkningen vil eldes både i Norge og i de fleste andre tradisjonelle industriland. Stigende levealder er et tegn på et godt samfunn. Samtidig kan det bli en utfordring for arbeidsinnsats og statsfinanser hvis avgangsalderen fra arbeidslivet ikke endrer seg tilsvarende. Selv om avkastningen av pensjonsfondet gir et viktig bidrag til å finansiere offentlig sektors utgifter, er fondet langt fra stort nok til å løse utfordringene ved en aldrende befolkning.

Langvarig økonomisk vekst har gitt store deler av verden høyere inntekter og økt velferd, men den økte produksjonen har også skapt miljøproblemer. Uten omfattende internasjonale tiltak for å redusere utslippene av klimagasser vil klimaendringene kunne bli vidtrekkende. Havnivåstigning vil gjøre lavtliggende områder sårbare for oversvømmelser. I tillegg vil faren for ekstreme værhendelser øke. Utviklingslandene er særlig sårbare for en slik utvikling.

Klimaproblemet kan bare løses gjennom bred internasjonal samhandling. Det enkelte land har likevel et ansvar for å føre en aktiv nasjonal politikk for å redusere utslippene av klimagasser. En omstilling av Norge til et lavutslippsamfunn vil legge føringer på vår økonomiske utvikling.

Valgene vi tar i dag har konsekvenser på kort sikt, men påvirker også rommet for framtidige handlinger. Derfor må den løpende politikken vurderes i et langsiktig perspektiv. Det krever analyser av drivkreftene bak utviklingen og innsikt i konsekvensene av ulike valg. Perspektivmeldingen 2013 skal bidra til dette. Den omhandler rammer og utfordringer for en bærekraftig politikk, og hvilke valgmuligheter vi har i møte med utfordringene. Langsiktige utviklingstrekk, herunder aldring av befolkningen og utfasing av petroleumsvirksomheten, står sentralt.

1.1.2 Høy velstand i en omskiftelig verden

1.1.2.1 EN LITEN, ÅPEN ØKONOMI

Norge har et høyere inntektsnivå enn de aller fleste andre land. Medregnet petroleumsvirksomheten er BNP per innbygger om lag 20 pst. høyere enn i USA. Også hvis vi bare ser på Fastlands-BNP ligger vi høyt. Figur 1.1 i meldingen viser BNP per innbygger splittet opp i arbeidsinnsats per innbygger og BNP per timeverk. Det framgår at arbeidsinnsatsen er lavere i Norge enn i USA og EU. Vi får imidlertid mer igjen for hver arbeidet time. Avstanden til EU er særlig stor. Det er dels fordi vår produktivitet er høy, og dels fordi vi får gode priser på det vi selger til andre land.

Et lite land som Norge har spesielt stort utbytte av den arbeidsdelingen internasjonal handel gir mulighet for. De senere årene har Norge blitt knyttet enda tettere sammen med andre land gjennom handel, arbeidsinnvandring og kapitalstrømmer. Åpning av grenser og lavere kostnader ved handel endrer tilbud av og etterspørsel etter varer og tjenester på verdensmarkedet. Folkerike land som Kina, India og Brasil er blitt sterkere integrert i verdensøkonomien. Det har økt antallet mennesker som deltar i det internasjonale varebyttet. Markedene blir større. Dette øker spesialiseringsgevinstene ved internasjonal handel. Den kraftige veksten i asiatiske land forskyver samtidig det økonomiske tyngdepunktet i verden.

Vårt ressursgrunnlag og vår næringsstruktur gjør at vi påvirkes annerledes av utviklingen i framvoksende økonomier enn andre land i OECD-området. Siden slutten av 1990-tallet har raskt økende etterspørsel, særlig fra land i Asia, gitt prisoppgang på viktige norske eksportprodukter. Samtidig er vår import vridd i retning av billigere forbruksvarer fra de samme landene. Dette har gitt en betydelig forbedring av vårt bytteforhold overfor utlandet, samtidig som denne importen i liten grad konkurrerer med varer vi selv produserer. Kjøpekraften for husholdningene har økt, samtidig som lønnsomheten i næringslivet har holdt seg oppe.

Den videre utviklingen i prisene på vår import og eksport er usikker, ikke minst gjelder dette oljeprisen. Dersom veksten i verdensøkonomien bremses kraftig opp, kan olje- og gassprisene falle mye. Teknologiutvikling, nye energikilder og mer omfattende prising av utslipp av klimagasser kan også påvirke olje- og gassprisene framover. Utviklingen i disse prisene har stor betydning både for aktiviteten i petroleumsvirksomheten og for landets og statens inntekter.

Samtidig får avkastningen i internasjonale kapitalmarkeder økende betydning for vårt inntektsnivå etter hvert som pensjonsfondet vokser. For å redusere samlet risiko er fondets investeringer spredt på ulike aktivaklasser og et bredt utvalg av land, sektorer og selskaper. Vi må likevel være forberedt på at avkastningen av investeringene vil kunne svinge mye også framover.

Sentrale utviklingstrekk i internasjonal økonomi drøftes nærmere i kapittel 2.

1.1.2.2 VELSTAND KREVER GOD RESSURSBRUK OG HØY PRODUKTIVITET

Selv om verdien av pensjonsfondet og de gjenværende petroleumsreservene er stor, er disse to størrelsene beskjedne sammenliknet med inntektene som skapes i fastlandsøkonomien. Virksomheten i fastlandsøkonomien er hovedgrunnlaget for produksjon, sysselsetting og inntekt. Vår nasjonalformue består

først og fremst av verdien av det arbeidet vi utfører – i dag og i framtiden.

Yrkesdeltakelsen er høy i Norge sammenliknet med andre land, særlig blant kvinner og eldre arbeidstakere. Samtidig står mange utenfor arbeidslivet som følge av nedsatt arbeidsevne. Flere av disse kan ha evne og vilje til fortsatt arbeidsinnsats, dersom det blir lagt til rette for det. Også god integrering av innvandrere i arbeidsmarkedet er viktig for å oppnå høy yrkesdeltakelse framover.

I tiårene som kommer vil befolkningen eldes. Regnet per innbygger vil arbeidstilbudet kunne falle med mindre avgangsalderen fra arbeidslivet øker i tråd med økt levealder. Lavere arbeidsinnsats vil svekke produksjonen av varer og tjenester både i offentlig og privat sektor.

Stigende levealder og bedre helse innebærer at flere kan stå lenger i arbeid. Pensjonsreformen gir insentiver til økt arbeidsinnsats gjennom hele yrkeslivet ved tettere og mer oversiktlig sammenheng mellom alderspensjon og inntekten som yrkesaktiv. Fleksibel pensjonsalder, muligheten for å kombinere arbeid og pensjon og levealdersjustering av pensjonsutbetalingene stimulerer til å stå i arbeid lenger. Også uførereformen og arbeidet for et inkluderende arbeidsliv (IA-avtalen) har som mål å legge til rette for økt arbeidsinnsats bl.a. ved å gjøre det lettere å kombinere arbeid og trygd. Fleksibel pensjonsalder og høyere inntektsnivå gir imidlertid også større mulighet til å prioritere fritid framfor jobb. Hvis de styrkede insentivene til arbeid slår ut i økt arbeidstilbud, vil det gi et betydelig løft i disponibel realinntekt. Arbeidsinnsatsen kan også bli trukket opp ved at flere trekkes inn i arbeidsstyrken.

Arbeidsgivere har en nøkkelrolle i arbeidet for et arbeidsliv der alle kan delta. Utformingen av skattesystemet, trygdeordninger og annet regelverk som berører arbeidsforhold, påvirker også arbeidsgiveres insentiver til å sysselsette og tilrettelegge på arbeidsplassen. Insentivene som arbeidstakere og arbeidsgivere står overfor må ses i sammenheng.

Til tross for høy sysselsetting er arbeidsinnsatsen mindre i Norge enn i gjennomsnitt for OECD-landene når innsatsen regnes i timer per innbygger i arbeidsdyktig alder. Årsaken er kort gjennomsnittlig arbeidstid sammenliknet med andre land. Det kan dermed være et potensial for større arbeidsinnsats framover i form av økt gjennomsnittlig arbeidstid. I noen år framover vil nye kohorter av kvinner ha høyere utdanning og sterkere tilknytning til arbeidslivet enn de eldre generasjonene de erstatter. Det trekker i retning av lengre gjennomsnittlig arbeidstid. Samtidig kan økonomisk velstandsvekst også framover i noen grad bli tatt ut i form av mer fritid, slik vi har sett både i Norge og andre OECD-land de siste tiårene. Hvis denne effekten er størst, slik at gjen-

nomsnittlig arbeidstid fortsetter å falle, vil det trekke veksten i produksjon og inntekt ned. Motsvarende vil lengre gjennomsnittlig arbeidstid øke veksten i produksjon og inntekt.

Etter utvidelsen av EU i 2004 har arbeidsinnvandringen til Norge gått kraftig opp. Om lag 60 pst. av oppgangen i antall sysselsatte i denne perioden har vært innvandrere. Dette tilskuddet til arbeidsstyrken bidro til å forlenge den sterke oppgangskonjunkturen i norsk økonomi i forkant av finanskrisen. De to siste årene har vi igjen sett at arbeidsinnvandringen kan bidra til å øke produksjonskapasiteten og evnen til omstilling i norsk økonomi. Samtidig gir høy arbeidsinnvandring økt etterspørsel etter boliger og høyere utnyttelse av veier og annen infrastruktur. Arbeidsinnvandringen kan dermed ha bidratt til å dempe veksten i lønningene, men øke veksten i boligprisene. Arbeidsinnvandringen vil også kunne gi større forskjeller i lønn og andre arbeidsvilkår. Det gjør arbeidet mot sosial dumping viktig. Framover vil arbeidsinnvandringen avhenge av den økonomiske situasjonen her hjemme og i de nye EU-landene, herunder forskjeller i konjunktursituasjon og inntektsnivå. Befolkningsutviklingen er dermed blitt mer avhengig av økonomiske forhold enn vi har vært vant til. Usikkerheten om befolkningens framtidige størrelse og sammensetning har økt. Erfaring fra andre land viser at arbeidsinnvandring kan variere kraftig over tid, og også snu ved økonomiske tilbakeslag.

Tilgang på realkapital i form av maskiner, transportmidler, bygninger og infrastruktur er viktig for produksjonsmulighetene i en moderne økonomi. Realkapitalen forringes ved bruk. For å opprettholde eller øke beholdningen av realkapital må husholdninger, bedrifter og offentlig forvaltning investere. Siden Norge deltar i internasjonale vare- og kapitalmarkeder kan vi frikoble løpende investeringer fra løpende sparing, både i privat og offentlig sektor. Et velfungerende kapitalmarked gir derfor viktige bidrag til en fornuftig tilpasning av kapitalbruken og en effektiv økonomi.

Velstandsutviklingen avhenger av hvor godt vi bruker ressursene våre. Den økonomiske veksten i Fastlands-Norge er særlig drevet av vekst i produktiviteten. Produktiviteten er høy i Norge sammenliknet med nivået i andre land. Høy vekst i produktiviteten krever evne til omstilling fra mindre lønnsomme til mer lønnsomme bedrifter og næringer. Også framover vil en effektiv og omstillingsdyktig økonomi være en forutsetning for høy verdiskaping.

Et makroøkonomisk rammeverk som legger til rette for forutsigbare rammebetingelser og en stabil økonomisk utvikling gir et viktig bidrag til god produktivtetsvekst. Perioder med høy ledighet kan svekke kunnskap og ferdigheter hos arbeidstakerne.

Svingninger i økonomien skaper usikkerhet, som kan gi lavere investeringer og svekke bedriftens evne til å skape verdier over tid.

Skal arbeidsstyrken være omstillingsdyktig, må den ha riktig kompetanse. Utdanningssystemet må holde høy kvalitet fra barnehage til universitetet. Et godt utdanningssystem vil støtte Norges forsknings- og utviklingsarbeid og vår evne til å tilegne oss innsikt fra tilsvarende arbeid i andre land. Gode helse- og omsorgstjenester vil kunne bidra til å mobilisere den enkeltes ressurser og styrke deltakelsen i arbeidslivet. Velfungerende offentlige tjenester kan dermed bidra til høy deltakelse i arbeidslivet og et produktivt næringsliv.

Effektive nasjonale markeder bidrar til gode rammebetingelser for næringslivet og til at arbeidskraft og kapital kanaliseres dit hvor de kaster mest av seg. Virksom konkurranse er et virkemiddel for å oppnå dette. For å understøtte en effektiv ressursbruk må alle bedrifter og næringer stilles overfor like rammebetingelser, herunder skatter og avgifter. Et velfungerende rettssystem, godt forankrede eiendomsrettigheter og lite korrupsjon er også grunnleggende forutsetninger for økonomisk vekst.

Verdensbanken rangerer 183 land etter hvor godt forholdene ligger til rette for næringsvirksomhet («Doing business»-indikatoren). Norge var nummer seks i siste utgave av denne rangeringen.

Langsiktige drivkrefter for økonomisk vekst drøftes nærmere i kapittel 3.

1.1.2.3 STABILISERING AV DEN ØKONOMISKE UTVIKLINGEN

Økonomien vokser ikke jevnt over tid. Store svingninger i produksjon og sysselsetting rundt den langsiktige vekstbanen koster. Økonomiske nedgangskonjunkturer reduserer velferden, både for de som rammes av arbeidsledighet og for samfunnet som helhet. Hensynet til en stabil økonomisk utvikling er derfor viktig i den økonomiske politikken. Mange land har erfart at arbeidsledighet kan bite seg fast på et høyt nivå. Det kan gi store og langvarige tap av produksjonsevne.

En velfungerende finanssektor har stor betydning for økonomiens vekstevne. Den kan bidra til å kanalisere sparemidler til de mest lønnsomme investeringsprosjektene og til å omfordele risiko mellom aktører. Samtidig har vi både i Norge og andre land flere eksempler på økonomiske tilbakeslag med bakgrunn i finansmarkedene og finansielle ubalanser. Disse har også ofte vært dypere og mer langvarige enn andre tilbakeslag. Reguleringen av finansmarkedene må sette banker og andre finansinstitusjoner i stand til å formidle kreditt også når uforutsette hendelser setter likviditet eller lønnsomhet under press. Den kraftige oppgangen i boligpriser og husholdnin-

gers gjeld i Norge etter første halvdel av 1990-tallet kan gi utfordringer både for den finansielle stabiliteten og for stabiliteten i norsk økonomi.

Finanskrisen illustrerer den økte sårbarheten som følger av at økonomiene veves tettere sammen, slik at økonomisk uro og tilbakeslag kan spre seg raskere og med større kraft enn før. For å øke fordelene ved globalisering og redusere risikoen for økonomiske kriser kreves internasjonalt samarbeid. Særlig er det behov for å regulere finanssektoren bedre.

I tillegg må vår egen økonomiske politikk bidra til å gjøre økonomien mest mulig robust mot uforutsette hendelser. Vi må søke å forebygge ubalanser som har sin rot i innenlandske forhold, samtidig som husholdninger, bedrifter og offentlig forvaltning må være rustet til å møte de forstyrrelser som kommer utenfra. Finanspolitikken må unngå å gi ekstra fart i gode tider og å stramme inn i dårlige tider. Det siste fordrer tilstrekkelige reserver. Organiseringen av arbeidsmarkedet må legge til rette for omstillinger. Det inntektspolitiske samarbeidet er en sentral del av den økonomiske politikken i Norge. Den norske modellen for lønnsforhandlinger bygger på at lønnsveksten over tid skal holdes innenfor rammer konkurranseutsatt virksomhet kan leve med. Det understøtter en utvikling med høy sysselsetting, lav ledighet og solid utenriksøkonomi.

Gjennom de siste førti årene har petroleumsvirksomheten hatt stor betydning for utviklingen i produksjon og sysselsetting. Oppbyggingen av petroleumsvirksomheten har gitt Norge en stor og lønnsom næring, med ringvirkninger i form av aktivitet og næringsutvikling i fastlandsøkonomien. I tillegg har næringen bidratt til store inntekter for fellesskapet. Etter hvert som petroleumsressursene tømmes, vil også næringen avta i betydning. Når og hvor raskt er usikkert. Over tid vil imidlertid lavere aktivitet i petroleumsvirksomheten gradvis bidra til å trekke veksten i innenlandsk etterspørsel ned, etter at næringen har gitt betydelige vekstimpulser i mer enn førti år.

Når petroleumsnæringen etter hvert avtar i betydning, vil vi trenge andre konkurransedyktige næringer. Norsk leverandørindustri leverer i dag varer og tjenester også til petroleumsvirksomhet i andre land. Dersom bortfall av etterspørsel fra norsk sokkel erstattes av leveranser til utlandet, vil det dempe omstillingskostnadene. Det kan likevel bli krevende å få til den nødvendige omstillingen av arbeidskraft og kapital, uten å gå gjennom en periode med redusert ressursutnyttelse og økt arbeidsledighet. Omstillingen kan bli ekstra krevende dersom bakgrunnen er et kraftig fall i oljeprisen. Et slikt fall vil ikke bare redusere aktiviteten på norsk sokkel, men også gi lavere aktivitet i tilsvarende virksomhet i andre land.

En stabil økonomisk utvikling er tema for kapittel 4 i denne meldingen.

1.1.2.4 INNTEKTSFORDELING OG LIVSKVALITET

Gode fellesskapsløsninger legger til rette for at innbyggerne kan leve gode liv. Sammen med veksten i velstand har utviklingen av et felles, offentlig sikkerhetsnett betydd mye for å bekjempe fattigdom og utrygghet som var utbredt i Norge noen generasjoner tilbake.

I Norge er inntektene jevnere fordelt enn i mange andre land. I tillegg går forskjellene i mindre grad i arv. Det må ses i sammenheng med relativt små lønnsforskjeller, høy sysselsetting og lav ledighet, samt skatte- og overføringssystemer som omfordeler inntekter. Like muligheter for innbyggerne fremmes ved betydelig offentlig satsing på bl.a. barnehager, skole og høyere utdanning. Gratis eller offentlig subsidierte tjenester bidrar også til å jevne ut konsummuligheter. Universelle ordninger for å sikre inntekter og et bredt tilbud av offentlige tjenester reduserer risiko ved sykdom, uførhet og tap av arbeid.

Et godt skattesystem gir grunnlag for å finansiere velferdstjenester og overføringsordninger samtidig som økonomiens vekstevne opprettholdes. I seg selv er dette et viktig bidrag til omfordeling, fordi vi da kan ha brede og gode velferdstjenester og ordninger for inntektssikring. I tillegg er den direkte omfordelingen gjennom skattesystemet blitt styrket etter skattereformen i 2006.

Samspillet mellom jevn fordeling, høy økonomisk vekst og lav arbeidsledighet har fått økende oppmerksomhet i OECD-landene, bl.a. med utgangspunkt i erfaringene fra de nordiske landene. Mens gjelds- og finanskrisen trolig har bidratt til å øke forskjellene i mange land, har inntektsfordelingen i Norge vært ganske stabil. En viktig forklaring er at ledigheten i Norge har holdt seg lav. Det viser hvor viktig bred deltakelse i arbeidslivet er for å redusere inntektsforskjeller. Skatte- og trygdeordningene må derfor utformes slik at det lønner seg å jobbe. Arbeid er ikke bare viktig for økonomisk vekst og bærekraftige offentlige finanser. Arbeid er også det viktigste for å unngå fattigdom og sosial ekskludering.

Selv om Norge ikke har fattigdom i verdensmålestokk, kan det være vanskelig å ha klart mindre enn den rundt seg. Inntektsnivå og helse, levealder, utdanning og familiesituasjon ser ut til å påvirke hverandre gjensidig. Også det lille mindretallet som faller utenfor, må løftes. Personer med innvandrerbakgrunn er overrepresentert i gruppen med vedvarende lav inntekt, og høy innvandring har holdt antallet husholdninger med lav inntekt oppe. Det viser hvor viktig det er at alle får godt fotfeste i arbeidslivet.

Store forskjeller kan redusere oppslutningen om en samfunnsmodell med brede, skattefinansierte velferdsordninger. Brede fellesskapsløsninger må bygge på at alle innbyggerne har glede av skattene som betales inn.

Materiell levestandard er ikke alene tilstrekkelig for god livskvalitet. Helse, tilknytning til arbeidslivet, utdanning, miljø, familie og sosiale relasjoner, kultur, trygghet og demokratiske rettigheter er også viktige faktorer. Samtidig er det stor samvariasjon mellom inntektsnivå og ulike mål for livskvalitet, både innenfor hvert enkelt land og mellom land. Enkelte av faktorene kan være vanskelige å måle. Både i Norge og i andre land samles det inn omfattende statistikk for å belyse ulike sider ved livskvalitet, og Norge kommer jevnt over godt ut.

Inntektsfordeling og livskvalitet behandles nærmere i kapittel 5.

1.1.2.5 UTVIKLING INNENFOR BÆREKRAFTIGE RAMMER

Produksjon og forbruk legger beslag på naturressurser og energi. I tillegg kan økonomisk aktivitet belaste miljøet og redusere naturmangfoldet. Utslipp av klimagasser bidrar til global oppvarming. Andre utslipp til luft, vann og jord kan gi store lokale eller regionale kostnader. Noen kostnader kan reduseres ved å øke investeringene i produksjonskapital og kunnskap. I andre tilfeller er det nødvendig å begrense den skadelige aktiviteten.

De fleste industrilandene har kommet langt i å løse nasjonale og regionale miljøproblemer. Derimot har verdenssamfunnet ikke løst de globale miljøproblemene. Plante- og dyrearter utrykkes langt raskere enn det som har vært normalt i jordens historie. Miljøgifter tas opp i økosystemene også andre steder enn der utslippene finner sted. Både nasjonalt og internasjonalt arbeides det med å begrense spredning av miljøgifter og stanse tapet av naturmangfold. Innhentning av kunnskap og verdsetting av tjenester fra naturen er viktige verktøy i denne sammenhengen.

Klimautfordringen står i en særstilling. Utslipp av klimagasser er tett knyttet til økonomisk aktivitet, og konsekvensene av klimaendringer er både uoversiktlige og alvorlige. Gjennom klimaforhandlingene i regi av FN er nesten alle land blitt enige om at målet er å begrense den globale oppvarmingen til under to grader. Landene har så langt likevel ikke samlet seg om forpliktende og vidtrekkende avtaler som gir tilstrekkelig reduksjon i utslipp av klimagasser. Framover ventes veksten i utslipp å komme i framvoksende økonomier og utviklingsland. Skal klimautfordringen løses, må utslipp over tid reduseres i alle deler av verden.

Norsk klimapolitikk er basert på klimaforliket i Stortinget i 2012 og bygger på at vi fører en aktiv

nasjonal klimapolitikk der vi bruker et bredt sett av virkemidler for å redusere de nasjonale utslippene. Målet er en langsiktig omstilling av Norge til et lavutslippsamfunn. Regjeringen vil forsterke den nasjonale virkemiddelbruken for å oppnå dette målet. Samtidig vil det være nødvendig å tilpasse oss de klimaendringene som uansett vil komme.

Skal verden lykkes med å nå togradersmålet, må store deler av verdens utslipp prises. Prising bidrar til å omstille forbruk og produksjon i bærekraftig retning og er vårt viktigste virkemiddel i arbeidet mot de globale klimaendringene. Prising er også vårt viktigste nasjonale virkemiddel for lavere utslipp. For å utløse de nødvendige omstillingene for å nå togradersmålet må CO₂-prisene bli høye i løpet av de neste tiårene.

Fra 2013 er rundt 80 pst. av alle utslipp i Norge underlagt kvoteplikt eller avgift. Norge bidrar også til betydelige utslippsreduksjoner i utviklingsland. Ny teknologi er en nødvendig del av løsningen på klimautfordringen, og priser på utslipp er spesielt viktig for at ny teknologi skal bli tatt i bruk. Ettersom det ikke har betydning for klimaet hvor utslippene finner sted, bør utslippene reduseres der det koster minst. Kostnadene ved å investere i energieffektivisering, fornybar energiproduksjon og teknologiutvikling kan bli store. Kostnadene ved ikke å foreta seg noe, kan bli enda større.

Bærekraftig utvikling drøftes nærmere i kapittel 6.

1.1.3 Velferd for alle nå og senere

Utgiftene over offentlige budsjetter utgjør i dag grovt regnet halvparten av verdiskapingen i økonomien, dobbelt så mye som for femti år siden. For hundre år siden var nivået bare 10 pst. av BNP. Sammensetningen har også endret seg over tid. Nye offentlige tjenester har kommet til, og overføringene til husholdningene har gått markert opp.

I alle moderne samfunn finansieres fellesgoder som forsvar, politi, rettsvesen og offentlig administrasjon med skatter og avgifter. I Norge gjelder det samme i stor grad også for individrettede tjenester som utdanning, helse og omsorg. I tillegg sikrer pensjons- og stønadsordningene i folketrygden mot inntektsbortfall ved arbeidsledighet, sykdom, uførhet og høy alder.

Ambisjonen om å gi alle lik tilgang til grunnleggende velferdsordninger står sentralt i den norske velferdsmodellen. Fellesfinansierte offentlige tjenester og stønadsordninger innebærer overføringer både mellom mennesker og over livet. I gjennomsnitt mottar barn, ungdom og eldre mer fra fellesskapet enn de betaler inn, mens velferdsordningene i all hovedsak finansieres av befolkningen i yrkesaktiv alder. Denne avhengigheten utgjør en uskreven kontrakt mellom

generasjonene. I vår samfunnsmodell gjelder dette for hele samfunnet, ikke bare innen hver enkelt familie.

Siden utgifter og inntekter varierer så sterkt med alder, får endringer i alderssammensetningen i befolkningen stor betydning for utviklingen i offentlige finanser. De siste hundre årene har forventet levealder ved fødsel steget med mer enn to år per tiår. Levealderen ventes fortsatt å øke fram til neste århundreskifte. Befolkningen eldes dermed over tid, selv om fødselstallene er høyere i Norge enn i mange andre vestlige land. De siste tjue årene har dette bidraget til aldri blitt overskygget av at store etterkrigskull og små kull før krigen har gitt flere yrkesaktive per pensjonist. Nå står etterkrigskullene på terskelen til pensjonsalderen, og de neste femti årene kan antall personer 67 år og over bli nesten doblet sammenliknet med antall personer i yrkesaktiv alder.

Hvis en mindre andel av befolkningen deltar i arbeidslivet, blir det tynge å videreføre vår velferdsmodell. Utgiftene til pensjoner vil øke kraftig i årene framover, og det samme vil etter hvert utgiftene til omsorg og helse. Dessuten blir det behov for flere ansatte til å utføre helse- og omsorgstjenestene.

Dette skaper utfordringer for offentlige finanser. Handlingsregelen for bruk av oljeinntekter sikrer at avkastningen av Statens pensjonsfond utland gir et varig bidrag til finansieringen av de offentlige velferdsordningene. Størrelsen på fondet vil etter hvert stabiliseres, samtidig som økonomien forventes å vokse videre. I forhold til økonomiens størrelse vil derfor dette finansieringsbidraget avta på lengre sikt.

Utfordringene for offentlige finanser kan forsterkes av forventninger og ønsker om å bygge tjenestetilbudet videre ut. For mange offentlige tjenester øker etterspørselen med inntektsnivået i samfunnet. For eksempel ser det ut til at forventningene til utdanning og helse- og omsorgstjenester øker med inntektsnivået. Når prisen for brukerne av tjenestene er null eller lav, er det lite som begrenser etterspørselen.

I denne meldingen er det gjort anslag for hva som skal til for å kunne videreføre dagens velferdsordninger de neste femti årene. Disse beregningene indikerer at en slik videreføring innebærer en betydelig økning i aldersrelaterte utgifter som ikke dekkes av vekst i skatteinntekter eller avkastning av pensjonsfondet. Behovet for inndekning stiger til om lag 6 pst. av verdiskapingen i fastlandsøkonomien fram mot 2060 dersom arbeidstilbudet ikke øker når levealderen øker. For å finansiere de økte utgiftene knyttet til aldringen må vi enten øke inntektene i offentlig sektor eller finne fram til innsparinger som ikke undergraver de viktigste velferdsordningene.

Anslagene er usikre. De avhenger av forutsetningene som er gjort, og forhold utenfor vår kontroll

betyr mye for utviklingen. Normale variasjoner i de sentrale forutsetningene rokker ikke ved dette bildet.

På samme måte som høye petroleumspriser og høy avkastning i internasjonale kapitalmarkeder bidrar til økt disponibel inntekt for Norge, bedrer det situasjonen for våre offentlige finanser. Petroleumsprisene slår direkte inn i statens netto kontantstrøm som avleires i pensjonsfondet. Avkastningen i internasjonale kapitalmarkeder styrer avkastningen av fondet. Den høye olje- og gassutvinningen vi har nå og størrelsen på fondet innebærer at disse faktorene betyr mye for utviklingen i finansieringsbidraget fra fondet og dermed for offentlige finanser framover. Figur 1.5 i meldingen illustrerer betydningen av at oljeprisen øker eller faller med 125 kroner per fat og av at avkastningen av pensjonsfondet blir ett prosentpoeng høyere eller lavere enn i referansebanen.

Større vekst i produktiviteten i privat sektor gir høyere samlet velstand og styrker grunnlaget for finansiering av offentlige velferdsordninger. Det løser likevel ikke i seg selv utfordringene for offentlige finanser. Høyere produktivitet gir høyere lønnsnivå. Det gir høyere skatteinntekter, men også større utgifter til lønn, pensjoner og andre overføringer. Høyere vekst i produktiviteten i offentlig sektor gir derimot et handlingsrom som kan brukes til å styrke offentlige finanser. Hvis vi lykkes med å effektivisere ressursbruken i offentlig sektor med 1/4 pst. per år, vil det redusere finansieringsbehovet tilsvarende om lag 3 3/4 pst. av Fastlands-Norges BNP i 2060. Det er imidlertid vanskelig å måle produktiviteten i offentlig virksomhet, og dermed også mer krevende å styre den.

Økt levealder vil forhåpentligvis føre til en friskere alderdom, men kan også gi lengre perioder med varige lidelser som demens og muskelsvekkelser. Friskere eldre kan føre til at behovet for omsorgstjenester reduseres for gitt alder, og i så fall lettes utfordringene for offentlige finanser. I figuren vises en beregning der helsetilstanden til de eldre gradvis bedres etter hvert som levealderen øker. Dekningsgradene for omsorgstjenester for alderstrinnene 74–89 år er dermed justert ned.

Utviklingen i arbeidstilbudet framstår som særlig viktig. Skatt på arbeid er en helt sentral inntektskilde for offentlige budsjetter. Lykkes vi med å øke sysselsettingen, vil det gi en markert bedring i offentlige finanser. I figuren vises virkningen av at arbeidstilbudet øker i tråd med Statistisk sentralbyrås beregninger av hvordan pensjonsreformen kan slå ut. Gitt de øvrige forutsetningene i referansebanen, vil det langt på vei dekke finansieringsbehovet fram mot 2060. Hvis flere kommer i arbeid framfor på trygd, vil bidraget øke ytterligere, fordi vi da ikke bare får større inntekter, men også mindre utgifter. I beregningen

er det ikke tatt hensyn til en eventuell nedgang i trygdeutgiftene.

Fallende gjennomsnittlig arbeidstid har samme virkning på offentlige finanser som nedgang i sysselsettingen. I figuren vises betydningen av at den trendmessige nedgangen i gjennomsnittlig arbeidstid fra de siste tjue årene fortsetter. Arbeidsinnsatsen i 2060 blir da over 10 pst. lavere enn i referansebanen. Finansieringsbehovet vil nesten dobles. Motsatt vil høyere gjennomsnittlig arbeidstid styrke offentlige finanser på samme måte som økt sysselsetting.

Vi kan ikke basere bærekraften i offentlige finanser på et håp om høye petroleumspriser og høy avkastning av pensjonsfondet, eller på at økt levealder også skal gi friskere alderdom. Vår arbeidsinnsats er imidlertid opp til oss selv. Dette er bakgrunnen for at arbeidslinjen må være hovedstrategien for å møte utfordringene framover. Et høyt arbeidstilbud er en avgjørende forutsetning for å kunne videreføre og videreutvikle godt utbygde velferdsordninger.

Langsiktige utviklingstrekk i offentlige finanser drøftes nærmere i kapittel 7.

1.1.4 En politikk for bærekraftige velferdsordninger

Finanspolitikken skal håndtere inntektene fra petroleumsvirksomheten på en måte som gir varig økning i vår velferd, og i tillegg bidra til å møte kortsiktige svingninger i økonomien. Da må vi unngå at store svingninger i disse inntektene får forstyrre fastlandsøkonomien. Både spare- og stabiliseringshensyn tilsier at vi trekker et skille mellom opptjening og bruk av oljeinntektene. Statens pensjonsfond utland og handlingsregelen for bruken av oljeinntekter sørger for dette. Ved å veksle inn store, men midlertidige inntekter fra petroleumsutvinningen i en permanent fondsavkastning sikrer vi at oljeformuen også kommer framtidige generasjoner til gode. Ved å følge handlingsregelen håndterer vi derfor langt på vei utfordringene som følger av at petroleum er en ikke-fornybar ressurs.

Selv om handlingsregelen legger til rette for en utvikling i bruken av oljeinntekter som er opprettholdbar over tid, sikrer den ikke i seg selv bærekraftige velferdsordninger. Når pensjons- og helseutgifter øker som andel av verdiskapingen, må andre utgifter reduseres eller inntektene økes.

Når vi lever lenger, er det nærliggende at vi også jobber lenger. Vi kan ikke over tid videreføre et velferdssystem der stadig flere mottar mer enn de bidrar med. Når levealderen øker, må også avgangsalderen fra arbeidslivet øke. Vår samlede arbeidsinnsats kan også økes ved at flere deltar i arbeidslivet eller ved at de som er i arbeid, jobber lengre dager. Fortsetter vi derimot å redusere arbeidstiden etter hvert som vel-

standen øker, blir det svært krevende å videreføre velferdsordningene slik vi kjenner dem.

Det er spesielt viktig å legge til rette for at flere kommer i arbeid framfor på trygd. Både pensjonsreformen, uførerreformen og IA-arbeidet har dette som mål. Ytterligere tiltak for utsatt avgangsalder, høyere gjennomsnittlig arbeidstid og best mulig inkludering av innvandrere og andre utsatte grupper peker seg ut i det videre arbeidet. Regjeringens mål er et arbeidsliv der alle kan delta. Arbeidsmarkedspolitikken legger vekt på tett oppfølging, aktivisering og bruk av arbeidsmarkedstiltak for å lette overgangen til jobb.

I perioden fram til de aldersrelaterte utgiftene begynner å øke kraftig, kan også høyere sparing bidra til å styrke bærekraften i velferdsordningene. Siden den viktigste drivkraften bak de langsiktige utfordringene for offentlige finanser er en vedvarende økning i levealderen, vil midlertidig økt sparing bare kunne være en del av svaret.

En vekstkraftig økonomi og bærekraftige statsfinanser forutsetter at vi får mye igjen for ressursene som benyttes i offentlig sektor. Bruk av ny teknologi kan gi viktige bidrag, både til å effektivisere enkelt-tjenester og ved å digitalisere forvaltningen. I tillegg må vi løpende vurdere om vi bruker ressursene på de viktigste oppgavene.

Økt innslag av brukerbetaling er en hjelp til å kartlegge innbyggernes prioriteringer. Når tjenester er gratis eller sterkt subsidierte, gir ikke størrelsen på etterspørselen god informasjon om hvor viktige de enkelte tjenestene er for brukerne. Høyere brukerbetaling vil også gi større inntekter. Samtidig kan omfattende brukerbetaling ha svært uheldige fordelingsvirkninger. Hvis lavinntektsgrupper skal skjermes mot brukerbetalingene, kan ordningene bli kompliserte, dyre å administrere og svekke arbeidstilbudet.

Skatteinntektene fra Fastlands-Norge utgjør rundt 950 mrd. kroner eller mer enn 45 pst. av verdiskapingen i fastlandsøkonomien. Dette er den viktigste kilden til å finansiere velferdsgodene. Nivået på norske skatter og avgifter er høyere enn gjennomsnittet for OECD-landene. Med brede skattegrunnlag som fanger opp faktiske inntekter, likebehandles ulike virksomheter og investeringer, og skattesatsene kan holdes lavere enn de ellers måtte ha vært. Det fremmer lønnsomme investeringer og vekstevnen i norsk økonomi. I tillegg er brede skattegrunnlag avgjørende for at skattesystemet skal ha de virkningene på inntektsfordelingen vi ønsker. Vi har både omfattende velferdsordninger og god økonomisk vekst. Det skyldes bl.a. at vi har et effektivt skattesystem med brede skattegrunnlag.

Mange land sliter nå med lav vekst, høy gjeld, store underskudd i offentlige finanser og økende ulikhet. Utviklingen i Europa de siste årene illustre-

rer at manglende bærekraft i offentlige finanser gir økte forskjeller og smertefulle omstillinger. Selv om petroleumsinntektene gir oss større handlefrihet enn de fleste andre land, kan heller ikke Norge regne med fribillett til høy inntekt og lav ledighet. Det er nok av eksempler på land som har klart å komme opp i et økonomisk uføre ved å forvalte inntekter fra store naturressurser dårlig. Betydningen av gode institusjoner og ansvarlig økonomisk politikk må ikke undervurderes.

Innfasing av petroleumsinntekter og vekst i befolkningen i yrkesaktiv alder har gitt norsk økonomi viktig drahjelp. De neste tiårene vil dette gradvis endres. Nøkkelen til en fortsatt god økonomisk utvikling ligger i å foreta nødvendige justeringer, samtidig som vi viderefører kjernen i den norske samfunnsmodellen. Det aller viktigste er å legge til rette for en god utnyttelse av arbeidskraften. Høy yrkesdeltakelse er både et resultat av den norske samfunnsmodellen og en forutsetning for å kunne føre den videre.

Utfordringer og valgmuligheter for videreutvikling av velferdsordningene drøftes nærmere i kapittel 8 i meldingen.

1.2 Komiteens merknader

Komiteen, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Gunvor Eldegard, Gerd Janne Kristoffersen, Marianne Marthinsen, lederen Torgeir Micaelsen, Torfinn Opheim, Knut Storberget og Dag Ole Teigen, fra Fremskrittspartiet, Ida Marie Holen, Ketil Solvik-Olsen, Kenneth Svendsen og Christian Tybring-Gjedde, fra Høyre, Gunnar Gundersen, Arve Kambe og Jan Tore Sanner, fra Sosialistisk Venstreparti, Geir-Ketil Hansen, fra Senterpartiet, Magnhild Meltveit Kleppa, fra Kristelig Folkeparti, Hans Olav Syversen, og fra Venstre, Borghild Tenden, viser til meldingen, og tar omtalen til orientering.

Komiteen viser til at perspektivmeldingen skal bidra til å rette oppmerksomheten mot langsiktige konsekvenser av politiske vedtak, og skissere en overordnet retning for politikken. Meldingen gir informasjon om hvor vi står i dag og om hvilke utviklingstrekk som vil påvirke norsk økonomi på lang sikt.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, Høyre, Kristelig Folkeparti og Venstre, viser til at hovedmålet for regjeringens økonomiske politikk er arbeid for alle og en rettferdig fordeling av goder og byrder. Regjeringen vil legge til rette for økt verdiskaping og utvikling i hele landet, innenfor rammer som bidrar til at vi ikke undergraver kommende generasjoners muligheter for

å dekke sine behov. En slik bærekraftig utvikling krever en ansvarlig politikk med vekt på miljø- og klimahensyn, en langsiktig forvaltning av nasjonalformuen, et opprettholdbart pensjonssystem, et produktivt næringsliv og en velfungerende offentlig sektor.

Flertallet viser til at Norge er et trygt og godt land å leve i. Vi har lyktes med å kombinere høy verdiskaping med små forskjeller. Velstanden er jevnere fordelt og inntektsforskjeller går mindre i arv enn i de fleste andre land. Vi har omfattende offentlige velferdsordninger finansiert gjennom et spleiselag hvor folk skatter etter evne. Statsfinansene er solide. Kombineringen av god vekstevne, jevn fordeling og gode offentlige ordninger er kjennetegn ved vår samfunnsmodell som vi er stolte av. I tillegg er vi produktive. Norge har hatt en høyere produktivitetsvekst enn mange andre land de siste 20 årene. Både Norge og andre land opplevde et fall i produktivitetsveksten i forbindelse med finanskrisen, men veksten ser nå ut til å ta seg opp igjen.

Flertallet viser til at den norske modellen er tredelt. I tillegg til å være en økonomisk modell og en velferdsmodell er den også en arbeidslivsmodell. Vi har høy organisasjonsgrad både på arbeidsgiver- og arbeidstakersiden og et velregulert arbeidsliv. Tett kontakt og samarbeid mellom partene bidrar til at næringslivet og fagbevegelsen tar et medansvar for samfunnsutviklingen, og at arbeidsledigheten holdes lav. Det inntektspolitiske samarbeidet bidrar til utjevning og tillit mellom ulike grupper.

Vår felles arbeidsinnsats er grunnlaget for velferden. Norge har blant verdens høyeste sysselsettingsrater og Europas laveste ledighet. Spesielt er andelen kvinner i jobb høy sammenlignet med andre land. Å delta i arbeidslivet gir den enkelte trygghet og økonomisk selvstendighet. Ingenting betyr mer for å motvirke fattigdom enn arbeid. Høy sysselsetting gjør oss også bedre rustet til å møte velferdsutfordringer i framtiden.

Flertallet viser til at antall personer på 67 år og over kan bli nesten doblet sammenlignet med personer i alderen 20–66 år i løpet av de neste femti årene. Økt levealder er et tegn på et godt samfunn. Det innebærer samtidig økte utgifter til pensjoner og til omsorg og helse, og det skaper behov for flere ansatte til å utføre disse tjenestene. Beregningene i meldingen viser et stigende behov for inndekning i tiårene framover. I referansebanen anslås inndekningsbehovet til om lag 6 pst. av verdiskapingen i fastlandsøkonomien i 2060.

Flertallet mener Norge har gode forutsetninger for å møte framtidige utfordringer. Dette krever imidlertid riktige politiske valg. Flertallet mener utfordringene best løses innen den norske modellen og med en ansvarlig oljepengebruk. Inntektene fra petroleumsvirksomheten er forbigående, men vil

kunne komme også fremtidens generasjoner til gode ved at vi ikke bruker mer enn avkastningen fra Statens pensjonsfond utland. Det er imidlertid ikke primært pensjonsfondet som skal trygge velferden vår i framtida, men vårt felles arbeid. Flertallet vil derfor understreke viktigheten av å føre en politikk som bidrar til høy sysselsetting, lav ledighet og god utnyttelse av arbeidskraften.

Flertallet viser til at den samlede arbeidsinnsatsen per innbygger har avtatt noe siden 1970, til tross for høy sysselsettingsgrad og lav ledighet. Arbeidstimer per innbygger ligger over snittet i EU27, mens arbeidstimer per sysselsatt ligger under. Den høye yrkesdeltakelsen i Norge sammenlignet med Europa skyldes først og fremst at flere kvinner og eldre jobber. Høy grad av likestilling, gode fødselspermisjonsordninger, fedrekvote og full barnehagedekning har bidratt til at flere kvinner jobber mer. Gode muligheter for å kombinere familie og arbeid har bidratt til at norske kvinner får flere barn enn i mange europeiske land. Flertallet viser til at norske kvinners yrkesdeltakelse har økt fra knapt 50 pst. på begynnelsen av 1970-tallet til over 80 pst. i dag, og langt over gjennomsnittet i OECD. Verdien av at sysselsettingen hos norske kvinner er høyere enn OECD-gjennomsnittet, utgjør en like stor andel av nasjonalformuen som oljeformuen inkludert verdien av SPU. Rommet for en generell økning i kvinners sysselsetting er imidlertid begrenset. Selv om sysselsettingsandelen blant kvinner er høy, er andelen kvinner som jobber deltid langt høyere enn for menn. Det ligger dermed et betydelig potensial i å legge til rette for at flere kvinner jobber heltid. Flertallet viser til at regjeringen nylig lanserte nye tiltak for å bekjempe ufrivillig deltid, inkludert en lovfestet rett til stilling tilsvarende faktisk arbeidstid for deltidsansatte som de jevnt har arbeidet utover avtalt arbeidstid de siste 12 månedene.

Et annet betydelig potensial ligger i å få folk til å stå lenger i jobb. Flertallet viser til at antall forventede år som alderspensjonist for en nyfødt har økt med nærmere 9 år fra 1967 til 2011. Pensjonsreformen, som alle partiene på Stortinget unntatt Fremskrittspartiet står bak, sikter mot å snu utviklingen hvor arbeidslivet blir kortere. Med de nye pensjonsskattereglene som ble innført i 2011 blir det lettere å kombinere arbeid og pensjon. En tettere sammenheng mellom inntektsopptjening og pensjonsytelse og innføring av levealdersjustering skal stimulere til både økt arbeidstid som yrkesaktiv og utsatt avgang fra arbeidslivet. Også uføreforhøringen og IA-arbeidet legger til rette for at det skal bli lettere å kombinere arbeid og trygd. Forventede effekter av pensjonsreformen på arbeidstilbudet er ikke tatt med i referanseforløpet. Om reformen virker slik den er ment, kan imidlertid sysselsettingseffekten i betydelig grad

redusere behovet for inndekning. I Rapport 22/2011 fra Statistisk sentralbyrå anslås reformen å øke antall utførte timeverk i 2050 med om lag 7 pst. Effekten av reformen vil, alt annet likt, kunne redusere inndekningens behovet fra 6 pst. til drøyt 2 pst. Flertallet vil på denne bakgrunn fremheve betydningen av pensjonsreformen og viktigheten av at denne fungerer slik den er ment.

Flertallet viser til at arbeidsinnvandringen til Norge har gått kraftig opp etter utvidelsen av EU i 2004. I perioden 2005–2012 har det blitt om lag 330 000 flere sysselsatte i landet. Det er mer enn ti ganger så mange som i perioden 2001–2005. Bedriftene ville ikke hatt mulighet til å hente denne arbeidskraften innenlands. Om lag 60 pst. av sysselsettingsveksten etter utvidelsen av EU i 2004 har vært innvandrere, og det tilskuddet til arbeidsstyrken har bidratt til å forlenge den sterke oppgangskonjunkturen som norsk økonomi har vært i. Vi er avhengige av folk utenfra for å dekke behovet for arbeidskraft og for å sikre fortsatt økt verdiskaping i Norge. Selv om sysselsettingen blant innvandrere er høyere i Norge enn i mange andre land, ligger den betydelig under gjennomsnittet for befolkningen ellers, og bak de store samletallene skjuler det seg svært store forskjeller mellom grupper av innvandrere. Det henger sammen med utdanningsnivå, arbeidserfaring, hvor man kommer fra, og årsak til at man innvandret. Flertallet understreker derfor viktigheten av integrering, likestillingsarbeid og arbeidsrettede tiltak for å få og å holde flere i jobb. Flertallet viser i denne sammenheng til Meld. St. 6 (2012–2013) En helhetlig integreringspolitikk, som omtaler disse aspektene.

Flertallet viser til at perspektivmeldingen beskriver behovet for økt arbeidstilbud i årene som kommer. Når vi lever lenger, er det nærliggende at vi også jobber lenger. Det er også viktig at vi lykkes med å skape et inkluderende arbeidsliv og begrense andelen som ikke jobber på grunn av uførhet og sykdom. Å delta i arbeidslivet gir også den enkelte trygghet og økonomisk selvstendighet. Ingenting betyr mer for å motvirke fattigdom enn arbeid.

En fornuftig innretning av skatte- og trygdesystemet generelt er det viktigste for å legge til rette for høy sysselsetting. I tillegg vektlegger flertallet en aktiv arbeidsmarkedspolitikk, herunder tiltak rettet spesifikt mot enkeltgrupper, som kvalifiseringsprogrammet rettet mot langtidsmottakere av sosialhjelp og Jobbsjansen for innvandrerkvinner.

Utfordringene for offentlige finanser vil forsterkes dersom arbeidstiden til sysselsatte fortsetter å gå ned som følge av økte inntekter. Skal den norske velferdsmodellen videreføres, må også viktige fellesskapsløsninger videreutvikles i lys av de krav og forventninger som følger med økt velstand. Det økte

inndekningsbehovet må løses innenfor rammen av den norske velferdsmodellen.

I tillegg til lav ledighet, høy sysselsetting og økt arbeidsinnsats vil flertallet peke på viktigheten av god produktivitetsutvikling. Vårt velstandssamfunn er tuftet på at vi har en produktiv og vekstkraftig økonomi i bunn. Vi må både skape og dele. Produktivitetsnivået er høyt og har vært høyt i Norge over lang tid. Inntektsfordelingen er blant de jevneste i hele OECD-området. De siste 20 årene har produktivitetsveksten i fastlandsøkonomien vært på linje med veksten i Sverige og USA, og klart bedre enn i Danmark og de store kontinentale EU-landene. I tillegg til at vi bruker arbeidskraft og produksjonsmidler effektivt, har vi de siste årene også oppnådd gode priser på viktige produkter. I sum har dette bidratt til at Norge i dag er blant de land i verden som har høyest inntekt per innbygger.

Flertallet viser til at veksten i produktiviteten i denne perioden har variert mellom de enkelte årene. Den falt noe tilbake i årene etter 2006, både i Norge og hos mange av våre handelspartnere. Utviklingen de senere årene må ses i lys av konjunkturelle forhold. Ved tilbakeslag, som under finanskrisen, faller ofte produksjonen mer enn sysselsettingen fordi mange bedrifter velger å holde på ansatte og kompetanse i påvente av bedre tider. Dermed faller veksten i produktiviteten. Etter hvert som aktiviteten i norsk økonomi har tiltatt etter finanskrisen, har også veksten i produktiviteten tatt seg opp igjen. I 2012 var veksten i produktiviteten i fastlandsøkonomien på 1,6 pst. Dette er på linje med gjennomsnittet i perioden 2001–2011. Flertallet viser også til OECDs rapport «Going for growth 2013» som trekker frem Norge som et land med god produktivitetsutvikling i fastlandsøkonomien.

Flertallet understreker betydningen av å utvikle arbeidskraften, slik at vi også i framtiden har en omstillingsdyktig, velkvalifisert og produktiv arbeidsstyrke. Det er i den forbindelse viktig at regjeringen fortsetter å prioritere investeringer i den framtidige arbeidskraften, fra barnehage via grunnskole og videregående skole til høyskoler og universitet. Den solide satsningen på forskning og utvikling er viktig for å fremme innovasjon og produktivitet. Om man ser på offentlig finansiert forskning per innbygger, rangerer Norge helt i toppen blant OECD-landene, og klart høyest av de nordiske landene. I tillegg må de rekordhøye bevilgningene til vei og jernbane som vi har hatt de siste syv årene, videreføres.

Flertallet viser til at det makroøkonomiske rammeverket i Norge bygger opp under en stabil økonomisk utvikling og forutsigbare rammebetingelser, og at dette er viktig også for produktivitetsutviklingen. En fornuftig forvaltning av inntektene fra petroleumssektoren med handlingsregelen i bunn har gitt

oss muligheten til å drive motkonjunkturpolitikk og derigjennom dempe svingningene i økonomien. Et godt eksempel så vi under finanskrisen. Både penge- og finanspolitikken ble dreid i svært ekspansiv retning for å dempe krisens virkning på norsk økonomi. Det bidro også til å dempe økningen i arbeidsledigheten. Perioder med høy ledighet kan svekke kunnskap og ferdigheter hos arbeidstakere. Den aktive bruken av budsjettpolitikken i 2009 og 2010 var mulig fordi vi har vært ansvarlige og valgt å sette penger til side i gode tider.

Flertallet viser til at åpenhet mot internasjonale markeder bidrar til gode rammebetingelser for norske bedrifter. Velfungerende markeder for varer og tjenester legger til rette for effektiv ressursutnyttelse. Norsk eksport tilsvarer om lag 40 pst. av BNP. Om lag 80 pst. av eksporten går til Europa. Handel med Europa er viktig for norsk næringsliv.

Flertallet viser til at et effektivt og forutsigbart skattesystem, som bidrar til godt samsvar mellom bedriftsøkonomisk og samfunnsøkonomisk lønnsomhet, er av stor betydning for næringslivet. Med skattereformen av 1992 og senere 2006 har vi fått på plass et skattesystem som er mer effektivt, rettferdig og omfordelende. Mulighetene for og incentivene til å drive skattetilpasning ble redusert. Bredere skattegrunnlag og lavere satser har bidratt til økte skatteinntekter og styrket arbeidstilbudet. Regjeringen har nylig oppnevnt et offentlig utvalg som skal vurdere selskapsbeskatningen i lys av den internasjonale utviklingen.

Flertallet viser til at Norge kommer godt ut på en rekke internasjonale rangeringer. Verdensbankens «Doing business»-indikator rangerer Norge 6. best av 185 land. I Legatums «Prosperity index» kommer Norge best ut av 142 land. I World economic forums rangering av global konkurranseevne kommer Norge på 15. plass av 144 land. Selv om de ulike rangeringene har svakheter, er bildet tydelig. Norge er et godt land å drive næringsliv i.

Flertallet gleder seg over den betydelige framgangen i matematikk, naturfag og lesning blant norske elever, synliggjort gjennom de internasjonale undersøkelsene TIMSS og PIRLS fra 2011. Framtidens kunnskapssamfunn krever en godt utdannet befolkning og kompetente arbeidstakere. Omstillingsevnen til arbeidsstyrken øker med utdanningsnivået. Svakt faglig grunnlag fra grunnskolen øker faren for frafall i videregående skole og reduserer senere mulighetene i arbeidslivet. Den norske fellesskolen skal utjevne sosiale forskjeller og gi alle et likeverdig opplæringstilbud. Det er en styrke for landet. Flertallet vil derfor fremheve viktigheten av en sterk fellesskole og advare mot et frislipp av privatskoler.

Flertallet viser til at Norge bruker nest mest offentlige midler målt pr. innbygger på forskning av OECD-landene, men at forskningsinnsatsen i næringslivet er lavere i Norge enn i mange andre land. En del av forklaringen er at vi har mindre grad av forskningsintensive næringer og at næringslivet i Norge har forholdsvis stort innslag av råvareproduksjon. Utvikling av ulike virkemidler for å styrke samarbeidet mellom næringsliv og offentlig finansierte forskningsinstitusjoner har imidlertid bidratt både til at flere bedrifter driver med forskning og at etablerte forskningsbedrifter samarbeider tettere med offentlig finansierte forskningsinstitusjoner i større forskningsprosjekter. Flertallet viser til Meld. St. 18 (2012–2013) Lange linjer – kunnskap gir muligheter for regjeringens politikk på forskningsområdet.

Flertallet viser til at skogbasert industri i Norge sliter på grunn av fallende markeder for tradisjonell papir- og celluloseproduksjon og høyt norsk kostnadsnivå. Skogbasert industri som har omstilt seg til nye produktområder klarer seg derimot bedre. Fortsatt satsing på forskning og utvikling for framtidig verdiskaping av ressurser fra skogbruket blir viktig for hele verdikjeden i skognæringen. Flertallet mener dette er en utfordring for forskningsmiljøene, og hvor det blir viktig at sterkere medvirkning til forskning fra næringslivets side kommer i tillegg til den offentlige forskningsinnsatsen.

Flertallet viser til at norsk velstand er sterkt knyttet til utnyttelse av vår rike tilgang på natur og miljøressurser. Norges næringsstruktur bærer preg av ressursgrunnlaget og har bidratt til arbeidsplasser og bosetting over hele landet. Regjeringen sier i Soria Moria-erklæringen at den vil føre en offensiv politikk for å utvikle distriktenes ressurser, kvaliteter og muligheter. I Meld. St. 13 (2012–2013) Ta heile Noreg i bruk, konkretiseres målsettingene gjennom bl.a. en politikk for utvikling og utviding av småbyregionene. Det vises til at store deler av vårt mest globaliserte og eksportorienterte næringsliv finnes i relativt små byregioner. En måte å bedre rekrutteringen av arbeidskraft til dette næringslivet på er å kople sammen byene og områdene omkring i et utvidet regionssamarbeid. Flertallet slutter seg til disse betraktningene i distrikts- og regionalmeldingen og deler også meldingens understreking av at investeringer i samferdsel gjør at mindre arbeidsmarkeder kan koples sammen slik at folk i bygder og tettsteder kan gjøre seg nytte av et større arbeidsmarked. Regjeringen vil også følge opp perspektivet om kopling av arbeidsmarkeder og utvikling av mer konkurranse-dyktige regioner i framtidige prosesser gjennom Nasjonal transportplan. Flertallet mener regjeringens offensive satsing på infrastrukturtenester gjennom vei, bane og bredbånd er en avgjørende forutset-

ning for å sikre verdiskaping, arbeidsplasser og bosetting over hele landet.

Flertallet viser til at Norge har rik tilgang på natur- og miljøressurser. Flertallet understreker at disse ressursene skal komme fellesskapet til gode. Grunnrenten fra petroleum og vannkraft står for en betydelig del av landets inntekter. Erfaringer fra andre land har vist at store inntekter fra naturressurser ikke nødvendigvis fører til vekst eller velstand. De store inntektene som Nederland fikk fra gassforekomstene på Groningen-feltet fra slutten av 1960-tallet, finansierte en sterk vekst i offentlige utgifter som medførte tap av konkurranseevne og nedleggelse av arbeidsplasser i konkurranseutsatt sektor. Store underskudd i utenriksøkonomien og statsfinansene gjorde det etter hvert nødvendig å stramme inn. Dette bidro til at arbeidsledigheten steg. Flertallet viser til at vårt viktigste forsvarsverk mot hollandsk syke er handlingsregelen for innfasing av oljeinntekter i norsk økonomi. De løpende innbetalingene fra oljevirksomheten til staten settes inn i Statens pensjonsfond utland. Uttaket fra fondet styres etter handlingsregelen, som sier at vi over tid skal bruke oljeinntekter om lag tilsvarende realavkastningen av fondet, anslått til 4 pst. Handlingsregelen hjelper oss til å holde styr på de store, men forbigående, inntektene fra olje og naturgass, slik at de også blir til glede for generasjonene som kommer etter oss. Skal denne gaven fra naturen bli til varig glede, må bruken av inntektene ikke trappes for mye og for raskt opp. For sterk og for rask opptrapping vil presse konkurranseutsatte næringer ut, og kunne gi unødig og ubehagelig store omstillinger i norsk økonomi når oljeinntektene etter hvert avtar. Handlingsregelen legger stor vekt på hensynet til en stabil økonomisk utvikling. Den åpner for å bruke noe mer enn 4 pst. av fondskapitalen i dårlige tider, og for å bruke mindre i gode tider. Handlingsregelen innebærer at finanspolitikken kan virke sammen med pengepolitikken for å bidra til en stabil utvikling i norsk økonomi. Flertallet registrerer med uro at opposisjonen ikke klarer å bli enige om hvorvidt handlingsregelen fortsatt skal ligge til grunn for den økonomiske politikken. Ingenting er viktigere for norske konkurranseutsatte bedrifter enn en forutsigbar og ansvarlig økonomisk politikk som ikke legger økt press på rente og kronekurs.

Flertallet viser til omtalen i Meld. St. 12 (2012–2013) av petroleumsvirksomhetens virkning på norsk økonomi og næringsliv. Petroleumssressurene på norsk sokkel er begrenset. Produksjonen har trolig allerede passert toppen og vil etter alt å dømme avta mer markert de neste tiårene. Dette vil også påvirke norsk fastlandsøkonomi. En gradvis og tidlig omstilling kan redusere omstillingskostnadene. En slik omstilling er også viktig i et klimaperspektiv.

Utvikling av fornybar energi og grønn industri vil stå sentralt i denne omleggingen. De høye investeringsene i petroleumsvirksomheten fører til et kostnadspress også for fastlandsindustrien, noe som blant annet viser seg i form av ingeniørmangel.

Flertallet viser til at vi har et høyt kostnadsnivå i Norge. Det gjenspeiler at arbeidstakerne har tatt del i både den høye produktivitetsveksten og bytteforholdsgevinstene. I en situasjon med sviktende etterspørsel i eksportmarkedene vil kostnadsnivået være ekstra krevende for mange eksportbedrifter. Det høye kostnadsnivået ville bli ytterligere krevende å bære dersom prisene på viktige eksportprodukter skulle falle markert. Dette er utfordringer både myndighetene, partene i arbeidslivet og næringslivet må ta inn over seg. Vi har begrensede muligheter til å skjerme oss fra forstyrrelser og sjokk som kommer utenfra. Vi må imidlertid innrette oss slik at vi er så motstandsdyktige som mulig. Flertallet vil trekke frem rammeverket for den økonomiske politikken som bidrag til dette. Statens pensjonsfond utland og handlingsregelen bidrar til en stabil økonomisk utvikling og til å skjerme kronekursen og konkurranseutsatte virksomheter fra store og varierende oljeinntekter. En flytende valutakurs gjør det lettere å få til nødvendige omstillinger og bedre den kostnadsmessige konkurranseevnen uten å måtte gå veien om høy ledighet, slik vi nå ser flere eksempler på i Sør-Europa. Det inntektspolitiske samarbeidet og frontfagsmodellen bidrar til at lønnsveksten over tid kan holdes innenfor rammer konkurranseutsatt sektor kan leve med. Solide banker og en velfungerende finansnæring er grunnleggende for både robusthet og vekstevne i økonomien. Et effektivt skattesystem med brede grunnlag gir mulighet for lavere satser og er viktig for både vekstevne og en rettferdig fordeling.

Flertallet viser til at frontfagsmodellen har lang tradisjon i Norge, og vil understreke viktigheten av en lønnsutvikling hvor veksten i andre sektorer ikke overstiger veksten i konkurranseutsatt sektor. Flertallet er i denne sammenheng opptatt av at petroleumsnæringens virkning på norsk økonomi har vært voksende. Dette er en sektor med høy lønnsevne som har bidratt til å øke kostnadsnivået også i økonomien for øvrig. Dette representerer en betydelig utfordring for deler av norsk industri. Flertallet er derfor tilfreds med at regjeringen har satt ned Holden III-utvalget som skal vurdere erfaringene med lønnsdannelsen gjennom de 12 årene som er gått siden handlingsregelen og inflasjonsmålet for pengepolitikken ble innført. Utvalget skal også drøfte makroøkonomiske utviklingstrekk som kan skape utfordringer for norsk økonomi og lønnsdannelsen framover. Dette utvalget vil legge fram sin rapport i desember i år.

Flertallet vil understreke at velfungerende finansmarkeder er viktig for vekstevnen i økonomien. Norske banker og andre finansinstitusjoner kom bedre ut av den internasjonale finanskrisen enn tilsvarende institusjoner i mange andre land. Flertallet mener at dette blant annet har sammenheng med at norske finansinstitusjoner var underlagt godt tilsyn og strammere regulering enn vanlig i sammenlignbare land. I kjølvannet av finanskrisen er det bred internasjonal enighet om at kapitalkrav og virksomhetsregler må styrkes. Flertallet viser til at regjeringen nylig har lagt frem lovforslag om nye kapitalkrav for banker mv. som bygger på anbefalingene i Basel III og EU-kommisjonens forslag. Flertallet er av den oppfatning at det er riktig at nye kapitalkrav innføres raskt, og at økt soliditet vil komme finansinstitusjonene selv til gode i de internasjonale kapitalmarkedene.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet, Høyre, Kristelig Folkeparti og Venstre mener at landet trenger en ny regjering etter 8 år med rød-grønt styre. Det er behov for nytenkning og en ny kurs på flere områder. Disse medlemmer mener at samfunnet skapes og utvikles nedenfra, og vil fremme en utvikling basert på respekt for det enkelte mennesket og familien, mangfold og maktspredning.

Disse medlemmer viser til at Norge har et godt utgangspunkt med store naturressurser, høy kompetanse og et omstillingsdyktig næringsliv. Den nordiske modellen har vist seg robust i oppgangstider og nedgangstider. Modellen bygger på kombinasjonen av trygghet og næringsvennlighet og verdier som vi står sammen om, bl.a. verdien av at forskjellene i samfunnet ikke er for store. Perspektivmeldingen peker imidlertid på flere utfordringer. Av de mest sentrale utfordringene vil disse medlemmer trekke frem den langsiktige finansieringen av velferdssamfunnet, todelingen av økonomien og en bærekraftig utvikling. Det er et faresignal når verdiskapingen per innbygger i dag er den samme som for fem år siden, slik sentralbanksjef Øystein Olsen pekte på i sin årstale i februar 2013.

Disse medlemmer viser til at regjeringen Stoltenberg II har hatt et historisk økonomisk handlingsrom. I 2013 bevilges det 305 mrd. kroner mer over statsbudsjettet enn i 2005, justert for inflasjon. Disse medlemmer mener at resultatene ikke står i forhold til bevilgningene. Dette illustreres ved at 7 av 10 vei- og jernbaneprosjekter er forsinket til tross for større bevilgninger. Helsekøene var 31. desember 2011 på 280 000 personer, 80 000 flere enn da regjeringen Stoltenberg II tiltrådte. Begge sektorer har fått tilført betydelige midler, men disse medlemmer

konstaterer til at regjeringen ikke har vært villig til nytenkning.

Disse medlemmer mener at det er behov for å slippe til private og ideelle aktører som kan utfylle de offentlige innen flere sektorer for å få helsekøene ned, sikre flere med rus- eller psykisk helse-utfordringer nødvendig hjelp og gi eldre mennesker økt valgfrihet i alderdommen. Disse medlemmer vil imidlertid understreke det offentliges ansvar for finansiering og kvalitetssikring, og at det offentlige tilbudet vil være bærebjelken i det norske velferds-samfunnet. Innen samferdselssektoren er det et betydelig behov for nytenkning. Det gjelder både planprosesser og organisering av utbygging. I den forbindelse vil disse medlemmer vise til de tre veiprosjektene som ble gjennomført som OPS-prosjekter på begynnelsen av 2000-tallet, som viste gode resultater og ble gjennomført innenfor budsjett og på kortere tid. Disse medlemmer mener at det må åpnes for bruk av offentlig-privat samarbeid (OPS) som utbyggingsmetode på flere vei- og jernbaneprosjekter der hvor det er egnet.

Disse medlemmer mener videre at det bør innføres nøytral moms i staten og helseforetakene for å likestille private tilbydere med statens og helseforetakenes egen produksjon. På denne måten kan skattebetalernes penger brukes mest mulig effektivt.

Handlingsregelen

Disse medlemmer viser til St.meld. nr. 29 (2000–2001) Retningslinjer for den økonomiske politikken. I meldingens kap. 2.2, Det langsiktige handlingsrommet i budsjettpolitikken, er det nedfelt hva regjeringen la vekt på:

«Det er ikke likegyldig hvordan bruken av oljeinntekter skjer. Produksjonen i Fastlands-Norge utgjør om lag 4/5 av den samlede produksjonen i norsk økonomi. Det skal derfor ikke stort inntektstap til i resten av økonomien før den økte handlefriheten som petroleumsinntektene gir, er brukt opp. På lang sikt er det således vekstevnen i fastlandsøkonomien som bestemmer velferdsutviklingen i Norge. I en slik sammenheng er det størrelsen på og utnyttelsen av arbeidsstyrken og andre ressurser som betyr mest for den økonomiske veksten, og dermed for omfanget av de offentlige velferdsordningene. Regjeringen legger derfor vesentlig vekt på at handlingsrommet som økt bruk av oljeinntekter gir, skal brukes på en måte som også vil styrke vekstevnen til norsk økonomi. Lavere skatter og avgifter kan gi næringslivet bedre arbeidsvilkår, slik at konkurranseevnen styrkes. Tilsvarende vil tiltak for en bedret infrastruktur, samt tiltak for å bringe fram ny kunnskap gjennom forskning og utvikling, bidra til å styrke vekstevnen. Styrket vekstevne og høyere arbeidstilbud vil i seg selv trygge grunnlaget for de offentlige velferdsordningene.»

Disse medlemmer er enige i dette.

Disse medlemmer vil understreke at veksten i de offentlige utgiftene og hvordan pengene på statsbudsjettet brukes, har stor betydning for kostnadsutviklingen og vekstevnen i økonomien.

Disse medlemmer viser til beregninger fra NHO som viser at dette hensynet ble ivarettatt i perioden 2001–2005. Regjeringen Stoltenberg II har imidlertid forlatt målet om at oljepengene skal brukes til å styrke vekstevnen i norsk økonomi gjennom investeringer i infrastruktur, kunnskap og vekstfremmende skattelettelser.

Disse medlemmer viser til at veksten til Statens pensjonsfond utland (SPU) tilsier at det i årene som kommer vil være en sterk økning i bruken av oljepenger som følge av 4 prosent-målet i handlingsregelen. Når bruken av oljepenger øker, øker også behovet for å bruke pengene slik at det øker veksten i norsk økonomi og ikke undergraver konkurranseevnen til norsk eksportrettet næringsliv.

Sentralbanksjef Øystein Olsen la i sin årstale i februar 2011 stor vekt på hvordan handlingsregelen blir praktisert. Sentralbanksjefen pekte på at handlingsrommet er brukt «til å gjennomføre standardøkninger og øke utgiftene på en rekke områder. Prioritering av tiltak som styrker produktiviteten og vekstevnen på lengre sikt, herunder justeringer i skattesystemet, synes derimot å ha kommet noe i bakgrunnen».

Disse medlemmer mener på denne bakgrunn at økt bruk av oljepenger i større grad bør kanaliseres til forskning og utdanning, infrastruktur og vekstfremmende skattelettelser.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til at dagens handlingsregel for bruk av oljepenger ikke møter nasjonens behov for å stimulere til effektivisering av offentlig sektor, investeringer i produksjonsfremmende virksomhet og forskning, samt i utbygging av samfunnsøkonomisk lønnsom infrastruktur. Disse medlemmer viser til at intensjonen bak handlingsregelen i utgangspunktet var at økning i bruken av petroleumsinntekter burde rettes inn mot tiltak som kan øke produktiviteten, og dermed vekstevnen, i resten av økonomien. Disse medlemmer viser til at realiteten har blitt at oljepenger brukt til investering i realkapital vurderes som likeverdig med penger brukt til forbruk, selv om det er åpenbart at begge deler ikke kan sies å stimulere verdiskaping og produksjon. Disse medlemmer viser til at Fremskrittspartiet gikk imot dagens handlingsregel da denne ble behandlet for første gang grunnet skepsis til at forbruket skulle følge de årlige svingninger i oljerenten. Disse medlemmer viser til at en samlet komité imidlertid pekte på at skatte- og avgiftspolitikken og satsing på infrastruktur, utdanning og forskning er viktig for

å få en mer velfungerende økonomi. Disse medlemmer viser til sitt representantforslag Dokument 8:105 S (2011–2012) om et nytt ankerfeste for den økonomiske politikken til erstatning for dagens handlingsregel. Disse medlemmer viser til at representantforslaget la vekt på følgende momenter:

- Definere samfunnsøkonomiske, lønnsomme investeringer i blant annet infrastruktur, større utstyrsanskaffelser m.m. som formueomplacering – dette i tillegg til dagens muligheter for formueomplacering.
- Muliggjøre langt større grad av samfunnsøkonomisk nyttige investeringer ved at samfunnsøkonomisk lønnsomhet legger til grunn en kalkulasjonsrente som bedre harmonerer med forventet avkastning fra oljefondets plasseringer i utlandet.
- Begrense veksten i oljepengetrukk som går til varig statlig forbruk, med den hensikt at statens forbruk ikke skal vokse raskere enn bruttonasjonalproduktet (BNP).
- Legge til rette for vekst, produktivitet og verdiskaping for nålevende og fremtidige generasjoner ved at man primært vektlegger summen av bruttonasjonalproduktet (BNP) og oljefondets verdier fremfor å se på oljefondets verdi alene.
- Legge vekt på produktivitetsfremmende satsing innen infrastruktur, utdanning, forskning og mer konkurransedyktig skatte- og avgiftspolitik.

Behov for en mer næringsvennlig politikk

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet, Høyre, Kristelig Folkeparti og Venstre mener at det er viktig å legge til rette for verdiskaping, økonomisk vekst og trygge arbeidsplasser. Disse medlemmer ser at små og store bedrifter i hele landet er en forutsetning for å oppnå dette. Derfor vil disse medlemmer legge til rette for en fremtidsrettet og næringsvennlig bedriftspolitik som skaper mer optimisme og varige, trygge arbeidsplasser. Disse medlemmer mener det er nødvendig med målrettede tiltak for å lette skattebyrden for bedriftene.

Disse medlemmer ønsker å styrke det mangfoldige private eierskapet og familieeide bedrifter, og stimulere til de ansattes medeierskap i egen bedrift. Mange lokalsamfunn er helt avhengig av at lokale eiere eller familier holder disse bedriftene i gang, fordi alternative eiere ikke finnes. Flere og mer aktive private eiere vil gjøre Norge til et rikere og mer mangfoldig samfunn. Småsparere, industrielle investorer og langsiktige næringsutviklere kan gjøre en god jobb som eiere av norske bedrifter og forvaltere av sin egen kapital. Disse medlemmer peker på at en av de viktigste utfordringene for ny næringsvirksomhet og gründere er å få på plass risi-

kovillig kapital. Disse medlemmer mener at det vil være hensiktsmessig å gi folk incentiver til sparing og investering, istedenfor å straffe sparing og investering gjennom særnorske skatter og avgifter. Disse medlemmer vil ha slutt på dagens skattefavorisering av statlig og utenlandsk eierskap i norsk næringsliv. Disse medlemmer er særlig opptatt av at generasjonsskifte i norske familieeide bedrifter skal kunne gjennomføres uten at det skal være nødvendig å betale arveavgift.

Disse medlemmer påpeker dessuten at formuesskatten svekker grunnlaget for arbeidsplasser og incentivene til sparing og investering.

Disse medlemmer deler den bekymring mange i næringslivet nå viser knyttet til nedgangen i antallet industriarbeidsplasser. Disse medlemmer er av den mening at dersom vi skal forhindre en ytterligere nedbygging av norsk industri, må man sørge for å legge forholdene bedre til rette for norsk næringsliv enn det som er tilfellet i dag.

Disse medlemmer vil særlig vise til viktigheten av Skattefunnordningen slik at bedriftene kan drive en utstrakt forskning og utvikling innen egen bedrift, for derigjennom å kunne forbedre sine produkter og produksjonsprosesser for bedre å kunne møte fremtiden. Det er på de teknologiske løsningene og effektive produksjonsprosesser vi kan konkurrere med utlandet, ikke på lønninger. Dette er skatteordninger som beviselig fungerer godt og må satses videre på. Disse medlemmer mener at bedriftene selv er de beste til å definere hvilke behov de har for innovasjon og nye måter å jobbe på for fortsatt å kunne være konkurransedyktige.

Disse medlemmer vil påpeke at analysene av verdien av forskningsinvestering er samstemte i at investering i forskning gir høy samfunnsmessig avkastning. Det er fortsatt slik at det i Norge investeres mindre i forskning enn i de øvrige nordiske landene, og innsatsen ligger også under gjennomsnittet blant OECD-landene målt som andel av BNP. Disse medlemmer vil gjeninnføre gaveforsterkingsordningen.

Disse medlemmer ser at manglende økonomisk vekst i Europa får konsekvenser for norske bedrifter. Disse medlemmer mener det er på høy tid å diskutere rammevilkårene for norsk industri i fremtiden i et bredere perspektiv enn det vi gjør gjennom å behandle enkeltsaker. Det er heller ikke holdbart at en i stedet for å legge forholdene til rette i forkant før en eventuell krise oppstår, i stedet velger å komme med såkalte redningspakker i ettertid. Disse medlemmer mener at det er behov for en langsiktig strategi for å bygge kunnskap og styrke konkurransekraften slik at vi kan danne grunnlaget for å sikre industriens rammevilkår for årene fremover.

Disse medlemmer viser til at omstillingsviljen er stor i det norske næringslivet. I 2011 kom det

inn søknader på over 900 mill. kroner, hvorav søknader for 750 mill. kroner ble vurdert som relevante til miljøteknologiordningen under Innovasjon Norge. Rammen for ordningen var 228,5 mill. kroner eller tilsvarende 30 pst. av relevante søknader. Disse medlemmer mener derfor at ordningen bør styrkes. Disse medlemmer mener at Norge trenger nytenkning for å utløse de gode klimaløsningene og en tydelig politikk som staker ut en ny og mer bærekraftig kurs for Norge. Disse medlemmer vil at Norge skal være et miljøpolitisk foregangsland hvor vi kan utvikle miljøteknologi og finne løsninger som også andre kan benytte.

Disse medlemmer mener at arbeidet med forenkling er viktig for å bedre rammevilkårene for næringslivet generelt, og spesielt for små og mellomstore bedrifter. Næringslivets kostnader for å følge statlige pålegg har økt under regjeringen Stoltenberg II, og utgjør i dag en årlig kostnad på 60 mrd. kroner. Redusert skjemavelde og regelforenkling vil medføre reduserte administrative utgifter for næringsdrivende knyttet til rapportering etc. som igjen kan medføre økt fokus på innovasjon og videreutvikling av forretningsidé, produkter og tjenester. Disse medlemmer vil i den forbindelse vise til representantforslaget Dokument 8:96 S (2011–2012) fra Fremskrittspartiet, Høyre, Kristelig Folkeparti og Venstre om forenklinger i rapportering, skjemaer og regelverk for næringslivet.

Arbeid

Disse medlemmer er enig i den grunnleggende beskrivelsen i perspektivmeldingen av at vår felles arbeidsinnsats er grunnlaget for velferdssamfunnet. Mye er også velfungerende og bra i det norske arbeidslivet. Samtidig har vi noen store utfordringer som i et langtidsperspektiv er viktig. Vår offentlige velferd er helt avhengig av verdiskapingen i det private næringsliv og av at initiativrike personer satser, tar risiko og omsetter ideer til handlinger. Disse medlemmer vil understreke at en lønnsom privat sektor er en forutsetning for velferdssamfunnet, og at staten må legge til rette for denne sektoren gjennom gode, fleksible ordninger som gjør at norsk næringsliv kan hevde seg i det globale markedet. En god næringspolitikk er den ene pilaren for å sikre framtidig velferd, den andre er å få flere av dem som i dag faller utenfor arbeidsmarkedet i arbeid. Vi er helt avhengig av at flere velger å stå i arbeid lenger og at vi lykkes med å inkludere langt flere i arbeidslivet. I dag er nesten 600 000 personer eller 20 pst. av alle i arbeidsfør alder på en eller annen trygdeytelse i stedet for å være i arbeid. Over 300 000 mennesker er uføretrygdet, og over 150 000 er på arbeidsavklaringspenger og risikerer å bli uføre. Andelen har vært stabil over lengre tid. Disse medlemmer vil spesielt uttrykke sin bekymring over den lave og fallende andelen syssel-

satte blant personer med nedsatt funksjonsevne. Omkring 80 000 personer i denne gruppen står i dag ufrivillig utenfor arbeidslivet. Det vises til at andelen sysselsatte i denne gruppen har falt betydelig siden 2008, og at andelen har fortsatt å falle til tross for at trenden er snudd i befolkningen for øvrig, og til tross for at regjeringen la frem en strategi rettet mot denne gruppen i 2011. Disse medlemmer står sammen om at det er nødvendig med en forsterket satsing på personer med nedsatt funksjonsevne i arbeidslivet.

Disse medlemmer mener det er avgjørende å følge opp NOU 2012:6 Brofoss-utvalget: Utredning om Arbeidsrettede tiltak med en gjennomgang av alle offentlige støtteordninger for å sikre at det i størst mulig grad lønner seg å arbeide fremfor å stå utenfor arbeidslivet. Disse medlemmer vil også ta til orde for en bred gjennomgang av egenandeler, skatteregler og støtteordninger i Norge, for å sikre at ikke forskjellige ordninger bygger på motstridende målsettinger.

Disse medlemmer vil understreke viktigheten av at man har en lav terskel inn i arbeidslivet for grupper som tradisjonelt har hatt vanskeligheter med å komme seg inn på arbeidsmarkedet, som for eksempel personer med nedsatt funksjonsevne, utviklingshemmede, innvandrere og unge med lav utdanning. Arbeidsmiljølovens beskyttelse av arbeidstakerne må ivaretas., Samtidig er det viktig å sikre en viss fleksibilitet og et lovverk tilpasset dagens og framtidens arbeidsliv.

Familienes valgfrihet

Disse medlemmer viser til at familien er en grunnleggende sosial enhet i samfunnet. Det er den viktigste arenaen for tilhørighet, nærhet og fellesskap og er rammen rundt barns oppvekst. Også samfunnet trenger familien, blant annet for å forebygge sosiale problemer og utenforskap. Disse medlemmer mener samfunnet har ansvar for å ta vare på og beskytte familien. Familien er viktig i seg selv.

Disse medlemmer vil understreke betydningen av at familiene opplever at det finnes mer enn ett alternativ når hverdagen skal planlegges. Disse medlemmer vil legge til rette for og videreutvikle gode ordninger for at både kvinner og menn skal kunne kombinere yrkesaktivitet og omsorgsansvar. For småbarnsforeldre som ønsker å redusere innsatsen i arbeidslivet for en periode, er det viktig at de opplever anerkjennelse og respekt for sine valg. Familier er forskjellige og har ulike behov og bør ha mulighet til å velge forskjellig.

Frivillig sektor

Disse medlemmer ser på frivillig aktivitet og lokale frivillige organisasjoners aktiviteter som avgjørende for et godt og menneskevennlig samfunn.

Frivillige lag og foreninger er en viktig sosial møteplass i lokalsamfunnene, der samvær og deltakelse har en klar egenverdi ut over organisasjonenes primære formål. Frivilligheten skal være fri, mangfoldig og må få utvikle seg på egne premisser, som en selvstendig sektor ved siden av offentlige velferdstjenester og kommersielle tilbud. Disse medlemmer vil arbeide for en frivillighetspolitikk hvor frivilligheten får større råderett over egne inntekter og i mindre grad bindes opp gjennom stadig sterkere vektlegging av prosjektfinansiering til å produsere de tjenester som offentlige myndigheter ønsker.

Disse medlemmer viser til at fradraget for gaver til frivillige organisasjoner er en måte å sikre finansieringen av frivilligheten på, som utvilsomt har utløst vekst i gavene til disse organisasjonene. Disse medlemmer mener at det er langt bedre å la de frivillige få beholde mer midler selv, i stedet for å bli stadig mer avhengig av statlige overføringer.

Disse medlemmer viser videre til at dagens momskompensasjonsordning for frivillig sektor er lite tilfredsstillende. Midlene som er satt av til momskompensasjon er ikke tilstrekkelige til å kompensere de frivillige organisasjonenes utgifter til merverdiavgift, og gir ikke den nødvendige forutsigbarheten som frivilligheten fortjener. Disse medlemmer mener derfor at ordningen må legges om og styrkes.

Fattigdomsbekjempelse

Disse medlemmer peker på at mange mennesker står utenfor viktige sosiale arenaer på grunn av dårlig økonomi eller dårlige levekår. Dersom personer blir stående utenfor arbeid og andre viktige arenaer over tid, øker dette faren for varig utenforskap. Dette har store omkostninger for den enkelte og for samfunnet som helhet. Arbeid er en kilde til inntekt, økonomisk trygghet, selvrespekt og selvrealisering. Høy sysselsetting bidrar til å sikre velferdsstaten, utjevne økonomiske og sosiale forskjeller og forebygge fattigdom. Noen mennesker kan av ulike grunner ikke jobbe. Da er det viktig å ha en forsvarlig inntektssikring.

Disse medlemmer viser til at det blir stadig flere barn som vokser opp i fattige familier i Norge, til tross for at den rød-grønne regjeringen gikk til valg i 2005 på at fattigdomsbekjempelse ikke var vanskelig, men kun handlet om «politisk vilje». I et samfunn hvor det i økende grad koster penger å vokse opp, vil lav inntekt få konsekvenser for barna – både på kort og lang sikt. Det handler om at barna faller utenfor deler av det sosiale livet, fordi idrett, bursdager og skoleturer koster for mye.

Disse medlemmer vil peke på at de viktigste tiltakene for å bekjempe fattigdom, inkludert barnefattigdom, vil på lang sikt være en god, sosialt utjevnen skole og et åpent arbeidsliv med plass til alle. Det vil likevel alltid være noen som faller utenfor, permanent

eller midlertidig. Barn som vokser opp i lavinntektsfamilier kan ikke på noen måte lastes for den økonomiske situasjon de er i, og samfunnet bør derfor ta et ekstra ansvar for å sikre at denne gruppen blir inkludert på så mange arenaer som mulig på en likeverdig måte. For å bekjempe fattigdom i Norge er det viktig at det offentlige hjelpeapparatet spiller på lag med frivillige organisasjoner som gjør en formidabel innsats for mennesker som lever i fattigdom i Norge. Mennesker som lever i fattigdom har ulike utfordringer og problemer. Tilbudet som gis, må derfor være helhetlig og dekke den enkeltes behov.

Disse medlemmer viser til at Norge som et av verdens rikeste land også har et ansvar for å vise solidaritet utenfor egne landegrenser. I en globalisert verden vil det dessuten være i Norges egeninteresse at flere fattige land opplever vekst og utvikling. Derfor er det viktig at Norge bidrar med bistand, handel og investeringer. Utdanning bør igjen bli et hovedsatsingsområde for å bidra til utvikling, utjevning og ivaretagelse av menneskerettigheter.

Samferdsel

Disse medlemmer viser til at en godt utbygd samferdselsstruktur er en av de viktigste faktorene for at samfunnet skal kunne fungere. Disse medlemmer viser til at Norge, med lange avstander og spredt bosetting, er avhengig av et godt utbygd veinett med høy standard.

Disse medlemmer viser til at riksveiene er viktige veier i Norge både i og mellom regionene og for å binde landsdeler sammen. Disse medlemmer vil i den sammenheng særlig fremheve europaveiene.

Disse medlemmer mener at staten må ta en langt større andel av investeringene ved helt essensiell kollektivutbygging i de største norske byene. Hvis vi overlater finansieringsbyrden til byene alene, risikerer vi at fremtidig fremkommelighet i byområdene blir svært dårlig. Disse medlemmer viser til at finansieringsutfordringene er et reelt problem.

Disse medlemmer vil ha en moderne, pålitelig og robust jernbane med god konkurranseevne overfor andre transportmidler. Det er viktig at jernbanen drives effektivt, med produktivitetmålinger og dokumentasjon både på vedlikehold og investeringer. Disse medlemmer noterer seg at regjeringen ikke ønsker å gjennomføre nødvendig modernisering og hensiktsmessig organisering og finansiering av Jernbaneverket.

Todelingen av næringslivet

Disse medlemmer viser til at perspektivmeldingen påpeker det åpenbare i at norsk økonomi og norske arbeidsplasser blir stadig mer knyttet opp mot olje og gass, noe som gjør oss mer avhengige av en høy oljepris. Dette gjør både arbeidsplassene og vel-

ferden mer sårbar overfor et fall i oljeprisen og fallende produksjon. Slike omstillinger kan bli krevende dersom kostnadsnivået i Norge fortsetter å ligge høyt over nivået hos våre handelspartnere. Disse medlemmer er av den oppfatning at denne omstillingen kan bli svært krevende dersom man ikke allerede nå iverksetter tiltak som møter den tiltagende todelingen av norsk næringsliv vi allerede ser: Investeringsnivået utenom petroleumsnæringen er lavt, til tross for oppgangskonjunktur i Norge. Det skyldes delvis internasjonal nedgangskonjunktur i mange av landene rundt oss, men også strukturelle endringer som gjør det stadig mindre attraktivt å investere i Norge. Produktivitetsutviklingen er svak, og det indikerer at investeringstørken påvirker økonomien på en langsiktig negativ måte.

Disse medlemmer mener at politikken og strategien i langt større grad burde basert seg på å redusere det offentlige kostnader gjennom effektivisering og innovasjon og en mye større vektlegging av tiltak som kan øke investeringslysten og øke produktiviteten i norsk næringsliv, særlig den delen av norsk næringsliv som verken inngår i eller leverer produkter og tjenester til petroleumindustrien.

Disse medlemmer mener derfor det er nødvendig å styrke fastlandsindustri og næringsliv ved skattelette, målretting av offentlig virkemiddelapparat, økt kapitaltilgang og en reell satsing på forskning og utdanning.

Sparing

Disse medlemmer viser til at den norske stat har en svært høy offentlig finansformue, men norske

privatpersoner har en særskilt lav finansformue i internasjonal sammenheng. Nordmenn har sterk tradisjon for å spare i egen bolig, for å trygge egen alderdom og for å ha friheten til å foreta egne valg. Dette er en viktig verdi. Vi har imidlertid ikke den samme tradisjonen for å spare finansielt. Dette henger blant annet sammen med hvilke skattemessige stimuli og hindre som sparing blir møtt av.

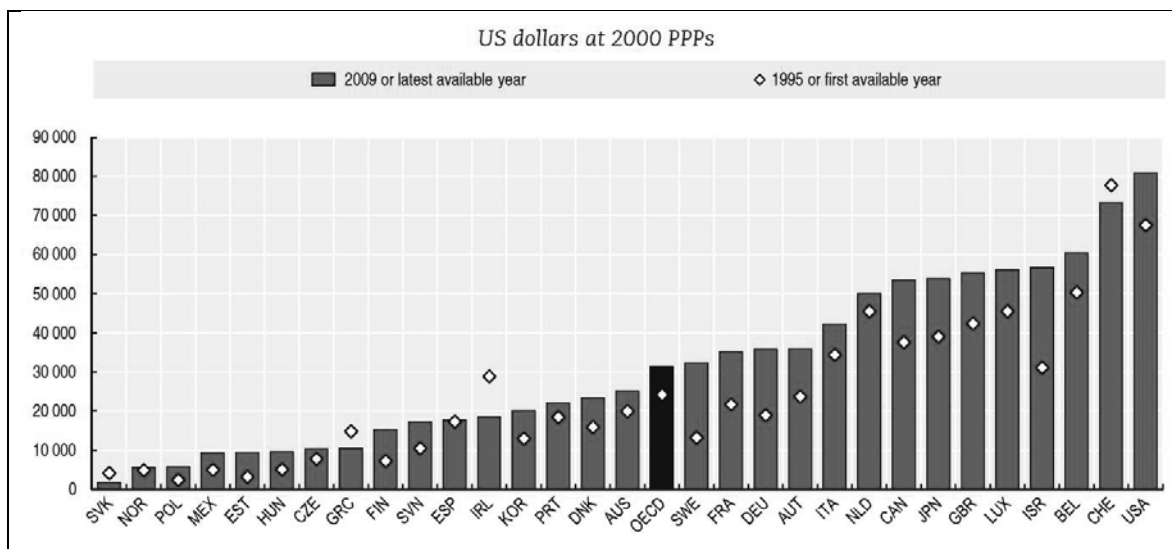
Disse medlemmer mener det er verdifullt at familier og enkeltpersoner tar ansvar for egen trygghet og velferd. Det personlige ansvaret skal selvsagt ikke erstatte den offentlig finansierte velferden som skaper basistrygghet for alle, men skape rom for individuelle valg og sikre balansen mellom staten og det sivile samfunn – mellom offentlig og privat sektor. Dersom staten blir for dominerende, fortrenses det personlige ansvar. Det gjelder også sparing til pensjon. Det er vel dokumentert både i praksis og teori at private sparer mindre når staten sparer mer. Dette underbygger viktigheten av at den private sparingen stimuleres gjennom gode ordninger.

Disse medlemmer vil peke på at norske husholdninger har en gjeld som i gjennomsnitt er mer enn 209,8 pst. av disponibel inntekt. I jappetiden på slutten av 1980-tallet var gjeldsraten på det høyeste rundt 170 pst. av disponibel inntekt.

Nordmenns sparing i internasjonal sammenligning

Disse medlemmer viser til at Norge ligger på internasjonal jumboplass i privat finansiell sparing. Selv om vi har sterke tradisjoner for sparing gjennom egen bolig, er husholdningenes lave netto finansformue verdt å merke seg.

Husholdningenes netto finansformue per innbygger:

Kilde: OECD How's Life? Measuring Well-being (2011)

Disse medlemmer mener at dette gir seg utslag i reduserte muligheter til verdiskaping, idet Norge har relativt mindre egenkapital tilgjengelig til investeringer i arbeidsplasser.

Sparing stimuleres for lite i dag

Disse medlemmer viser til OECDs landanalyse for Norge som kom ut i 2012 og som viste at effektiv skattesats for realavkastningen av høyrentekonti og aksjesparing er 113 pst. for personer i formuesskatteposisjon. Regnestykket er basert på 4 pst. nominell avkastning og 2 pst. inflasjon, som korresponderer med nominell avkastning på statsobligasjoner og vekst i konsumprisindeksen siden 2000. OECDs klare anbefaling til Norge var å «undersøke formuesskattens effekt på effektive skattesatser, skatteplanlegging og på incentiver til å investere.»

Boligmarkedet

Disse medlemmer viser til at egen bolig er nordmenns viktigste spareobjekt. Disse medlemmer har merket seg at boligprisene har økt sterkt og jevnt de siste 20 årene, med en 4-dobling av prisene på eneboliger og en 7-dobling av prisene på blokkleiligheter for landet under ett. I pressområdene er utslagene større.

Mens våre naboland Sverige og Danmark har opplevet korreksjoner i boligprisene som følge av finanskrisen, har boligprisene i Norge fortsatt langs den samme trenden. Disse medlemmer viser til at prisveksten er godt hjulpet av stor arbeidsinnvandring og sentralisering til pressområdene.

Disse medlemmer vil peke på at med for lav boligbygging blir boligprisene presset opp, og vi risikerer at det skapes en boble av kunstig høye boligpriser. For å hindre at et prisfall vil få dramatiske konsekvenser, er det etter disse medlemmers mening viktig å oppmuntre husholdningene til å spare slik at et prisfall ikke gir negativ egenkapital.

Boligsparing for ungdom

Disse medlemmer mener det er svært viktig at ungdom motiveres til å spare til sin første bolig.

Boligmarkedet har de siste 15–20 årene vært preget av høy prisstigning, og inngangsbilletten til å kjøpe egen bolig har økt kraftig. Boligsparing for ungdom (BSU) er en målrettet og populær ordning. Hele åtte av ti i målgruppen under 34 år har eller har hatt BSU-konto, ifølge Synovate. Samme undersøkelse viser at minst 9 av 10 ungdommer som sparer i ordningen, gjør det selv uten «foreldreinnbetaling».

Disse medlemmer ser positivt på at «taket» i ordningen er forhøyet fra 100 000 til 150 000 kroner, men mener at dette er utilstrekkelig med tanke på

at boligprisene har steget langt mer og at kravene til egenkapital ved kjøp av bolig er blitt strengere. BSU må gi en reell mulighet til å spare et beløp tilsvarende det som er Finanstilsynets anbefalte minimum egenkapital ved boliglån.

Disse medlemmer mener det er behov for å forbedre ordningen og vil peke på behovet for å øke det årlige sparebeløpet og det samlede taket. I tillegg mener disse medlemmer at regjeringen må vurdere å øke fradragssatsen fra 20 til 28 pst.

Individuell pensjonssparing

Disse medlemmer viser til at det siden 1952 har vært gitt skattefradrag for innbetalinger til egen pensjonsforsikring/pensjonssparing. Dette har, i ulike former, vedvart frem til 2006, da ordningen med individuelle pensjonsavtaler (IPA) ble opphevet etter forslag fra regjeringen Stoltenberg II. Som følge av pensjonsforliket 21. mars 2007 ble ordningen IPS – Individuell pensjonssparing innført fra 2008. Maksimalt fradragsbeløp for IPS er fra 2008 satt til 15 000 kroner.

Disse medlemmer mener at den øvre beløpsgrensen må økes for å stimulere sterkere til pensjonssparing ved siden av folketrygdens ordninger og kollektive pensjonsavtaler i arbeidsforhold. I tillegg må det innføres en symmetrisk beskatning av fradragene for innbetaling til, og utbetalingene fra ordningen. For mange fremtidige pensjonister blir dagens ordning lite gunstig fordi den private pensjonssparingen ved uttak får en vesentlig høyere skatteprosent dersom personen er i toppskatteposisjon enn skattefradraget ved innbetaling.

Langsiktig aksjesparing

Disse medlemmer mener at spredning av makt og selveierdemokrati er viktige verdier i det norske samfunnet. Det betyr at ikke for mye kapitalmakt bør være konsentrert på for få hender, ei heller statens hånd. Det er også et ideal av hver enkelt borger skal ha muligheter til å øve innflytelse på sin egen hverdag, både privat og i arbeidslivet. Å bedre vanlige privatpersoners muligheter til sparing og arbeidstakernes muligheter for eiermessig medbestemmelse over egen bedrift vil styrke disse verdiene.

Disse medlemmer mener det er et paradoks at mens forholdene aldri tidligere har ligget bedre til rette for privat aksjesparing, er det en nedgang både i antall private aksjonærer og andelen av verdiene på Oslo Børs som eies av norske privatpersoner. I dag eies bare 3,7 pst. av markedsverdiene på Oslo Børs av norske privatpersoner, en reduksjon fra 5,4 pst. i 2002. Antall private aksjonærer på Oslo Børs har i løpet av den samme tiårsperioden falt moderat fra 371 000 til 356 000 iflg. tall fra Oslo Børs og Verdi-

papirsentralen. Makten konsentreres på færre personer, og færre får forståelse for betydningen av investeringer i egenkapital.

Disse medlemmer viser til forslag om Konti for Langsiktig Aksjesparing (KLAS) i Dokument 8:43 S (2009–2010). KLAS er en modell skissert av Oslo Børs, Verdipapirsentralen og Aksjonærforbindelsen. Modellen går ut på at personlige aksjesparere på en ubyråkratisk måte skal få noen av de fordeler som profesjonelle investorer får gjennom sine investeringselskaper og fritaksmetoden.

Disse medlemmer vil videre foreslå å bedre mulighetene for at bedrifter kan tilby ansatte å kjøpe aksjer i egen bedrift. Erfaring viser at ansattes medeierskap i bedrifter har flere positive sider. Det gjør at de ansatte får et enda større eierskap til det de arbeider med, bokstavelig talt. Det har vist seg å være lønnsomt for bedriften på sikt. Disse medlemmer mener derfor at mulighetene til å tilby rabatterte aksjer til de ansatte uten at det skal beskattes, bør vurderes nærmere.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til at det er mye positivt i perspektivmeldingen, Meld. St. 12 (2012–2013) som er helt på linje med Fremskrittspartiets syn på markedsøkonomi og økonomisk vekst. Disse medlemmer viser til at perspektivmeldingen påpeker at Norge aldri ville nådd dagens velstandsnivå uten handel og annet økonomisk samkvem med andre land, og at et lite land som Norge har spesielt stort utbytte av den arbeidsdelingen internasjonal handel gir mulighet for. Disse medlemmer viser til at meldingen også er tydelig på at effektive nasjonale markeder bidrar til gode rammebetingelser for næringslivet og til at arbeidskraft og kapital kanaliseres dit hvor de kaster mest av seg. Virksom konkurranse er et virkemiddel for å oppnå dette. Konkurransen stimulerer til kostnadsreduksjoner, innovasjon og bedre organisering. Et godt fungerende kapitalmarked bidrar til å kanalisere sparemidler til de mest lønnsomme investeringsprosjektene, omfordele risiko mellom aktører og gjennomføre betalinger på en effektiv måte. En velfungerende finansiell sektor er således viktig for vekstevnen i økonomien. En viktig betingelse for høy produktivitetsvekst er at ressursene brukes der de kaster mest av seg. Konkurransen mellom bedrifter bidrar til dette ved at mer lønnsomme næringer og bedrifter erstatter mindre lønnsomme næringer og bedrifter. Disse medlemmer viser til at meldingen også påpeker at en omstillingsdyktig økonomi er en forutsetning for fullt ut å kunne høste gevinstene ved globalisering, og at rigide reguleringer som låser arbeidskraften til en bestemt bedrift eller næring, kan være ødeleggende for omstillingsevnen. Disse medlemmer mener at

det er et paradoks at Perspektivmeldingen er såpass tydelig på viktigheten av markedsøkonomi, mens regjeringen på den annen side fører en politikk og retorikk basert på stor grad av mistillit til markeds løsninger og markedsorienterte reformer.

Disse medlemmer viser til at dagens finanspolitikk legger opp til 20 fete år, etterfulgt av 100 magre år. Uendret finanspolitikk kan tvinge frem en kraftig reduksjon i velferdsstaten om 40–50 år. Disse medlemmer viser til at en av konklusjonene i perspektivmeldingen derfor er at velferdsstaten ikke er bærekraftig. I meldingen anslås inndekningsbehovet å tilsvare om lag 6 pst. av verdiskapingen i fastlandsøkonomien fram mot 2060. Disse medlemmer viser til at dette etter dagens forhold tilsvarer om lag 140 mrd. kroner, eller nesten hele budsjettet til Helse- og omsorgsdepartementet.

Disse medlemmer viser til at produktivitetsveksten i perioden 2000–2005 var høy, og høyere enn hos Norges handelspartnere. I perioden 2006–2011 har den årlige produktivitetsveksten ligget under 0,5 pst., og betydelig lavere enn hos våre handelspartnere. Disse medlemmer viser til at Sentralbanksjefen i sin årstale 14. februar 2013 understreket at nordmenn jobber lite effektivt, og at produktivitetsveksten stoppet opp allerede i 2005. Det som forsterker utviklingen er at dette sammenfaller med store strukturendringer i våre konkurrentland i Europa. Norge forbruker oljepenger gjennom høy lønnsvekst, mer fritid og offentlige finansierte velferdsgoder, mens våre konkurrenter omstrukturerer, effektiviserer og strammer inn. I SSBs «Økonomiske analyser 1/2013, økonomiske utsyn over året 2012» forventer man et BNP-fall i euroområdet i 2013 på 0,8 pst. og en BNP-vekst i Norge på 2,4 pst. Dersom prognosene slår til, vil gapet mellom prisnivået i Norge og Europa for industrien øke ytterligere.

Disse medlemmer viser til at regjeringen i perspektivmeldingen forutsetter at befolkningen vokser i tråd med mellomalternativet i SSBs befolkningsfremskriving, til tross for at fremskrivningen forutsetter fallende nettoinnvandring og fallende fruktbarhetstall for innvandrerkvinner, og bare halvparten så høy vekstrate som faktisk vekst de siste fem årene. Disse medlemmer viser til at innvandringen til Norge dermed kan bli vesentlig høyere enn det perspektivmeldingen forutsetter, og det er viktig å få beregnet kostnadene for fremtidig planlegging av velferdsstaten Norge. Disse medlemmer viser til at innvandringen har store konsekvenser for norsk økonomi, men at disse konsekvensene i liten grad drøftes i perspektivmeldingen. Dagens velferdsstat ble utviklet i en tid da Norge var et relativt homogent samfunn, med beskjedne folkeforflytninger. Nå ligger Norge på Europatoppen hva gjelder innvandring.

Disse medlemmer viser til at folkeveksten i fjor var på 1,3 pst., eller 65 400 personer. Utover rekordveksten i 2011, må vi helt tilbake til 1920 for å finne en høyere prosentvis vekst i folketallet i Norge. Disse medlemmer viser til flere sentrale dokumenter hvor det fremkommer at innvandringen til Norge ikke er økonomisk bærekraftig, for eksempel NOU 2011:7 «Velferd og migrasjon» og SSBs rapport 15/2012 «Makroøkonomi og offentlige finanser i ulike scenarioer for innvandring». I Økonomiske analyser 1/2013 ser SSB spesielt på arbeidsinnvandringen, og her pekes det på at fleksibel inn- og utvandring både har stabiliserende og destabiliserende mekanismer på norsk økonomi, men at innvandring først og fremst er noe innvandrerne selv tjener på. Disse medlemmer støtter således fokuset som er på sysselsetting i Perspektivmeldingen, men etterlyser en drøfting av sysselsetting blant innvandrere og konsekvenser av videre innvandring. Disse medlemmer viser til notat fra Human Rights Service «Sysselsetting Norge og Oslo» hvor det fremkommer at sysselsettingsstatistikk fra SSB opererer med det svært vide aldersspennet 15–74 år, og at bildet blir et betydelige annet hvis en ser på sysselsetting i den mest yrkesaktive alderen 25–61 år. Disse medlemmer viser også til den nylige utførte studien ved Frischsenteret hvor det fremkommer at innvandrerne i langt større grad enn nordmenn blir arbeidsledige, og blir værende ledige i større grad enn sammenlignbare grupper av nordmenn (studien utført om polakker og litauere, som kom i 2003–2007). Disse medlemmer vil for øvrig vise til delrapporten «Indvandringens økonomiske konsekvenser» fra den danske regjeringen fra april 2011, der konklusjonen for Danmark er at innvandrere fra utviklede land er en stor utgiftspost: «Indvandrere og efterkommere fra mindre udviklede lande har således samlet set medført en nettoudgift på 15,7 mia. kr. i 2010, hvoraf 11,7 mia. kr. vedrører efterkommere, dvs. personer der er født i Danmark». I rapporten «Tell ikke meg. Innvandringens kostnader og velferdsstaten» (2009) fra Human Rights Service ble det anslått at innvandringen til Norge koster et sted mellom 16 og 25 mrd. kroner, i tillegg til en reduksjon i verdiskapingen (BNP for fastlandsøkonomien) på i underkant av 23 mrd. kroner.

Disse medlemmer vil videre vise til at det i Finansavisen 15. april 2013 kommer frem at innvandringen i Norge har kostet 70 mrd. kroner på 7 år, og at nettokostnader per ikke-vestlige innvandrere er på 4,1 mill. kroner 2012-kroner.

Disse medlemmer viser også til utfordringer knyttet til at eksport av velferdsytelser, noe som ble grundig berørt i Brochmann-utvalgets rapport som ble lagt frem våren 2011. Disse medlemmer mener det er på høy tid at regjeringen følger opp

Brochmann-utvalgets anbefalinger, og at det blir fremlagt en egen sak for Stortinget innen oktober 2013 på hvordan man kan redusere eksport av velferdsytelser ut av landet.

På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen fremme egen sak om hvordan man kan redusere eksport av velferdsytelser, samt hvordan man kan utforme velferdsytelsene for å sikre en inntektsutvikling til dem som ikke kan delta i arbeidslivet, men som samtidig tar hensyn til den økte arbeidsinnvandringen.»

Disse medlemmer viser til at enkelte ikke-vestlige innvandrergupper har svært lav yrkesdeltakelse, faller tidlig fra arbeidsmarkedet, har høy trygdeavhengighet, er overrepresentert på kriminalitetsstatistikken og generelt lav grad av integrering i betydning fullverdig deltakelse i samfunnet. På denne bakgrunn ser disse medlemmer behov for å føre en differensiert innvandringspolitikk ut fra opprinnelsesland og de integreringsutfordringer innvandrere fra aktuelle land representerer. Disse medlemmer viser til at Norge allerede i dag fører en ulik politikk overfor personer fra ulike land, for eksempel når det gjelder visum og arbeidsinnvandring (EØS).

Disse medlemmer viser til at Norge til tross for høy yrkesdeltakelse har en gjennomsnittlig arbeidstid blant de korteste i OECD. Siden 1970 har gjennomsnittlig arbeidstid falt med 20 pst. Disse medlemmer viser videre til at ifølge beregninger, jf. Perspektivmeldingen 2013, må antall timeverk per innbygger mellom 15 og 74 år øke fra 1 015 i 2011 til 1 070 i 2060 for å balansere offentlige budsjetter; dvs. med 5 1/2 pst. Disse medlemmer konstaterer at dersom gjennomsnittlig arbeidstid i Norge kom opp på samme nivå som i Sverige, ville det vært mer enn tilstrekkelig til å bringe offentlige budsjetter i balanse fram mot 2060.

Disse medlemmer viser til at aldringen av befolkningen innebærer at arbeidsinnsatsen per innbygger må øke betydelig fremover, dersom vi skal opprettholde dagens velferdssamfunn, og mener dette underbygger det faktum at Norge har et enormt behov for å utløse mer arbeidskraft i fremtiden, og måten man kan få det til på, blant annet er ved å redusere sykefraværet, få flere funksjonshemmede i arbeid og ved å få flere av dem som jobber deltid til å jobbe heltid.

Disse medlemmer vil også peke på at nye arbeidsoppgaver, endringer i familieliv, teknologiske hjelpemidler og en stadig utvikling av nye tjenester bidrar til at mange ser annerledes på arbeidslivets krav og forventninger. Mange av regulerings- og organiseringene i norsk arbeidsliv er basert på industrisamfunnets organisering, mens det faktiske arbeidsliv i større og

større grad har gått i retning av å være basert på tjenesteyting i privat og offentlig sektor.

Disse medlemmer mener det er arbeid som bærer velferdssamfunnet og at det er nasjonens evne til å mobilisere arbeidskraft som vil være suksesskriterium nummer én.

Derfor mener disse medlemmer at tiden er inne til at man nedsetter en arbeidstidslivskommisjon som får i oppgave å se på praktiseringen av arbeidstidsbestemmelsene. En slik helhetlig og faglig gjennomgang har ikke vært gjennomført tidligere.

Disse medlemmer mener videre at målet med en slik kommisjon må være å finne løsninger som kan

- utløse arbeidskraft på kort og lang sikt
- øke andelen heltidsstillinger
- sikre at virksomhetenes behov for drift ivaretas, samtidig som arbeidstiden bedre kan tilpasses den enkelte arbeidstaker

På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen nedsette en arbeidslivskommisjon som får til oppgave å se på hvordan man kan utløse mer arbeidskraft, samtidig som man ivaretar prinsippet om et trygt og familievennlig arbeidsliv, og hvor man blant annet legger frem forslag om:

- utløse arbeidskraft på kort og lang sikt
- øke andelen heltidsstillinger
- sikre at virksomhetenes behov for drift ivaretas, samtidig som arbeidstiden bedre kan tilpasses den enkelte arbeidstaker.»

Disse medlemmer viser til at det i arbeids- og velferdspolitikken er et dilemma knyttet til avveiningen mellom målet om at det skal lønne seg å arbeide, og hensynet til inntektssikring. Disse medlemmer vil understreke at Fremskrittspartiets politikk innebærer at de som av ulike årsaker ikke kan arbeide, skal sikres en akseptabel inntekt, samtidig kan ønsket om god inntektssikring gi svake økonomiske intensiver til arbeid for enkelte grupper.

Disse medlemmer har merket seg at OECD anbefaler medlemslandene å gjennomføre en rekke tiltak for å redusere antallet på ulike helserelaterte trygdeordninger. Blant annet understreker OECD at det må lønne seg økonomisk å være i arbeid framfor å motta trygd. Videre peker OECD på at det bør legges større vekt på vurdering av arbeidsevne blant trygdemottakere. Krav om aktivitet, eventuelt kombinert med økt bruk av graderte ytelser, kan også bidra til å øke tilbudet av arbeidskraft. OECD argumenterer også for at uføregraden regelmessig vurderes på nytt.

Disse medlemmer viser til Stortingets behandling av Prop. 130 L (2010–2011) om ny uføretrygd og alderspensjon til uføre, hvor Fremskrittspartiet støttet økt bruk av gradet uføretrygd, samt at man som eneste parti fremmet forslag om at uføregraden regelmessig skulle vurderes på nytt. I tillegg fremmet også Fremskrittspartiet forslag om at ingen under 40 år skulle stemples varig ut av arbeidslivet ved at man innvilget permanent uføretrygd, men da såfremt at det var helt åpenbart at vedkommende ikke hadde arbeidsevne. Med tanke på at 6 av 10 som får innvilget varig uføretrygd tilhører aldersgruppen under 40 år, og at dette skyldes psykiske lidelser, mener disse medlemmer det vil være langt mer fremtidsrettet å gi disse menneskene tilbud om tett og langsiktig oppfølging, hvor man er sikret en god inntektsutvikling, og hvor formålet er tilbakeføring til det ordinære arbeidslivet. I tillegg vil disse medlemmer også vise til at Fremskrittspartiet har fremmet forslag om aktivitetsplikt for sosialhjelpsmottakere. Disse medlemmer er glad for at OECD foreslår mange av de samme tiltakene som Fremskrittspartiet har fremmet tidligere, og er blitt nedstemt i Stortinget.

Disse medlemmer viser til at Norge sammenlignet med andre land har lav arbeidsledighet, men at enkelte grupper, blant annet funksjonshemmede, i stor grad står utenfor arbeidslivet. Statistikk fra Statistisk sentralbyrå (SSB), jf. Arbeidskraftundersøkelsen for 2. kvartal 2012, viser at det er 37 000 færre funksjonshemmede i arbeid enn hva som var tilfellet på samme tidspunkt i 2010. Disse medlemmer mener derfor det er viktig å legge til rette for at personer med særlige behov kan delta i arbeidslivet.

Disse medlemmer er videre opptatt av å skape et trygt og fleksibelt arbeidsliv med plass til alle. Fortsatt er det altfor mange personer mellom 16–67 år som ufrivillig faller utenfor arbeidslivet. I statsbudsjettet for 2013 er tallet anslått til over 600 000 personer. Å overføre unge mennesker til en permanent, inaktiv tilværelse med passive ytelser fra folketrygden som livsgrunnlag, er en fallitterklæring. For alle dem som har en mulighet til å utnytte eller opparbeide en arbeidsevne – stor eller liten – må det utvikles bedre prosesser for oppfølging, kvalifisering og trening som kan bidra til å styrke deres muligheter til deltakelse i det ordinære arbeidslivet.

Disse medlemmer viser til at Fremskrittspartiet i sitt alternative statsbudsjett 2013 fremmet en egen sysselsettingsstrategi for personer med nedsatt arbeidsevne, hvor man foreslo en rekke tiltak, og en styrking av bevilgningene med 1 457 mill. kroner, for å inkludere og kvalifisere flere inn i det ordinære arbeidslivet.

Disse medlemmer viser til at det i perspektivmeldingen står påfallende lite om behovet for enorme investeringer i innenlands infrastruktur, og

regjeringen har lave ambisjoner på samferdselsområdet. Disse medlemmer viser til at overskuddet på statsbudsjettet for 2013 er estimert til 380 mrd. kroner, og at hele regjeringens forslag til Nasjonal transportplan 2014–2023 på 453,1 mrd. kroner dermed i teorien kan finansieres på ett år og tre måneder. Disse medlemmer vil også vise til at oljefondet økte med et større beløp i 2012 enn regjeringens planer for Nasjonal transportplan for hele tiårsperioden fra 2014 til 2023. Disse medlemmer viser til at bosettingsmønsteret i Norge er inne i en periode med store omveltninger, og dette betyr at forutsetningene for norsk samferdselspolitikk også er i endring. Befolkningen i byområdene øker, og forventes å øke kraftig i årene fremover. Samtidig opplever mange kommuner fraflytting. Bare i Oslo og Akershus er befolkningen forventet å øke fra 1,2 millioner i 2012 til 1,6 millioner i 2040, og de andre byområdene ligger ikke langt etter. Disse medlemmer påpeker at infrastrukturinvesteringer kan være svært lønnsomme. Cambridge Systematics har brukt alternative beregningsmodeller og kommet frem til at en satsing på utvalgte motorveiprosjekter i Norge kan gi en samfunnsøkonomisk gevinst på 3,49 for hver krone investert. Nye beregninger fra Statens vegvesen viser at man for hver krone som investeres i Oslo-trafikken, får igjen 2,43 kroner. Analyser fra andre land viser at man gjerne får 5 kroner igjen for hver krone som brukes på vei. Disse medlemmer vil derfor understreke at det kan være langt mer lønnsomt å investere penger i Norge enn i utenlandske aksjer og statsobligasjoner. Disse medlemmer vil finansiere samfunnsøkonomisk lønnsomme vei- og jernbaneprosjekter gjennom statlige infrastrukturselskaper. Riksvei SF skal investere i nye samfunnsøkonomisk lønnsomme riksveiprosjekter og Jernbane SF skal investere i nye samfunnsøkonomisk lønnsomme jernbaneprosjekter. Dette prinsippet brukes allerede innen norsk luftfart, der statseide Avinor eier 46 norske flyplasser. Disse medlemmer mener at man på lang sikt kan se for seg en utvikling der statlige infrastrukturselskaper i større grad kan finansieres gjennom at bil- og drivstoffavgiftene går direkte til infrastrukturselskapene, men dette er noe man eventuelt bør ta stilling til i fremtiden.

2. Utviklingstrekk i internasjonal økonomi

2.1 Sammendrag

2.1.1 Innledning

Norge er en liten, åpen økonomi. Vårt inntekts- og velstandsnivå er tuftet på et omfattende økonomisk, kulturelt og politisk samkvem med verden rundt oss. Våre viktigste eksportvarer selges til priser

som bestemmes i internasjonale markeder. Samtidig er Norge en stor kapitaleksportør som investerer i mange land. Innvandringen av arbeidskraft har økt betydelig etter at sentral- og østeuropeiske land kom med i EØS fra 2004. De tette båndene til utlandet innebærer at norsk økonomi både er avhengig av den langsiktige utviklingen i verdensøkonomien og sårbar for svingninger og kriser hos våre handelspartnere.

De siste tiårene har veksten i BNP vært lavere i de tradisjonelle industrilandene enn i resten av verden. I 200-årsperioden fra den industrielle revolusjonen og fram til 1950 var det omvendt, og Europa, Nord-Amerika og enkelte andre deler av verden skaffet seg et enormt forsprang i teknologi og produksjon. Det store industrielle hamskiftet som startet i Storbritannia for 250 år siden, har nå for alvor nådd folkerike land som Kina, India og Brasil. Det økonomiske tyngdepunktet i verden flytter seg. Kombinert med åpnere grenser og lavere transaksjonskostnader har dette ført til en kraftig utvidelse av antallet mennesker som deltar i det internasjonale varebyttet. Det endrer tilbud av og etterspørsel etter varer, tjenester, kapital og arbeidskraft på verdensmarkedet. Dette kom særlig til syne etter at Kina ble medlem av Verdens handelsorganisasjon (WTO) i 2001. Denne utviklingen har også bidratt vesentlig til at andelen av verdens befolkning som lever i ekstrem fattigdom er halvert fra nær 50 pst. i 1990 til under 25 pst. nå. Gevinstene ved globalisering og teknologisk gjeninnhenting er imidlertid ikke jevnt fordelt. Ulikhetene har økt innad i de fleste land, også i tradisjonelle industriland.

Også i våre nærområder har den økonomiske integrasjonen skutt fart de siste tiårene, med utviklingen av det indre markedet i EU og EØS, opprettelsen av EUs monetære union i 1999 og utvidelsen av EU østover i 2004. Parallelt med den økte integrasjonen er det bygget opp økonomiske ubalanser både globalt og regionalt. Ubalansene har bl.a. har bidratt til at tilbakeslaget etter finanskrisen i 2008 er blitt både kraftig og langvarig. Den offentlige gjelden i mange OECD-land var høy ved inngangen til krisen og er nå kommet opp på nivåer en tidligere bare har sett i forbindelse med krig. Samtidig står mange land overfor en aldring av befolkningen. I tiårene framover vil aldringen legge økende press på offentlige utgifter, særlig i land med godt utbygde offentlige pensjonsordninger. I en del land er også gjelden til husholdninger, banker og bedrifter blitt høy. Behovet for å bygge ned gjeld og sikre bærekraft i offentlige finanser og i finansinstitusjoner preger nå den økonomiske utviklingen i OECD-området. Dette begrenser den økonomiske handlefriheten for mange av Norges viktigste handelspartnere også på mellomlang sikt. Den økonomiske veksten i Europa ventes å forbli

særlig lav de kommende årene. Høyere arbeidsledighet og større inntektsulikheter kan bidra til økt sosial uro.

Finanskrisen illustrerer at våre økonomier er sårbare. Den økonomiske åpenheten som følger med globalisering gjør at negative hendelser lettere sprer seg på tvers av landegrenser. Det stiller krav til økonomisk samarbeid og økonomisk politikk som ikke var klart nok erkjente før krisen var et faktum. Blant annet er det behov for sterkere styring av offentlige finanser og for å regulere finanssektoren bedre både innen land og på tvers av landegrensene. Samtidig kan globaliseringen også jevne ut virkninger av forstyrrelser som oppstår i land og områder.

Norges næringsstruktur og ressursgrunnlag innebærer at vi på viktige områder påvirkes annerledes av utviklingen i internasjonal økonomi enn mange andre tradisjonelle industriland. I årene før finanskrisen ga raskt økende etterspørsel, særlig fra land i Asia, prisoppgang på viktige norske eksportprodukter som olje, gass, metaller og fisk. Samtidig ble vår import vridd i retning av billigere forbruksvarer fra de samme landene, varer som vi i liten grad produserer selv. Det er usikkert hvordan prisene på disse varene vil utvikle seg videre. Ved en forverring av utsiktene for verdensøkonomien, og særlig for framvoksende økonomier, vil olje- og gassprisene og prisene for andre viktige norske eksportprodukter kunne falle mye. Teknologiutvikling og kostnadsnivå, bruk av fornybare energikilder, utvinning av olje og gass fra skifer, prising av klimagassutslipp og globalisering av gassmarkedet er også faktorer som vil påvirke petroleumsprisene framover.

Utviklingen i internasjonale finansmarkeder har også stor betydning for Norge og våre offentlige finanser. Betydningen vil øke etter hvert som verdien av Statens pensjonsfond utland stiger. Investeringene gjennom pensjonsfondet er spredt på ulike aktivklasser og et bredt utvalg av land, sektorer og selskaper. Et viktig spørsmål er hvilken kapitalavkastning og risiko som kan forventes på lang sikt i de globale aksje-, obligasjons- og eiendomsmarkedene som fondet er investert i. Som følge av finanskrisen, statsgjeldskrisen og økt risiko for ny nedgang i verdensøkonomien har aksjekursene svingt mye. Det har også blitt et markert skille i markedet for statspapirer mellom land aktørene oppfatter som sikre og som mindre sikre. Samtidig forventer markedsaktørene lavere avkastning på risikofrie plasseringer enn før. Vi må være forberedt på at avkastningen internasjonalt vil svinge også framover.

I tiårene framover vil høyere befolkningsvekst og videre reduksjon i det teknologiske forspranget føre til fortsatt høyere vekst i BNP i framvoksende økonomier enn hos Norges tradisjonelle handelspartnere. Aldring av befolkningen og redusert potensial for

teknologisk gjeninnhenting i framvoksende økonomier vil imidlertid gradvis trekke veksten i verdensøkonomien ned. Dette kapitlet tar for seg viktige drivkrefter for utviklingen i internasjonal økonomi og ser på forhold som kan bidra til trendbrudd og svingninger på mellomlang sikt. Konsekvenser av slik usikkerhet for den økonomiske utviklingen og politikken i Norge er omtalt i kapittel 4 i meldingen. Det vises for øvrig til nærmere omtale i meldingen.

2.2 Komiteens merknader

Komiteen tar omtalen til orientering.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til at frie, åpne markeder har løftet milliarder av mennesker ut av fattigdom gjennom de siste tiårene, og at land som over lengre tid har valgt en proteksjonistisk løpebane har hatt lavere økonomisk vekst enn land som har valgt å satse på det motsatte. Handel har en rekke dynamiske effekter blant annet når det gjelder økonomisk vekst, økt kjøpekraft og sysselsetting, fattigdomsreduksjon og velferdsutvikling. Norge har en åpen økonomi, og en eksportrettet sektor er avhengig av den økonomiske utviklingen hos Norges handelspartnere.

Disse medlemmer viser til at perspektivmeldingen påpeker at den økonomiske veksten i folkerike land som Kina og India gjør at disse landene blir en stadig viktigere del av verdensøkonomien. Disse medlemmer mener at dette bør få konsekvenser for norsk utenrikspolitikk og samferdselspolitikk slik at Norge får best mulige forutsetninger for handel med de framvoksende økonomiene. Disse medlemmer vil blant annet påpeke viktigheten av best mulige diplomatiske relasjoner, frihandelsavtaler og handelsrettet infrastruktur. Disse medlemmer viser til Finansdepartementets svar på spørsmål 6 til perspektivmeldingen, der det kommer frem at det var aktive forhandlinger mellom Norge og Kina om en frihandelsavtale frem til 2010, men at Kina ikke har invitert til nye forhandlinger siden den gang. Disse medlemmer mener at dette er en altfor passiv holdning, og at Island etter seks år med forhandlinger nå har blitt enige med Kina om en frihandelsavtale.. Disse medlemmer viser til at Norge er helt avhengig av handel med de store landene, mens de store landene i langt mindre grad er avhengig av handel med Norge. Disse medlemmer viser til at det er 40 pst. kortere å kjøre skip fra London til Yokohama (Japan) over Nordøstpassasjen enn via Suez, og at det fra Kirkenes er omtrent like kort til Behringstredet som til Middelhavet. Disse medlemmer påpeker at dette på mange måter gjør at Norge er det landet i Vest-Europa som er nærmest Kina, og at mindre is i Arktis gjør at Nordøstpassasjen i større grad kan brukes kommersielt. Disse

medlemmer mener at dette representerer en mulighet som Norge bør posisjonere seg for å dra nytte av.

Disse medlemmer viser til at utredningen NOU 2012:2 konkluderer med at Norge gjennom våre avtaler med EU er mer integrert i det europeiske samarbeidet enn mange av EUs medlemsland. Disse medlemmer viser til at EØS-avtalen har vært i kraft i 19 år og har virket i en periode som har vært preget av stabilitet og økonomisk vekst for Norge. Disse medlemmer viser til at EU også i fremtiden vil være en viktig handelspartner for Norge. Disse medlemmer merker seg at Norge som en mindre stat i utkanten av Europa i stor grad er henvist til å ha et pragmatisk og reaktivt forhold til utviklingen i EU. Både den økonomiske utviklingen i EU, utviklingen i det forsvars- og sikkerhetspolitiske samarbeidet og til dels Schengen-avtalen, kan få stor innvirkning på vitale norske interesser. Disse medlemmer mener at Norge med fordel kan søke å inkludere landbruk i EØS-avtalen. På den måten vil norsk landbruk effektiviseres, og norske forbrukere vil dra nytte av et felles europeisk marked for matvarer. Disse medlemmer mener det er viktig å se på muligheten for å få til en åpen handel med både fisk og landbruksprodukter mellom Norge og EU, gjennom utvidelse av avtaleverket mellom partene. Disse medlemmer vil understreke at dette ikke må være en tilslutning til EUs felles landbrukspolitikk eller fiskeripolitikk. Det bør være et mål å trekke landbrukssektoren inn i et sterkere formalisert avtaleverk med EU, som samtidig bør ha som formål å liberalisere sektoren både hos oss og hos våre handelspartnere.

Disse medlemmer viser til at finanskrisen setter preg på utviklingen i Europa og stiller det europeiske samarbeidet overfor store utfordringer med massearbeidsløshet og innstramming i velferdsordninger som følge av landenes behov for å balansere budsjettene. Disse medlemmer mener at løsning på såkalte finanskriser ikke nødvendigvis handler om mer reguleringer, men riktige reguleringer. Disse medlemmer viser til at finanskrisen i USA i 2008 kom som en konsekvens av at amerikanske myndigheter under Bill Clintons regjeringstid førte en svært aggressiv politikk overfor de private bankene i USA for å få dem til å låne ut penger til boligkjøpere med lav kredittverdighet. De to gigantiske og halvstatlige boligfinansieringsselskaper, Fannie Mae og Freddie Mac, overtok risikoen forbundet med disse «subprime»-lånene. Lånene ble videresolgt blant annet til de norske Terra-kommunene som fikk store tap. Disse medlemmer viser til at dagens finanskrisen i EU i stor grad skyldes for dårlig forarbeid knyttet til innføringen til euroen fra myndighetenes side, ved at man innførte en felles valutaunion uten felles bud-

sjettkontroll eller klare regler for eksklusjon fra eurosonen.

3. Drivkrefter for langsiktig vekst

3.1 Sammendrag

3.1.1 Innledning

Siden midten av 1800-tallet har verdiskapingen per innbygger i Norge blitt mer enn tjuedoblet. Utviklingen i arbeidsinnsats og beholdningen av maskiner, bygninger og annen realkapital har spilt en viktig rolle i denne historien. Det viktigste bidraget til velstandsveksten er likevel at vi har lært oss å gjøre nye ting og å gjøre tingene på nye måter. Rik tilgang til naturressurser har også spilt en viktig rolle.

Norge har nå et høyere inntektsnivå enn de aller fleste andre land. Medregnet petroleumsvirksomheten er verdiskapingen per innbygger om lag 20 pst. høyere enn i USA. Også hvis vi bare ser på verdiskapingen i Fastlands-Norge, ligger vi høyt. Arbeidsinnsatsen per innbygger er lavere i Norge enn i USA og EU. Vi får imidlertid mer igjen for hver arbeidstime. Det er dels fordi vår produktivitet er relativt høy, og dels fordi vi får gode priser på det vi selger til andre land.

De siste tiårene har andelen av befolkningen som er i yrkesaktiv alder, økt. Det har bidratt positivt til veksten i norsk økonomi. I tillegg har økt yrkesaktivitet blant kvinner trukket verdiskapingen opp. Norske kvinners yrkesdeltakelse er nå internasjonalt sett på et høyt nivå, og potensialet for ytterligere oppgang kan være begrenset. Samtidig vil endringer i alderssammensetningen i befolkningen isolert sett trekke i retning av lavere arbeidsinnsats i årene som kommer. Det kan derfor bli mer krevende å øke arbeidsinnsatsen framover.

I tillegg til at Norge sparer i utlandet, har også de samlede investeringene i realkapital vært forholdsvis høye sammenliknet med i andre vestlige land. Mens sparing i utlandet bidrar til nasjonalinntekten i form av høyere netto rente- og utbyttebetalinger, bidrar investeringer i realkapital innenlands gjennom å øke verdiskapingen. Utskifting eller videreutvikling av realkapital kan også være nødvendig for å kunne ta i bruk ny teknologi.

Vår evne til å ta i bruk og utnytte de nye mulighetene teknologien skaper, har avgjørende betydning for den økonomiske veksten på lang sikt. Fortsatt høy økonomisk vekst fordrer høyt nivå på humankapitalen og gode insentiver til innovasjon og omstilling, slik at vi kan fortsette å bedre anvendelsen av arbeidskraft, kapital og naturressurser.

Næringer basert på naturressurser kan gi inntekter ut over normal avlønning av arbeidskraft og realkapital, såkalt grunnrente. Siden tidlig på 1970-tallet

har oppbyggingen av oljevirkksomheten gitt Norge en stor og lønnsom ressursbasert næring. Næringen har bidratt til betydelig aktivitet også i fastlandsøkonomien. Ressursene på norsk sokkel tilhører den norske stat, og det er derfor viktig at en stor del av inntektene fra aktiviteten på norsk sokkel tilfaller fellesskapet. Petroleums-skattesystemet og Statens direkte økonomiske engasjement på norsk sokkel er de viktigste virkemidlene for dette.

Selv om verdien av pensjonsfondet og de gjenværende petroleumsreservene er betydelige, er de beskjedne sammenliknet med inntektene som skapes i fastlandsøkonomien. Selv små endringer i produktivitet eller antall arbeidstimer per innbygger vil derfor bety langt mer for vår inntekt og materielle levestandard enn store endringer i de samlede petroleumsinntektene. Utviklingen i fastlandsøkonomien er dermed helt avgjørende for utviklingen i verdiskaping og inntekt. Det vises til meldingen for nærmere omtale.

3.2 Komiteens merknader

Komiteen tar omtalen til orientering.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til sine generelle merknader i innstillingens kapittel 1.2.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet, Høyre, Kristelig Folkeparti og Venstre ser på utvikling av produktivitet som en av hovedutfordringene for Norge framover. Norge har opplevd en sterk velferdsvekst de siste årene mye grunnet råvareutvinning (olje og gass) og en svært gunstig utvikling i bytteforholdet med utlandet. Høy velferd forutsetter, som også framgår av perspektivmeldingen, høy produktivitet av hele arbeidsstyrken. Det å utvikle produktiviteten i den norske arbeidsstyrken er etter disse medlemmers mening det viktigste og helt avgjørende fundamentet for å sikre bærekraften i den framtidige velferd.

Disse medlemmer er derfor overrasket over hvor lite fokus mange av de fundamentale utfordringene vi står overfor, har fått i perspektivmeldingen. Den norske produktivitsveksten har falt markert siden 2005 og er ikke lenger høyere enn hos våre handelspartnere. Norsk lønnsvekst har utviklet seg uavhengig av produktivitsvekst og også markert sterkere enn hos våre handelspartnere. Todelingsutfordringene i norsk økonomi er en viktig del av dette bildet og disse medlemmer mener det er overraskende at det i en melding som skal analysere norsk økonomi i et langsiktig perspektiv, ikke vies større oppmerksomhet.

Disse medlemmer viser til fig. 1.5 i meldingen som viser inndekningsbehov i offentlige finanser

ved endring av noen sentrale forutsetninger. Endringer i privat produktivitet påvirker ikke inndekningsbehovet nevneverdig. I lys av at utviklingen i produktivitet for øvrig ses på som sentral for velferden, er dette egnet til å overraske. Utfordringen ser ut til å være at økt produktivitsvekst i privat sektor vil skyve flere ut av norske konkurranseutsatte arbeidsplasser og over i offentlige jobber eller på former for offentlige ytelser. Gevinst i privat sektor blir dermed til belastning i offentlig sektor. Disse medlemmer viser til at det under høringen 3. april 2013 ble antydnet at Norge med et kostnadsnivå 70 pst. over våre konkurrentland kunne være i ferd med å utvikle et «permanent for høyt kostnadsnivå». De private, konkurranseutsatte arbeidsplassene som skal kunne overleve med et slikt kostnadsnivå må være svært produktive, alternativet er utflytting eller nedleggelse.

Det er etter disse medlemmers mening en stor mangel ved perspektivmeldingen at den ikke analyserer disse sammenhengene. Velferd og produktivitet dreier seg om hvordan vi – totalt sett – bruker hele arbeidskraftressursen i Norge. Hva er da konsekvensene av at vi ikke har egnede indikatorer for produktivitet innen offentlig sektor på samme måte som vi har i privat sektor? De siste 15 årene er det lagt frem en lang rekke offentlige utredninger som påviser et betydelig potensial for mer effektiv drift i offentlig sektor. Flere av disse har lagt «best practice» til grunn og påvist et betydelig forbedringspotensial. Regjeringen Stoltenberg II har gjort svært lite for å følge opp disse rapportene. Konsekvensen er tap av velferd. Disse medlemmer mener at dette er utfordringer som burde få langt større oppmerksomhet og framsetter følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen utrede gode indikatorer for produktivitsvekst i offentlig sektor og presentere konklusjonene for Stortinget på egnet måte.»

4. Utfordringer for en stabil utvikling på mellomlang sikt

4.1 Sammendrag

4.1.1 Innledning

I denne meldingen drøftes utviklingstrekk og utfordringer for norsk økonomi 50 år framover. I et slikt tidsperspektiv er det naturlig å rette oppmerksomheten mot forhold som påvirker den underliggende veksten i produktivitet og arbeidsstyrke. Samtidig tilsier all erfaring at den økonomiske aktiviteten vil svinge rundt det som i ettertid framstår som den langsiktige trenden. Det er kostnader forbundet med slike svingninger. Økonomiske tilbakeslag reduserer velferden, både for de husholdningene som rammes av arbeidsledighet og for samfunnet som helhet. Det

er dessuten erfaring for at arbeidsledigheten går lettere opp enn ned, slik at det gjennomsnittlige nivået på ledigheten øker med styrken og varigheten i svingningene. Usikkerheten som følger av slike svingninger kan også gi lavere investeringer, og dermed svekke økonomiens evne til å skape verdier over tid. Å redusere økonomiske svingninger er derfor et viktig hensyn i den økonomiske politikken.

Selv om svingninger i den økonomiske aktiviteten erfaringsmessig opptrer med en viss regelmessighet, vet vi lite i dag om hvilke økonomiske forstyrrelser vi kan møte i framtiden. Det gir utfordringer for den økonomiske politikken. Samtidig er det noen kilder til ustabilitet vi kan avdekke og forebygge mot.

I etterkrigstiden og fram til 1970-tallet var de norske konjunkturbevegelsene forholdsvis små, og svingningene hadde i stor grad rot i impulser fra våre handelspartnere. På 1970-tallet var den økonomiske utviklingen preget av oppbyggingen av oljevirkomheten, lønns- og prisspiraler og tidvis underskudd i utenriksøkonomien. Utover på 1980-tallet avvek konjunkturutviklingen i Norge mer fra konjunkturutviklingen ute. Dette hadde sammenheng både med utviklingen i kreditt- og valutamarkedene og med at aktiviteten i økonomien ble mer påvirket av svingninger i etterspørselen fra oljesektoren. Inflasjonen ble stabilisert, men finans- og eiendomsmarkedene ble, som i andre land, kilder til ustabilitet.

Et særtrekk ved den økonomiske utviklingen i Norge er oppbyggingen av petroleumsnæringen som over mange år har gitt store ringvirkninger i norsk fastlandsøkonomi. Virkningene kommer både fra en økende etterspørsel etter varer og tjenester til investeringer og drift i næringen, og gjennom bruken av statens oljeinntekter. Petroleumsressursene er begrenset, og næringen vil derfor etter hvert avta i betydning. En slik nedbygging vil kunne kreve omstillinger i norsk økonomi, samtidig som utfordringene i stabiliseringspolitikken kan øke. Norsk leverandørnæring leverer i dag varer og tjenester også til petroleumsvirkomhet i andre land. Dersom bortfall av etterspørsel fra norsk sokkel erstattes av leveranser til utlandet, vil omstillingskostnadene reduseres.

Når petroleumsnæringen etter hvert bygges ned, må den i noen grad erstattes av annen lønnsom virksomhet på fastlandet. Slike omstillinger kan bli krevende dersom kostnadsnivået i Norge fortsetter å ligge høyt over nivået hos våre handelspartnere. Kinas inntreden i verdensøkonomien har gitt Norge store gevinster i bytteforholdet siden slutten av 1990-tallet, målt ved forholdet mellom eksportpriser og importpriser. Denne bedringen i bytteforholdet har ført til en sterk økning i Norges disponible inntekter og bidratt til å dempe presset på lønnsomheten som følge av høye kostnader. Utfordringene med et høyt

kostnadsnivå kan imidlertid komme til syne dersom bytteforholdet overfor utlandet svekkes.

Økt mobilitet av arbeidskraft over grensene er et annet trekk ved den økte globaliseringen som har påvirket norsk økonomi. Over halvparten av sysselsettingsveksten siden midten av forrige tiår har kommet fra innvandring. Dette bidro til å forlenge oppgangskonjunkturen i norsk økonomi i forkant av finanskrisen. Med oppgang i norsk økonomi og nedgang i mange andre land har arbeidsinnvandringen de siste årene i stor grad vært etterspørselsdrevet. I et lengre perspektiv er imidlertid usikkerheten stor om omfanget av inn- og utflytting av arbeidskraft mellom land. Dersom etterspørselen etter arbeidskraft faller, vil innvandrere kunne reise ut igjen, men omfanget av utvandring vil trolig avhenge av botid. En befolkningsvekst som avhenger av konjunkturerne, vil kunne forsterke svingninger i bl.a. boligmarkedet.

Mange økonomiske tilbakeslag har hatt rot i finansmarkedene og finansielle ubalanser. Slike tilbakeslag kan være dype og langvarige. Finansmarkedsreguleringen må motvirke medsyklisk atferd som bidrar til å bygge opp ubalanser. Samtidig må det finansielle systemet være robust nok til å stå imot forstyrrelser som kan komme utenfra. Den kraftige oppgangen i boligpriser og husholdningenes gjeld siden midten av 1990-tallet kan gi utfordringer både for den finansielle stabiliteten og for økonomien for øvrig.

Den økonomiske politikken må ta hensyn til at både norsk og internasjonal økonomi endrer seg over tid, at disse endringene ikke fullt ut er forutsigbare og at vi til tider stilles overfor hendelser som kan forrykke balansen i økonomien. Usikkerheten om den framtidige økonomiske utviklingen innebærer at en ikke kan fastlegge den økonomiske politikken i detalj en gang for alle.

Svingninger i den økonomiske utviklingen kan være av ulik styrke og ha forskjellig opphav. De kan skyldes forhold i vår egen økonomi, eller vi kan bli påført forstyrrelser utenfra. Den økonomiske politikken kan bidra til en stabil utvikling i produksjon og sysselsetting ved å bygge opp reserver og forme skatte- og stønadsordningene slik at de kan virke som såkalte automatiske stabilisatorer. Erfaringer fra finanskrisen viser at det også kan være behov for aktive tiltak, og solide offentlige finanser bidrar til nødvendig handlingsrom. Velfungerende arbeidsmarkeder, produktmarkeder, kreditt- og kapitalmarkeder og en stabiliseringsrettet pengepolitikk er viktige støtdempere ved midlertidige endringer i etterspørselen. En flytende kronekurs kan være et viktig bidrag til å jevne ut svingninger i økonomien. Det er også viktig med solide banker, gode reguleringer og et godt tilsyn i finansmarkedene.

Det vises til meldingen for nærmere omtale.

4.2 Komiteens merknader

Komiteen tar omtalen til orientering.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til sine generelle merknader i innstillingens kapittel 1.2.

Komiteens medlem fra Venstre viser til fellesmerknader fra Fremskrittspartiet, Høyre, Kristelig Folkeparti og Venstre i kap. 1.2 i denne innstilling.

Dette medlem vil spesielt peke på at utfordringen for Norge på mellomlang sikt er å løse de to store utfordringene; demografi (eldrebølge) og oljeavhengighet. Utfordringen er å løse de problemene vi ser knyttet til en økt kostnadsvekst over offentlige budsjetter på grunn av flere eldre og samtidig en fallende produktivitetsvekst. Dersom det ikke tas avgjørende og viktige grep nå, etterlater vi oss en stor regning og en enda større utfordring til kommende generasjoner. Dette medlem mener at vi har en gyllen mulighet til å forme hvordan norsk økonomi skal se ut om 20–30 år.

Dette medlem vil derfor peke på følgende utfordringer og muligheter for Norge til å sikre en stabil og bærekraftig utvikling på mellomlang sikt og for å ta Norge inn i den kunnskapsøkonomien vi skal leve av i framtiden:

Arbeidsliv

Dette medlem mener at samfunnets evne til å opprettholde høy verdiskaping og et høyt velferdsnivå betinges av høy yrkesdeltagelse og av at norsk arbeidskraft opprettholder en høy produktivitet. Dette medlem mener det er en stor utfordring på både kort og mellomlang sikt at det norske lønns- og kostnadsnivået i dag er langt over snittet av våre viktigste eksportmarkeder. Dette medlem registrerer at den norske produktivitetsveksten viser tegn til utflating. For bedriftenes evne til høy verdiskaping, hensynet til lav arbeidsledighet og høy yrkesdeltagelse bør arbeidslivet være tilpasset arbeidsgivernes og arbeidstagernes behov. Med større grad av fleksibilitet i arbeidshverdagen kan det bety at flere får anledning til å jobbe heltid. Dette medlem mener ny teknologi muliggjør effektiv bruk av hjemmekontor og mulighet for å arbeide på vei til og fra jobb. Dette har for mange arbeidstakere muliggjort økt fleksibilitet med økt styring av egen arbeidstid med mindre arbeidstid på kontoret og mer arbeid fra hjemmet. Dette medlem mener dagens arbeidsmiljølov ikke er tilstrekkelig tilpasset et moderne arbeidsliv, med økt fokus på leveranser og kvalitet i utført arbeid, og mindre fokus på hvor og når arbeidet utføres.

Dette medlem mener derfor det er behov for en gjennomgang og oppmyking av arbeidstidskapitlet i arbeidsmiljøloven og viser i så måte til Dokument 8:65 S (2012–2013) Representantforslag fra stortingsrepresentantene Trine Skei Grande og Borghild Tenden om et moderne, trygt og fleksibelt arbeidsliv – forslag om endringer i arbeidsmiljøloven m.m., hvor det presenteres en rekke forslag for å sikre økt og nødvendig fleksibilitet både for arbeidstakere og arbeidsgivere.

Arbeidsinnvandring

Dette medlem er bekymret for hvorvidt vi evner å utvikle og tiltrekke oss rett kompetanse for framtidens behov. Kommunene sliter allerede med å få tak i sykepleiere, det mangler flere tusen ingeniører i kunnskapsnæringene, bygg- og anleggsbransjen mangler fagarbeidere og vi får ikke tak i kvalifisert arbeidskraft til industribygging i de nordligste fylkene. Dette medlem påpeker at problemet ikke bare er mangel på arbeidskraft i seg selv. Problemet er å ha en arbeidsstyrke som er kontinuerlig tilpasset de oppgavene samfunnet og næringslivet må løse, noe som er et økende problem i flere vestlige økonomier. Samtidig er økende arbeidsledighet parallelt med økende antall ubesatte stillinger allerede en realitet i USA. I Norge ser vi bare de tidlige tegnene til en slik utvikling. Vi har fortsatt tid til å gjøre noe med det: Vi kan utdanne flere mennesker riktig og vi kan skape et arbeidsliv som kontinuerlig fokuserer på ny læring. Det er ikke nok bare å utvide kapasiteten på egne utdanningsinstitusjoner. Vi må tiltrekke og beholde dem vi trenger utenfra, gjennom å gjøre Norge til et attraktivt sted hvor flinke folk fra hele verden ønsker å ta utdanning, forske og jobbe. Dette medlem mener derfor at vi må få til en helhetlig politikk for hvordan vi kan sikre oss kompetanse i norsk arbeidsliv og tiltrekke oss de beste hodene fra utlandet. Dette medlem viser til Dokument 8:41 S (2012–2013) Representantforslag fra stortingsrepresentantene Trine Skei Grande og Borghild Tenden om å effektivisere arbeidsinnvandringen til Norge gjennom enklere regler, bedre rutiner og raskere saksbehandling, hvor det foreslås en rekke forslag for nettopp å møte denne utfordringen.

Utdanning

Dette medlem støtter regjeringens vurdering av behovet for et utdanningssystem av god kvalitet fra barnehage til universitet, og viser til at dette er en forutsetning for Norges omstillingsevne og konkurransekraft fremover. Dette medlem understreker samtidig at det er flere utfordringer knyttet til kvaliteten i utdanningssystemet hvor regjeringens politikk har vist seg utilstrekkelig. Barnehagereformen har ført til full barnehagedekning, men ikke økt kvalitet i

barnehagene. Resultatene fra internasjonale undersøkelser viser at den norske skolen ikke holder tilstrekkelig kvalitet for å opprettholde et særnorsk kostnadsnivå fremover. Dette medlem mener også at regjeringens satsing på høyere utdanning, særlig innen utdanninger næringslivet etterspør, er utilstrekkelig. Dette medlem mener et godt utdannings-system er en forutsetning for økt velstand, høy produktivitet og velferdsstatens bærekraft. Dette medlem mener derfor det er behov for å styrke kvaliteten i barnehagene, økt kunnskap i skolen og sterkere innsats for utdanningen ved landets universitet og høyskoler.

Dette medlem viser i så måte til Dokument 8:59 S (2012–2013) Representantforslag fra stortingsrepresentantene Tord Lien, Svein Harberg, Dagrun Eriksen og Trine Skei Grande om studiekvalitet i høyere utdanning.

Forskning

Dette medlem mener at en av vår tids største utfordringer er å sikre velferdsstatens bærekraft. Forskningspolitikken må derfor skape verdier for samfunnet. Og vi må snu trenden som viser at norsk næringsliv taper innovasjonsevne i forhold til konkurrentlandene, spesielt våre naboland. Dette medlem mener det er behov for en mer offensiv tilnærming til forskning i privat sektor enn hva regjeringen legger til rette for. Dette medlem mener intensivert og målrettet forskning, innovasjon og kommersialisering i næringsliv er en forutsetning for næringslivets omstillingsevne og konkurransekraft.

Dette medlem registrerer at spesialiseringen i norsk næringsliv øker mer enn i konkurrentlandene og gjør oss sårbare for konjunkturedringer og markedssvikt. Norge har en høyt utdannet og arbeidsvillig befolkning. Samtidig er Norges satsing på næringsrettet forskning langt svakere enn i andre land. Problemet er at vi er dyrest uten å være best. Dette medlem mener bedriftene må stimuleres til nyskaping og innovasjon og at samspillet mellom forskningsinstitusjoner må styrkes.

Omstilling

Dette medlem mener offentlig sektor er utsatt, med økende utgifter og liten evne til innovasjon og nytenkning. Disse medlemmer mener private og offentlige nærings-doktorgrader (nærings-PhD) er en billig og effektiv måte å sikre innovasjon på i offentlig og privat sektor. Dette medlem understreker at det er store samfunnsgevinster på en effektivisering i offentlig sektor. En effektivisering tilsvarende en prosent gir en innsparing på 10,5 mrd. kroner, nok til å bygge det nye nasjonalmuseet to ganger. Dette medlem mener innsparing i offentlig sektor er et bidrag til økt velferd. Tilsvarende vil

en forsterkning av satsingen på nærings-PhD øke innovasjonsevnen og produktiviteten i næringslivet, noe som igjen skaper bærekraftige arbeidsplasser og vekst.

Dette medlem understreker at Norge i fremtiden vil bli mer avhengig av verdiskapingen som genereres utenfor petroleumsindustrien. Dette medlem mener vi må investere i et konkurransekraftig næringsliv for å opprettholde vår høye levestandard. Økt forskning og utvikling i privat sektor er en forutsetning for å skape verdier. Vår evne til verdiskaping blir mer konkurranseutsatt og mer avhengig av kompetansen i hver enkelt bedrift. Forsknings- og innovasjonsaktiviteten i norsk næringsliv henger i dag etter andre industriland.

Dette medlem mener Skattefunn har vist seg effektivt for å mobilisere til økt forskning og utvikling i næringslivet. Dette medlem mener satsingen på ordningen må økes for å styrke bedriftenes innovasjonsevne.

Dette medlem mener offentlig sektor og mange bedrifter mangler kompetanse og kapasitet for egen innovasjon. Store deler av forskningen i Norge utføres av de uavhengige forskningsinstituttene. Når offentlig sektor og private samarbeider med forskningsinstitutter og deltar i brukerstyrte programmer gjennom Forskningsrådet, blir de mer innovative. Men langsiktig forskning for fremtidig omstilling kan ikke finansieres som oppdragsforskning. Dette medlem mener regjeringens lave basisfinansiering av de beste og mest produktive forskningsmiljøene gjør at samfunnet ikke får utnyttet disse fagmiljøene og forskningsressursene godt nok.

Næringsliv

Dette medlem mener at den viktigste oppgaven for norsk næringspolitikk skal være å bidra til å fremme en kunnskapsøkonomi der kompetanse og forskning er drivkrefter for omstilling, og samtidig være en pådriver for innovasjon i næringsliv og offentlig forvaltning. Dette medlem mener regjeringens næringslivspolitikkk har bidratt til å sementere eksisterende næringsstruktur.

I 2013 bruker regjeringen over 6 mrd. kroner på næringsutvikling gjennom Innovasjon Norge. Dette tilsvarer en økning på om lag 2 mrd. kroner siden 2005. Likevel har regjeringens næringslivspolitikkk i beskjeden grad bidratt til å skape vekstbedrifter innen nye næringer. Dette medlem mener næringspolitikken må legge til rette for gode ideer innen utradisjonelle næringer slik at vi får flere vekstbedrifter med internasjonalt potensial. Dette medlem mener derfor det er nødvendig å tilpasse de statlige tilskuddsordningene inn mot vekstnæringer samtidig som private bør inviteres til å satse egne penger på nyskaping.

Dette medlem er kjent med at antallet vekstbedrifter i Norge er høyt sammenlignet med andre land i Norden. De fleste vekstbedrifter er imidlertid enklere tjenestebedrifter drevet frem av innenlandsk etterspørsel av importerte varer eller tjenester. Dette medlem mener det skapes for få kunnskapsintensive vekstbedrifter med internasjonalt eksportpotensial. Dette medlem mener derfor Innovasjon Norges rolle må endres slik at virkemiddelapparatet legger grunnlag for bedrifter som kan lykkes i internasjonale markeder og fremvoksende teknologiområder.

Dette medlem mener derfor at de landsdekende etablerertilskuddene må styrkes for å øke tilgangen til kapital for de nye bedriftene med størst potensial.

Dette medlem mener det er bekymringsverdig at norske investorer er lite villige til å investere i norske bedrifter i tidlig fase. Det peker mot at risikoen er for stor i forhold til forventet gevinst. Dette fører til at norsk næringsliv blir stadig mer avhengig av statlige tilskuddsordninger. Dette medlem mener at private investorer bør inviteres til å bidra mer til å skape arbeidsplasser og viser til at Venstre flere ganger – senest i forbindelse med behandlingen av statsbudsjettet for 2013 – har fremmet forslag om et generelt skattefradrag for investeringer i nystartede bedrifter (KapitalFunn).

Dette medlem mener at nystartede bedrifter har behov for kompetent kapital i perioden før ideer kommersialiseres og at mangelen på risikovillig kapital begrenser vekstevnen og mangfoldet i økonomien. Dette medlem mener at det er avgjørende viktig å øke satsingen på kapitalvirkemidler i tidlig fase, både gjennom generell næringspolitikk som skatteinsentiver og gjennom mer spissede virkemidler. Dette medlem mener derfor at det statlige investeringsselskapet Investinor bør endres etter modell av risikokapitaldelen av svenske Almi Företagspartner, hvor 80 pst. av de omtrent 100 bedriftene som Almi investerer i årlig, blir videresolgt til private investorer.

5. Inntektsfordeling og livskvalitet

5.1 Sammendrag

5.1.1 Innledning

I Norge er inntektene jevnere fordelt enn i mange andre land. Forskjellene er også små når vi ser på utdanning, helse, bolig og andre velferdsgoder. Veksten i velstand og utviklingen av et felles sosialt sikkerhetsnett har betydd mye for å jevne ut levekår og redusere fattigdom og økonomisk utrygghet i Norge. Små økonomiske forskjeller må ses i sammenheng med høy sysselsetting, lav ledighet og en sammen-

presset lønnsstruktur. Like muligheter mellom mennesker fremmes ved betydelig offentlig satsing på bl.a. barnehage, skole og høyere utdanning. Skattesystemet og overføringsordningene bidrar til at nettoinntektene er jevnere fordelt enn markedsinntektene. Gratis eller offentlig subsidierte tjenester bidrar til ytterligere å jevne ut konsummuligheter sammenliknet med en situasjon der slike tjenester må kjøpes i private markeder. Universelle inntektssikringsordninger og det brede tilbudet av offentlige tjenester reduserer risiko ved sykdom, uførhet og tap av arbeid. I Meld. St. 30 (2010–2011) Fordelingsmeldingen beskrives regjeringens politikk for å skape og opprettholde jevn fordeling. I meldingen understreker regjeringen at den vil videreføre den norske velferdsmodellen med de elementene som er beskrevet over.

Norge har ikke fattigdom i verdensmålestokk. Likevel kan det være vanskelig å ha klart mindre enn de fleste andre av landets innbyggere. Inntektsnivå og helse, levealder, utdanning og familiesituasjon ser ut til å påvirke hverandre gjensidig. Det understreker hvor viktig det er å ta vare på det lille mindretallet som faller utenfor.

Det er ingen entydig sammenheng mellom økonomisk utvikling og fordeling. Både inntektsnivå og inntektsfordeling er resultatet av et samspill mellom økonomiske, sosiale og institusjonelle forhold. Flere land, herunder USA, har de siste 20 årene opplevd betydelig oppgang i gjennomsnittsinntekten for landet som helhet, samtidig som store grupper ikke har fått del i den økte velstanden. Norge er blant de landene som har klart å kombinere god økonomisk vekst og jevn inntektsfordeling. Mens gjelds- og finanskrisen trolig har bidratt til å øke forskjellene i mange land, har inntektsfordelingen i Norge vært relativt stabil i denne perioden. En viktig forklaring er at ledigheten i Norge har holdt seg lav, mens den har økt kraftig i mange andre land. Det illustrerer hvor viktig bred deltakelse i arbeidslivet er for å holde inntektsforskjellene nede.

Forskjellene går også i mindre grad i arv i Norge enn i mange andre land. Dette må ses i sammenheng med mange av de samme faktorene som bidrar til jevn fordeling. Blant annet bidrar gratis skole og rimelig tilgang til høyere utdanning til likere muligheter.

Både mellom land og innenfor det enkelte land er det stor samvariasjon mellom inntektsnivå og ulike mål for livskvalitet. Den enkeltes livskvalitet avhenger likevel ikke bare av materiell levestandard. Familie og sosiale relasjoner, helse, tilknytning til arbeidslivet, utdanning, miljø, kultur, trygghet og demokratiske rettigheter er også viktige faktorer. Både i Norge og i andre land samles det inn omfattende statistikk for å belyse ulike sider ved livskvalitet. Norge

kommer jevnt over godt ut når slik statistikk sammenliknes mellom land.

Det vises til meldingen for nærmere omtale.

5.2 Komiteens merknader

Komiteen tar omtalen til orientering.

Norge er kjennetegnet ved høy verdiskaping kombinert med stor grad av omfordeling. Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, mener det er et politisk mål å sikre jevn fordeling, både fordi det er viktig for enkeltmennesker og fordi små økonomiske forskjeller og tilgang på grunnleggende velferdsgoder skaper et bedre samfunn for oss alle.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, Høyre, Kristelig Folkeparti og Venstre, viser i denne sammenheng til Stortingets behandling av Meld. St. 30 (2010–2011) Fordelingsmeldingen hvor regjeringspartiene uttrykte følgende:

«(...) et samfunn uten store forskjeller mellom grupper og generasjoner skaper bedre vilkår for å utvikle et mer rettferdig og solidarisk samfunn. Godene må deles mer rettferdig. De som har mest og tjener mest må bidra mer til fellesskapet enn de med lav inntekt og liten eller ingen formue. Sosial likhet styrker tilliten og solidariteten et godt samfunn er bygget på.»

I Norge var inntektsforskjellene økende i perioden fra midten av 1980-tallet frem til midten av 2000-tallet. Fra 2006 har tendensen med økende ulikhet stoppet opp eller snudd. Flertallet peker på at dette henger sammen med skattereformen av 2006 som styrket omfordelingen gjennom skattesystemet. Innføring av skatt på aksjeutbytte har gjort det vanskeligere å slippe unna en progressiv inntektsbeskatning gjennom å omdefinere lønn til kapitalinntekt. Omleggingen av formuesskatten har medført at denne skatten i langt større grad beregnes ut fra reell rikdom, mens økte bunnfradrag har betydd at de med små formuer ikke lenger betaler formuesskatt. Til sammen betaler de rikeste i Norge nå langt mer skatt enn de gjorde i 2005.

Norge har nå de laveste forskjellene i Europa, og færre fattige barn enn de aller fleste land det er naturlig å sammenligne seg med. Andelen personer i befolkningen som tilhører en lavinntektshusholdning, har gått noe ned de siste årene. Men det er fortsatt for mange i denne gruppen i Norge. Mange sliter fortsatt med å få endene til å møtes. Ifølge SSB hadde 351 000 personer vedvarende lavinntekt i perioden 2009–2011. 74 000 av dem er barn som lever i lavinntektsfamilier. Unge voksne utgjør en økende andel

av de med vedvarende lavinntekt. Mange i denne gruppen er innvandrere eller barn av innvandrere.

Regjeringens mål er å bekjempe fattigdom og redusere forskjeller, fordi et samfunn med små forskjeller er et godt samfunn for alle. Visjonen er et samfunn uten fattigdom. På samme måte som vi har en nullvisjon for dødsulykker i trafikken, kan vi ikke ha noen mindre ambisiøs visjon for fattigdom, selv om det er et vanskelig mål å nå.

Velferdsstaten bidrar til en jevnere fordeling av samfunnets ressurser gjennom lik tilgang til viktige velferdsgoder. I diskusjonen om ulikhet og fordeling er det derfor viktig å ta med seg virkningene av fellesfinansierte tjenester.

Flertallet mener vi må bekjempe fattigdom og redusere forskjeller med tre metoder samtidig:

- Videreføring av arbeidslinjen, slik at flere kan leve av å jobbe.
- Utvikle velferdsstaten. Flertallet vil bevare og utvikle universelle ordninger som bidrar til at alle får like muligheter, gode barnehager og skoler, et trygt helsevesen og et sterkt barnevern.
- Økt inkludering.

Flertallet peker på at det er et mål i fordelingspolitikken å forhindre vedvarende fattigdom. Andelen med vedvarende lavinntekt har vært stabil de siste årene, men sammensetningen av gruppen har endret seg. Flertallet er tilfreds med at opptrapping av minstepensjonen gjør at langt færre eldre har lavinntekt. Flertallet vil understreke at det fortsatt er for mange barn som vokser opp i familier der foreldrene har dårlig råd. En viktig årsak til dette, ikke minst i mange innvandrergupper, er en kombinasjon av lav, og gjerne bare én, inntekt og mange barn. Lønnet arbeid gjennom yrkesaktivitet blant foreldre er derfor den viktigste forutsetningen for å motvirke fattigdom blant barn og bedre barnas oppvekstvilkår. De absolutt viktigste bidragene for å skape like muligheter og små forskjeller i Norge er høy sysselsetting, sterke fellesskapsløsninger innen barnehage, skole og helse, inntektssikring ved sykdom og uførhet, og stor grad av omfordeling gjennom skatter og inntektssikringsordninger.

Flertallet påpeker at det også er nødvendig med målrettede tiltak. Regjeringen har økt de laveste trygdene til 2 G, og sørger for at de følger lønnsutviklingen i samfunnet. Bostøtten er utvidet til å gjelde flere grupper, og stønadsbeløpet er økt. Kvalifiseringsprogrammet som skal hjelpe folk som står langt unna arbeidslivet over i jobb og aktivitet, er innført, og en betydelig styrking er varslet gjennom Meld. St. 6 (2012–2013) En helhetlig integreringspolitikk.

Bolig inngår som en viktig faktor i OECDs indikatorer for livskvalitet, som er referert i meldingen.

Det vises til at Norge kommer godt ut sammenlignet med andre land i OECD når det gjelder boforhold. Flertallet mener det er avgjørende for innbyggernes livskvalitet at vi kan sikre gode boforhold til en overkommelig kostnad for flere i samfunnet. I denne sammenheng er boligsosiale tiltak gjennom bostøtteordningen og Husbankens andre ordninger viktig, men for de fleste, spesielt unge, som skal inn på boligmarkedet, er det den sterke prisøkningen på nye og brukte boliger som er hovedutfordringen. Bostøtteordningen, som sist år ble gitt til 128 000 husstander, er svært viktig i fattigdomsbekjempelsen.

I boligmeldingen, Meld. St. 17 (2012–2013), som ble lagt fram i mars 2013, varsler regjeringen en ny nasjonal strategi for det boligsosiale arbeidet. Flertallet imøteser dette arbeidet. Samtidig understrekes det at flere boliger til kostnader som husstander med vanlig inntekt kan betjene er viktig i arbeidet for å unngå at flere blir avhengig av boligsosiale tiltak. Husbanken vil fortsatt være et viktig virkemiddel i det boligsosiale arbeidet, og flertallet er tilfreds med at lånerammene er økt og at startlånordningen er med på å gi mange unge tilgang til boligmarkedet.

Komiteens medlemmer fra Høyre, Kristelig Folkeparti og Venstre viser til enstemmig merknad fra finanskomiteen i innstillingen om Kristelig Folkepartis representantforslag om utvikling av nye indikatorer for samfunnsutviklingen (Dokument nr. 8:108 (2008–2009)), hvor regjeringen ble bedt om å «rapportere tilbake om framdrift i dette arbeidet i forbindelse med fremleggingen av nasjonalbudsjettet for 2010». Disse medlemmer viser også til enstemmig merknad fra finanskomiteen i Innst. 2 S (2010–2011), der komiteen ga uttrykk for at den satte pris på at regjeringen i nasjonalbudsjettet 2011 ga en god gjennomgang av ulike sider ved utarbeidelsen av slike indikatorer. Disse medlemmer viser til at komiteen understreket at «det er behov for å arbeide videre med konkret utvikling av nye indikatorer basert på den beste tilgjengelige forskning og erfaring, slik at resultater av dette arbeidet kan legges frem innen rimelig tid».

Disse medlemmer satte stor pris på at finansministeren i sitt svar 15. mai i år på spørsmål fra stortingsrepresentant Dagfinn Høybråten skrev at han «i forbindelse med perspektivmeldingen, som legges frem vinteren 2013, vil komme tilbake med et mer konkret opplegg vedrørende indikatorer for livskvalitet». Disse medlemmer ble derfor skuffet over at regjeringen i meldingen, til tross for å gi en god oversikt over ulike lands og institusjoners arbeid med slike indikatorer, ikke presenterte et sett med indikatorer som norske myndigheter vil bruke. Disse medlemmer mener Norge burde være i

front internasjonalt når det gjelder utviklingen av nye indikatorer for samfunnsutviklingen, slik at også Norge om kort tid kan publisere slike indikatorer til beste for norsk politikkutvikling og demokrati.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet påpeker at det ikke er mulig å omfordele seg til velferd og velstand, og at forutsetningen for eventuell omfordeling er at det skapes vekst og verdier. Disse medlemmer ønsker et samfunn hvor hver enkelt får mulighet til å utvikle og bruke sine kunnskaper og sitt talent. Et slikt samfunn vil fostre fornøyde borgere som i samspill skaper økonomisk vekst. Mennesker motiveres av ulike faktorer. Enkelte vil anse trygghet i vid forstand som avgjørende, andre vil foretrekke fleksibilitet, og atter andre vil fremheve økonomisk kompensasjon som det viktigste. Mennesker vil også prioritere ulikt på ulike stadier i livet.

Disse medlemmer mener mennesker med kunnskap, talent og kreativitet driver samfunnet fremover, og at deres innsats bør belønnes også økonomisk. Det er naturlig at mennesker som finner nye gode løsninger på samfunnets utfordringer og som skaper arbeidsplasser, får en økonomisk kompensasjon for dette. Dette uavhengig av om slik kompensasjon var drivkraften bak det som ble skapt. Disse medlemmer mener derfor at samfunnsstyringen i størst mulig grad bør fokusere på å «bake en større kake» istedenfor å dele opp den som allerede er bakt. Disse medlemmer vil minne om at fremtiden ikke kan vedtas, men at den tvert imot må skapes. Den beste og sikreste formen for permanent bekjempelse av fattigdom er at folk klarer seg økonomisk ved hjelp av inntekten fra eget arbeid. Det må derfor alltid lønne seg å arbeide. Disse medlemmer vil også påpeke at statlige subsidier fra skattebetalernes lomme aldri kan erstatte ekte privat risikokapital når det gjelder å skape fremtidens arbeidsplasser.

Disse medlemmer viser til at perspektivmeldingen bruker gini-koeffisienten som et mål på hvor vellykket politikken er, til tross for at gini-koeffisienten kun handler om statistisk spredning. Disse medlemmer mener at man bør være forsiktig med å bruke koeffisienten som politisk styringsparameter, og viser til at Norge for eksempel kunne ha fått en «bedre» score dersom de rikeste og mest ressurssterke menneskene flyttet fra landet. Disse medlemmer vil videre vise til at Norge ville ha fått en «bra» gini-koeffisient på 0 dersom hele befolkningen hadde hatt like lav inntekt, for eksempel én dollar per dag. Disse medlemmer mener en relativt flat lønnsstruktur kan være en styrke for norsk arbeidsliv, men deler ikke flertallets syn om at stadig større økonomisk likhet skal være et mål i seg selv.

Komiteens medlem fra Venstre viser til felles merknad fra Fremskrittspartiet, Høyre, Kristelig Folkeparti og Venstre i kap. 1.2 i denne innstilling hvor det framgår at disse partiene etterlyser en sterkere politisk vilje til å bekjempe fattigdom generelt, og fattigdom blant barn og i barnefamilier spesielt.

Dette medlem er skuffet over at regjeringen, til tross for gjentatte løfter og selvkritikk, ikke tar kamp mot fattigdom mer alvorlig. I stedet uttrykkes det overraskende stor tilfredshet med tingenes tilstand. Det er nærliggende å konkludere med at det er viktigere for regjeringen og regjeringspartiene å bekjempe rikdom enn å bekjempe fattigdom. I så måte har regjeringen på sett og vis lyktes gjennom å ha gjort det mindre lønnsomt å eie, drive og investere i norske bedrifter og arbeidsplasser. Etter dette medlems syn må det unektelig være et paradoks for en regjering som lovet å avskaffe fattigdommen, at det etter over sju års regjeringstid har blitt flere fattige barn i Norge. Ifølge Nav-rapporten «Fattigdom og levekår i Norge – status 2012» er antallet barn som lever i lavinntektsfamilier mer enn 102 000. I perioden fra 2008 til 2010 tilhørte 74 300 barn i Norge husholdninger som hadde vedvarende lav inntekt. Det er 6 500 flere enn da denne regjeringen overtok makten i 2005.

Dette medlem mener det er behov for et bredt spekter av virkemidler for å nå målene om færre fattige barn i Norge. Ikke minst gjelder dette reell vilje til omfordeling mellom fattige og rike. Mens regjeringspartiene mener at det bare er skattesystemet som skal løse alle utfordringer knyttet til omfordeling, er dette medlem villig til også å foreta en reell omfordeling også på andre områder. Derfor har Venstre foreslått differensiert barnetrygd og differensiert oppholdsbetaling i barnehage og SFO. De rikeste og mest velstående får litt mindre barnetrygd og må betale noen få hundre kroner mer i måneden til barnehage og SFO, mens de fattigste får mer i barnetrygd og betaler mindre eller ingenting knyttet til opphold i barnehage og SFO.

Dette medlem viser til Venstres alternative statsbudsjett for 2013 hvor det som følge av forslag til endringer i skattesystemet, forslag om en betydelig opptrapping av sosialhjelpssatsene og forslag til gradert oppholdsbetaling i barnehage og SFO og omlegging av barnetrygden gjøres et betydelig løft i reell omfordeling og bekjempelse av fattigdom. Som følge av dette kan fattige familier få rundt 2 000 kroner mer per måned å rutte med, hvilket for mange kan være helt avgjørende for en langt bedre hverdag og et langt skritt bort fra fattigdom.

6. Bærekraftig utvikling – miljø- og klimautfordringene

6.1 Sammendrag

6.1.1 Innledning

Brundtland-kommisjonen definerte i 1987 bærekraftig utvikling som «en utvikling som imøtekommer dagens behov uten å ødelegge mulighetene for at kommende generasjoner skal få tilfredsstilt sine behov». Definisjonen har senere blitt konkretisert som et krav om at hver generasjon må etterlate seg en samlet formue, inklusive miljø- og naturkapital, som er så stor at kommende generasjoner kan unngå nedgang i levestandarden.

Dagens forbruks- og produksjonsmønstre er samlet sett ikke bærekraftige. Strategier for å gjøre utviklingen bærekraftig, ofte omtalt som grønn vekst, legger til grunn at økonomiske beslutninger i større grad må ivareta miljøhensyn siden feil ikke alltid kan rettes opp.

Gjennom FN har verdenssamfunnet samlet seg om at hovedutfordringene for en bærekraftig utvikling er internasjonal fattigdom, reduksjon i naturmangfoldet, menneskeskapte klimaendringer og spredning av miljøgifter. Den første utfordringen er diskutert i kapittel 2, de øvrige tre drøftes i dette kapitlet.

De fleste industriland har kommet langt med å løse nasjonale og regionale miljøproblemer. Derimot har verdenssamfunnet ikke løst de store globale problemene, som bare kan løses gjennom bredt internasjonalt samarbeid. Av disse står klimaproblemet i en særstilling.

Verdens utslipp av klimagasser har økt sterkt gjennom flere tiår. Så langt har industrilandene bidratt mest til den økte konsentrasjonen av klimagasser i atmosfæren. Veksten framover ventes å komme i utviklingsland og framvoksende økonomier. FNs klimapanel har anslått at temperaturøkningen kan bli om lag 2°C rundt 2050 og hele 3–6°C innen 2100 dersom det ikke gjennomføres betydelige tiltak mot utslipp av klimagasser. En slik temperaturøkning kan få store samfunnsmessige og økonomiske konsekvenser. Havnivåstigning vil gjøre lavtliggende områder sårbare for oversvømmelser. I tillegg vil faren for ekstreme værhendelser øke.

Klimaproblemet er globalt, og ensidige tiltak i bare ett land eller område løser ikke problemet. Ensidede tiltak kan i verste fall føre til flytting av produksjon og økte utslipp i andre land. Internasjonalt samarbeid er derfor avgjørende, men samtidig krevende. I regi av FN forhandles det om en internasjonal klimaavtale som har som mål å begrense økningen i den globale middeltemperaturen til under to grader sammenliknet med førindustrielt nivå. For å nå dette målet må verdens samlede utslipp av klimagasser,

ifølge FNs klimapanel, reduseres med 50–85 pst. fram mot 2050, sammenliknet med nivået i 2000. Så store utslippskutt vil kun være mulig hvis alle store land reduserer utslippene betydelig. Det vil bl.a. kreve økt produksjon av fornybar energi, mer energieffektivisering, mindre bruk av fossil energi og stans i avskogingen.

For at en slik utvikling skal være realistisk, må utslipp av klimagasser prises. Når utslipp koster, vil produksjon og forbruk omstilles i bærekraftig retning. Ny teknologi er en nødvendig del av løsningen, og pris på utslipp er spesielt viktig for at ny teknologi skal bli tatt i bruk. Det vil i tillegg være behov for andre tiltak, bl.a. reguleringer, standarder og støtte. Kvotesystemer er etablert eller under etablering i flere land og regioner. Dersom slike systemer utvides til å omfatte flere land og sektorer, og de kobles sammen, kan de på sikt bidra til at det dannes én pris på store deler av de globale utslippene av klimagasser. Ambisiøse klimamål vil ikke kunne nås uten en høy pris som omfatter store deler av verdens utslipp av klimagasser. Det haster med å komme i gang. Jo lengre tid det tar før tilstrekkelige tiltak er på plass, desto kraftigere tiltak vil bli nødvendige. Det skyldes at det stadig investeres i energianlegg og annen infrastruktur med lang levetid og store utslipp.

Norge fører en aktiv nasjonal klimapolitikk og bruker et bredt sett med virkemidler for å redusere de nasjonale utslippene. Rundt 80 pst. av de norske utslippene er underlagt økonomiske virkemidler som CO₂-avgift eller kvoteplikt. Norges befolkning og norsk økonomi anslås å vokse betydelig i årene framover, noe som isolert sett øker utslippene av klimagasser. Likevel anslås de samlede utslippene av klimagasser, med dagens virkemiddelbruk, å ligge om lag stabilt fram mot 2020 for deretter å avta noe fram mot 2030. Det betyr at karbonintensiteten i økonomien vår fortsetter å falle. Utslippene anslås lavere enn i Nasjonalbudsjettet 2011. I Meld. St. 21 (2011–2012) Norsk klimapolitikk ble det varslet en rekke nye tiltak for å redusere de nasjonale utslippene av klimagasser. Effekten av disse tiltakene er ikke innarbeidet i anslagene, men kommer i tillegg.

Naturen er grunnlag for produksjon av varer og tjenester som er viktig for velferd og livskvalitet. Global befolkningsvekst og økende forbruk per innbygger kan drive fram tap av naturmangfold når de samfunnsøkonomiske kostnadene ved bruken av naturressurser ikke er godt nok tatt hensyn til. For å redusere tapet av naturmangfold og arter må man få til begrensninger i overfiske, utslipp av giftige stoffer, menneskeskapte klimaendringer og avskoging, særlig i tropiske områder.

Kjemikalier brukes til å forbedre produkter og tjenester. Samtidig kan produksjon og bruk av kjemiske stoffer gi alvorlige helse- og miljømessige ska-

der, bl.a. ved å forårsake sykdom og skade forplantningsevne og arvestoff. En del av utslippene spres via luft- og havstrømmer over store områder og utgjør derfor også et internasjonalt problem. For å minimere skadene må slike utslipp begrenses.

Det vises til meldingen for nærmere omtale.

6.2 Komiteens merknader

Komiteen tar omtalen til orientering.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, viser til at dagens globale forbruks- og produksjonsmønster ikke er bærekraftig. Klimautfordringen sammen med et økende tap av biologisk mangfold representerer en alvorlig trussel mot vårt eget livsgrunnlag, og flertallet vil understreke viktigheten av at Norge fortsetter å ha en aktiv pådriverrolle i arbeidet med å få på plass et internasjonalt og forpliktende avtaleverk under bærekraftkonvensjonen.

Flertallet mener den grunnleggende utfordringen i klimapolitikken, så vel som på andre miljøområder, er at det er for billig å forurense og for lite lønnsomt å opptre miljøvennlig. Klimautfordringen er global. Skal verden lykkes med å redusere utslippene i tråd med togradersmålet, må en størst mulig del av de globale utslippene av CO₂ underlegges en felles pris på klimagassutslipp gjennom internasjonalt omsettelige utslippsrettigheter eller andre egnete prismekanismer.

Flertallet viser til at det gjennom flere år har vært en fastlåst situasjon i de globale klimaforhandlingene. Det gjør nasjonale og regionale initiativer enda viktigere. Flertallet viser til at selv om klimaproblemet bare kan løses gjennom bred internasjonal samhandling, så bestemmes mye av den konkrete politikken likevel nasjonalt. Det enkelte land har et ansvar for å føre en aktiv nasjonal politikk for å redusere utslippene av klimagasser. Flertallet peker på at det har vært bred politisk enighet i Norge om at vi skal ta et slikt ansvar. Gjennom mange år har Norge derfor vært blant de landene i verden som har brukt de sterkeste klimapolitiske virkemidlene. Flertallet viser i denne sammenheng til det brede politiske forliket i Stortinget fra 2008 (klimaforliket), jf. Innst. S. nr. 145 (2007–2008), hvor mål og prinsipper i norsk klimapolitikk er forankret, og videre til Innst. 390 S (2011–2012) hvor det varsles en rekke nye tiltak for å redusere de nasjonale klimagassutslippene.

Flertallet viser til at Norge er tilsluttet konvensjonen om biologisk mangfold, og har merket seg at alle medlemslandene i konvensjonen i 2010 ble enige om en ny, tiårig strategisk plan for å stanse tapet av biologisk mangfold. OECD har pekt på at prising av økosystemtjenester er et av de mest effek-

tive virkemidlene for å få til en slik utvikling. Flertallet viser i denne sammenheng til at regjeringen i 2011 satte ned et ekspertutvalg som i løpet av august 2013 skal levere en NOU hvor temaene økonomi, biologisk mangfold og økosystemtjenester blir belyst.

Flertallet viser til Innst. 390 S (2011–2012) hvor et flertall slår fast at «Norge skal fram til 2020 påta seg en forpliktelse om å kutte de globale utslippene av klimagasser tilsvarende 30 pst. av Norges utslipp i 1990». Det er videre slått fast at Norge skal være karbonnøytralt i 2050.

Flertallet viser til de tiltak og virkemidler som et bredt flertall i Stortinget har sluttet seg til gjennom behandlingen av stortingsmeldingen om norsk klimapolitikk.

Bevaring av naturmangfold og kampen mot klimatrusselen er nært knyttet sammen.

Det er behov for å videreutvikle og iverksette strategier og tiltak for en langsiktig utviklingsbane mot et lavutslippssamfunn. Å følge opp klimamålene er avgjørende for å unngå farlige klimaendringer som vil svekke miljø og livsgrunnlag i store deler av verden og dermed også redusere mulighetene for en bærekraftig utvikling av det norske velferdssamfunnet.

Flertallet har merket seg meldingens påvisning av at redusert avskoging i utviklingsland og økt tilvekst i skog i industriland vil kunne redusere klimagassutslippene raskt og til en lav kostnad. Klimameldingen (Meld. St. 21 (2011–2012)) understreker at regjeringen vil føre en aktiv skogpolitikk gjennom tiltak som øker skogens karbonlager. I klimameldingen heter det at skogressursene er en viktig kilde til fornybar energi og til produksjon av trematerialer som erstatning for klimabelastende materialer, og at en derfor må understøtte skogens rolle som fornybar ressurs gjennom forskning, verdiskaping og en langsiktig bærekraftig forvaltning av skogen.

Et annet flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Venstre, viser til meldingens påpekning av faren for at global befolkningsvekst og økende forbruk kan drive fram tap av naturmangfold når de samfunnsøkonomiske kostnadene ikke er godt nok tatt hensyn til. I Stortingets behandling av landbruks- og matmeldingen (Meld. St. 9 (2011–2012)) heter det om dette at «for å sikre framtidige generasjoners tilgang til god og trygg mat, energi og virke fra skogen må landbruket drives på en miljømessig bærekraftig måte. Dette flertallet understreker at ressursene må utnyttes i tråd med deres tåleevne og i et positivt samspill med naturen». Regjeringens mål er at matproduksjonen skal øke i takt med befolkningsutviklingen, anslått til 20 pst. i løpet av de neste 20 årene. Dette flertallet understreker i lys av målsettin-

gen om en styrket og bærekraftig matproduksjon, behovet for et styrket jordvern. Nedbyggingen av dyrket mark er nær halvert under den rød-grønne regjeringen, men fortsatt er nedbyggingen større enn regjeringens jordvernmål tilsier. Regjeringen må derfor følge opp landbruks- og matmeldingens ambisjoner for sterkt jordvern, herunder forslaget om at jordvernhensynet skal klargjøres og forsterkes i statlige planretningslinjer.

Komiteens medlemmer fra Framskrittspartiet vil understreke at verden står overfor en rekke alvorlige utfordringer. Stor befolkningsvekst, sykdom, fattigdom, energitilgang, knappe naturressurser og miljøutfordringer krever alle oppmerksomhet og tiltak. Dessverre har verden ikke ressurser til å løse alle utfordringene samtidig. Det er da essensielt at man som samfunn søker å danne et realistisk bilde av årsaker, risiko, konsekvenser og kostnader. Kun på den måten kan man allokere samfunnets ressurser, slik at de bidrar til mest mulig nytte for flest mulig mennesker.

I denne sammenhengen skiller den politiske klimadebatten seg ut. Disse medlemmer har lenge etterlyst en mer nyansert klimadebatt. Problemstillingen som FNs klimapanel retter oppmerksomheten mot kan være alvorlig. Klimapanelet har en rekke scenarier om temperaturutvikling på kloden, hvor de mest alvorlige antyder en temperaturstigning på rundt 6 grader. Det gir grunnlag for bekymring og varsomhet. Andre scenarier, som for eksempel nye tall fra det britiske meteorologiske institutt, gir derimot svært moderate temperaturøkninger.

Disse medlemmer mener at Stortinget i langt større grad bør bruke «gulrot fremfor pisk» for å legge til rette for miljøvennlig atferd. Disse medlemmer mener den enkelte forbruker har et ansvar for, og en mulighet til, å gjennomføre fornuftige miljøtiltak gjennom bevisste valg. Disse medlemmer er overbevist om at folk flest ønsker å velge miljøvennlige produkter, men at rasjonelle mennesker veier den antatte miljøfordelen opp mot kostnader og mulige ulemper.

Disse medlemmer mener norsk næringsliv og industri må stimuleres til å videreutvikle seg i Norge. Næringslivet har vist stort ansvar i å utvikle ny teknologi og ligge i forkant med å implementere gode løsninger. Disse medlemmer er derfor opptatt av at norsk industri ikke pålegges strengere miljøkrav enn sine konkurrenter i andre land, da disse medlemmer er bekymret for at dette kan føre til nedleggelse og utflagging av bedrifter. Det er etter disse medlemmers syn gledelig at regjeringen endelig har innsett dette og skriver at «ensidige tiltak i verste fall kan føre til flytting av produksjon og økte utslipp i andre land».

Komiteens medlemmer fra Kristelig Folkeparti og Venstre viser til at perspektivmeldingen peker på miljø- og klimautfordringene som en av de store framtidige utfordringene. Disse medlemmer er enig i at klimautfordringene først og fremst er globale, men er overrasket over at regjeringen så bombastisk slår fast at «Ensidige tiltak i bare ett land eller område løser ikke problemet. Ensidige tiltak kan i verste fall føre til flytting av produksjon og økte utslipp i andre land». Disse medlemmer er enig med regjeringen i at internasjonalt samarbeid og internasjonale avtaler er avgjørende viktige for å møte miljø- og klimautfordringene, men at nasjonale tiltak også er viktige. I realiteten desavuerer regjeringen det klimaforliket Stortinget har inngått med sin avstandtagen fra nasjonale tiltak i perspektivmeldingen.

Disse medlemmer vil omstille Norge til et klimavennlig samfunn, samtidig som vi opprettholder en velfungerende og sikker energiforsyning. Skal vi løse de internasjonale klimautfordringene, kreves det at rike land som Norge tar en lederrolle i arbeidet med å vise fattigere land at det er mulig å kombinere lave utslipp med et høyt velstands- og velferdsnivå. Norge har store muligheter til å legge om energibruken, ta i bruk ny miljøteknologi i energiforsyningen og industrien samtidig som dette kan bidra til å skape nye bedrifter og arbeidsplasser. I tillegg må vi fokusere på virkemidler som tar ut energieffektiviseringspotensialet, få på plass mer fornybar energi og sørge for en mer robust energiinfrastruktur.

Disse medlemmer viser til at vi sommeren 2012 passerte en milepæl som er et alvorlig varsko for jordens klima; konsentrasjonen av CO₂ i atmosfæren ble registrert til over 400 ppm i Arktis. Det er flere år siden vi passerte terskelen på 350 ppm, som av flere forskerne regnes som det nivået vi bør ned på for å unngå en klimaeffekt med store negative konsekvenser for jordens økosystemer.

Disse medlemmer mener klimatrusselen er den største utfordringen menneskeheten står overfor i dag. Ikke bare truer havstigning, tørke og ekstremvær natur og miljø, det truer også den globale økonomien. IMF-sjef Christine Lagarde har kalt klimakrisen «by far the greatest economic challenge of the 21st century». Disse medlemmer mener derfor det er urovekkende at regjeringen ikke har inkludert klimatrusselen i diskusjonen om fremtiden til norsk økonomi og offentlige finanser.

Disse medlemmer er enig i at en riktig CO₂-prising internasjonalt er et ønsket tiltak for å redusere verdens samlede klimagassutslipp, men det er langt fra det eneste. Dette medlem er derfor uenig med regjeringen som setter likhetstegn mellom oppnåelse av togradersmålet og innføring av global CO₂-pris. I EU, USA, Kina og flere andre land gjennomføres det

nå stadig strengere reguleringer som i praksis får mye av den samme effekten som en CO₂-avgift eller CO₂-pris. Dette gjelder bl.a. nye utslippskrav, skjerpede krav til drivstoffeffektivitet, kvoter for kjøp av fornybar energi og krav til energieffektivisering. Norge må derfor ikke sitte passivt på sidelinjen i påvente av en global CO₂-pris, men aktivt søke lederskap sammen med resten av Europa i det nødvendige energiomstillingsarbeidet.

Disse medlemmer er også enig med regjeringen i at ny teknologi og fremvekst av alternative energikilder vil legge press på priser og lønnsomhet i petroleumsnæringen. Men det er ikke spesielt framtidsrettet av regjeringen å hevde at dette først vil kunne skje «en gang i fremtiden». Disse medlemmer viser til at Europa akkurat nå gjennomfører et grønt energiskifte. Den viktigste driveren i denne omstillingen er store kostnadsreduksjoner innen fornybar energi. I 2012 utgjorde fornybare energikilder nesten 70 pst. av all ny produksjonskapasitet i EU. I Tyskland – lokomotivet til den europeiske energiomstillingen – har fornybarandelen i elektrisitetsforbruket økt fra 10 pst. i 2005 til 23 pst. i 2012. Tysklands mål er minst 35 pst. fornybar innen 2020 og minst 80 pst. innen 2050.

Disse medlemmer stiller seg undrende til hvorfor regjeringen ikke ett eneste sted i meldingen nevner fremveksten av solenergi. Drevet frem av en kostnadsreduksjon som kan sammenlignes med den som har funnet sted på IKT-feltet de siste tiårene, er solenergi nå en storaktør i den globale energisektoren. Av all nyinstallert kraft i Europa i 2012 var solenergi – for andre året på rad – den aller viktigste energikilden, med vind og gass på de neste plassene. Ifølge en analyse gjort av UBS kan så mye som 18 pst. av elforbruket i Tyskland, Italia og Spania komme fra solcellepanel, og det helt uten subsidier.

Disse medlemmer mener det er en stor svakhet at regjeringen ikke adresserer den disruptive effekten rask utbygging av fornybar energi representerer. Kraftsektoren i Europa gjennomgår nå store strukturelle endringer med sterke implikasjoner for den fossile delen av energisektoren. Den viktigste forklaringen er at sol og vind fjerner pristoppene som tidligere har sikret gasskraftverkenes marginer. Disse medlemmer er forundret over at regjeringen ignorerer denne utviklingen. Fornybarutbygging i Europa truer også norske gassinteresser. Realiteten er at det vil være svært begrenset rom for norsk gass i EU-landenes strømproduksjon dersom klimapolitikken i disse landene lykkes.

Disse medlemmer er enig med regjeringen i at dersom togradersmålet skal nås, må store deler av verdens kjente fossile energiresurser forbli urørt. Spørsmålet er hvordan Norge er posisjonert dersom man skal følge IEAs råd om ikke å utvinne to-tredeler

av fossilreservene. Disse medlemmer viser til HSBC-analysen «Oil & Carbon revisited, Value at risk from 'unburnable' reserves» (2013). Denne analysen tar for seg hvordan europeiske olje- og gasselskaper vil påvirkes i en verden hvor klimatrusselen møtes og en betydelig del av de fossile energireservene blir liggende i bakken. Av de undersøkte selskapene har Statoil – på grunn av stor andel høykostnadsprosjekter i sin portefølje – den høyeste eksponeringen mot potensielt «ubrennbare» reserver. Dette kan få store konsekvenser for norsk økonomi og norske borgers velferd på sikt og burde etter disse medlemmers syn vært adressert tungt i perspektivmeldingen.

Disse medlemmer fremmer på denne bakgrunn følgende forslag:

«I

Stortinget ber regjeringen utarbeide en analyse som tar for seg den finansielle risikoen for Norge knyttet til 'ubrennbare' karboner.

II

Stortinget ber regjeringen legge frem en oversikt over forventet gass eksport dersom Europa lykkes med sin klimapolitikk og energiomstilling.»

Komiteens medlem fra Kristelig Folkeparti viser til at regjeringen i perspektivmeldingen synes å ha gått bort fra målsettingen i klimaforliket i 2008 om å redusere utslippene i Norge med 15–17 mill. tonn CO₂ ekvivalenter innen 2020, jf. referansebanen slik den er presentert i nasjonalbudsjettet for 2007 når skog er inkludert. I perspektivmeldingen nevnes ikke denne målsettingen med et ord. Regjeringen refererer utelukkende til målsettingen om at Norge innen 2020 skal ta ansvar for å redusere utslippene tilsvarende 30 pst. av egne utslipp i 1990, noe dette medlem finner svært oppsiktsvekkende. Dette medlem viser til de tekniske framskrivningene i meldingen, hvor det anslås at utslippene av klimagasser, gitt uendret virkemiddelbruk, kommer til å ligge relativt stabilt fram mot 2020, for deretter å avta noe i 2030. Som forklaring på dette viser regjeringen til at utslippene fra petroleumsvirksomheten ventes å øke noen år framover for deretter å avta fram mot 2030. Bindingen i skog anslås å avta noe, men likevel vil opptak av CO₂ i skog binde 2/5 av utslippene av klimagasser fra norsk territorium framover. Dette medlem vil påpeke at regjeringen på denne måten synes å styre den nasjonale klimapolitikken i retning av at Norges forpliktelser om utslippsreduksjoner frem mot 2020 nærmest utelukkende skal innfris ved hjelp av kvotehandel. Dette medlem viser til at regjeringen i meldingen peker på Meld. St. 21 (2011–

2012) Norsk klimapolitikk, hvor det ble varslet nye tiltak for å redusere de nasjonale utslippene av klimagasser. Effekten av disse tiltakene er imidlertid ikke innarbeidet i de tekniske framskrivningene i meldingen, men kommer i tillegg. Dette medlem viser til at tiltakene i Meld. St. 21 (2011–2012) ble vedtatt i Stortinget 11. juni 2012 i Innst. 390 S (2011–2012) og er å regne som gjeldende politikk og dagens virkemiddelbruk. Dette medlem mener det er grunn til å sette spørsmålsteget ved bakgrunnen for at disse tiltakene fortsatt ikke er innarbeidet i de tekniske framskrivningene.

7. Langsiktige utviklingstrekk i offentlige finanser

7.1 Sammendrag

7.1.1 Innledning

Velstandsnivået i Norge er høyt. Det gjenspeiles både i husholdningenes forbruk og i omfattende offentlige velferdsordninger. Samtidig er de offentlige finansene gode, både sammenliknet med tidligere år og med andre land. Likevel viser framskrivningene i dette kapitlet at vi etter hvert vil stå overfor betydelige utfordringer i finanspolitikken. Hovedårsaken er aldring av befolkningen.

Fram til første halvdel av 1990-tallet økte offentlige utgifter klart raskere enn verdiskapingen i Fastlands-Norge. Økningen skyldes utbyggingen av velferdsordningene, med forbedring av eksisterende og innføring av nye overføringsordninger og tjenester. Etter knapt 20 år med en relativt stabil utgiftsandel er vi nå på vei inn i en lang periode der aldringen av befolkningen vil gi kraftig vekst i offentlige utgifter til pensjoner, omsorg og helse. Samtidig vil veksten i skatteinntektene per innbygger dempes, med mindre deltakelsen i arbeidslivet øker.

Statens pensjonsfond utland gir et viktig bidrag til å finansiere statens utgifter. Fram mot 2030 ventes dette bidraget å øke målt som andel av Fastlands-Norges BNP. På lang sikt vil imidlertid bidraget fra fondet avta i betydning. Det skyldes at inntektene fra petroleumsvirksomheten avtar samtidig som økonomien vokser.

I dette kapitlet presenteres et referanseforløp for offentlige finanser der dagens innretning av velferdsordningene og tilknytning til arbeidsmarkedet for ulike befolkningsgrupper videreføres. Framskrivningene gir et grunnlag for å vurdere om dagens ordninger er bærekraftige når vi tar hensyn til aldringen av befolkningen. Framskrivningene er ikke noen prognose for utviklingen i offentlige finanser og gir heller ikke uttrykk for regjeringens mål.

Referanseforløpet viser et gradvis økende behov for inndekning i offentlige finanser på lang sikt. Det

innebærer at inntektene må økes eller utgiftene reduseres. Inndekningsbehovet anslås å øke til om lag 6 pst. av BNP for Fastlands-Norge i 2060 dersom arbeidstilbudet ikke vokser med høyere levealder.

Langsiktige framskrivninger avhenger av de forutsetningene som legges til grunn. Petroleumsprisene har betydning for statens netto kontantstrøm som tilføres Statens pensjonsfond utland. Utviklingen i internasjonale kapitalmarkeder er avgjørende for avkastningen av fondet. Både petroleumspriser og avkastning betyr derfor mye for utviklingen i finansieringsbidraget fra fondet. Høyere petroleumspriser eller høyere internasjonal avkastning rokker imidlertid ikke ved bildet av et gradvis økende behov for inndekning.

Økt produktivitet i næringslivet gir høyere samlet velstand og styrker grunnlaget for å finansiere offentlige velferdsordninger. I seg selv løser det likevel ikke utfordringene for offentlige finanser. Riktignok gir økt produktivitet høyere lønnsnivå og høyere inntjening i bedriftene og dermed også høyere skatteinntekter. Samtidig øker imidlertid utgiftene til lønn, pensjoner og andre overføringer i offentlig forvaltning. Høyere produktivitet i offentlig sektor vil derimot kunne gi større handlingsrom i finanspolitikken.

Økt levealder vil forhåpentligvis føre til en friskere alderdom, men kan også gi lengre perioder med varige lidelser som demens og muskelsveklser. Friskere eldre kan føre til at behovet for omsorgstjenester reduseres for gitt alder, og i så fall lette utfordringene for offentlige finanser. På den annen side vil ytterligere utbygging av offentlige velferdsordninger isolert sett øke de statsfinansielle utfordringene.

Utviklingen i arbeidstilbudet er særlig viktig for bærekraften i velferdsordningene. Når vi lever lenger, er det nærliggende at vi også jobber lenger. Hvis flere kommer i arbeid eller arbeidstiden øker, vil det ha stor betydning for offentlige finanser. Det vil gi høyere offentlige inntekter, samtidig som utgiftene vil kunne reduseres. Fortsatt fall i gjennomsnittlig arbeidstid eller nedgang i sysselsettingen vil derimot svekke offentlige finanser.

Over tid vil det ikke være mulig å videreføre et velferdssystem der stadig flere mottar mer fra fellesskapet enn de bidrar med. I takt med stigende levealder må vi derfor belage oss på å arbeide mer. Dersom arbeidsinnsatsen over livsløpet ikke trappes opp når levealderen stiger, må andre inntekter økes eller utgiftene reduseres. Hvordan bærekraften i velferdsordningene kan styrkes, drøftes nærmere i kapittel 8 i meldingen.

7.2 Komiteens merknader

Komiteen tar omtalen til orientering.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til sine generelle merknader i innstillingens kapittel 1.2.

8. Utfordringer og valgmuligheter for videreutvikling av velferdsordningene

8.1 Sammendrag

8.1.1 Innledning

Handlingsregelen legger til rette for at oljeformuen kan gi et varig bidrag til finansiering av fellesskapsløsningene. Analysene i kapittel 7 viser at dette i seg selv ikke er nok til å dekke de økte utgiftene som følger av en aldrende befolkning.

Bærekraften i velferdsordningene kan styrkes på flere måter. Tiltak som øker deltakelsen i arbeidslivet vil kunne ha en særlig gunstig effekt: Skattegrunnlagene blir større når flere er i jobb, og trygdeutgiftene kan reduseres dersom færre trenger trygd. Noen tiltak kan både styrke offentlige finanser og bedre økonomiens funksjonsmåte. Miljøavgifter gir inntekter på offentlige budsjetter, samtidig som de vrir ressursbruken i samfunnet i riktig retning. Å fjerne subsidier til samfunnsøkonomisk ulønnsom virksomhet vil redusere offentlige utgifter og samtidig frigjøre arbeidskraft og kapital for mer produktiv bruk. Tiltak som bedrer bruken av ressurser i offentlig tjenesteproduksjon, kan gi rom for bedre tjenester til samme eller lavere kostnader.

Tiltak som styrker budsjettene til offentlig forvaltning, kan også innebære vanskeligere avveininger. Høyere skattesatser kan svekke insentivene til å arbeide eller investere, mens økte brukerbetalinger kan skape større forskjeller. Innsparinger på utgiftssiden kan redusere omfang eller kvalitet på tjenestene til innbyggerne.

På enkelte områder vil det ta tid fra endringer besluttes til en ser de fulle virkningene i økonomien og på offentlige budsjetter. Endringer i trygdeordninger er ett eksempel. Den vedtatte pensjonsreformen styrker insentivene for den enkelte til å delta i arbeidsmarkedet, men det vil ennå ta flere tiår før reformen får full effekt. Økte brukerbetalinger, endringer i tilbudet av velferdstjenester eller omlegginger av skattesystemet vil kunne virke raskere. Store og brå endringer i trygdeordningene, velferdstjenestene eller skattesystemet kan samtidig gi betydelige omstillingskostnader for husholdninger og bedrifter. Nødvendige justeringer bør derfor foretas med en gjennomtenkt innfasing.

En viktig årsak til utfordringene for offentlige finanser er at vi lever stadig lenger. Et nærliggende svar er at vi da også står i arbeidslivet lenger. Det er viktig å legge til rette for at alle som kan, deltar i

arbeidslivet framfor å motta ytelser fra det offentlige. Tiltak for utsatt avgangsalder, høyere gjennomsnittlig arbeidstid og best mulig inkludering av grupper med lav deltakelse i arbeidsmarkedet peker seg ut. Hvis vi ikke lykkes med å øke arbeidstilbudet, vil det bli nødvendig med betydelige innstramminger på offentlige budsjetter.

Framskrivningene i kapittel 7 tyder på at vi har et visst handlingsrom i finanspolitikken de nærmeste årene. Dersom hele eller deler av dette handlingsrommet spares, vil det langsiktige bidraget fra Statens pensjonsfond utland til finansiering av offentlige utgifter øke. Siden den viktigste drivkraften bak de langsiktige utfordringene for offentlige finanser er en vedvarende økning i levealderen, vil midlertidig økt sparing bare kunne være en del av svaret.

Offentlig forvaltning yter viktige tjenester til den norske befolkningen og beskjeftiger i underkant av hver tredje sysselsatte i Norge. For å kunne levere gode velferdstjenester også i årene framover må offentlig forvaltning bruke sine ressurser mest mulig effektivt. Omprioriteringer innenfor offentlige budsjetter er viktig for å sikre at ressursene hele tiden brukes på de høyest prioriterte oppgavene. I tillegg kan effektivisering av produksjonen av enkelttjenester bidra til å styrke bærekraften i offentlige budsjetter. Utstrakt digitalisering av forvaltningen vil være et viktig skritt i denne retningen og vil samtidig kunne gjøre tjenestene mer tilgjengelige.

Brukerbetalinger avlaster offentlige budsjetter og kan bidra til at innbyggernes prioriteringer kommer bedre fram. Når tjenester er gratis eller sterkt subsidierte, vil ikke etterspørselen etter dem gi et godt signal om hvor viktige de er for brukeren. Samtidig kan høye brukerbetalinger ha uheldige fordelingsvirkninger og i praksis avskjære enkelte brukere fra nødvendige tjenester. Hvis enkeltgrupper skal skjermes mot egenbetalinger, kan ordningene bli kompliserte, dyre å administrere og svekke insentivene til å delta i arbeidsmarkedet. Det kan sette noen grenser for bruken av egenbetaling i praksis.

Skatteinntektene er hovedgrunnlaget for å finansiere velferdsordningene. Nivået på skatter og avgifter er høyere i Norge enn i de fleste andre OECD-land. Skatter og avgifter gir normalt en forskjell mellom samfunnsøkonomisk og privatøkonomisk lønnsomhet. Slike forskjeller påvirker bruken av samfunnets ressurser. Spesielt innebærer skatt på arbeid at den enkelte får mindre igjen for sin arbeidsinnsats enn det samfunnet som helhet får. Høy skatt på arbeid kan resultere i at samlet arbeidsinnsats blir for lav. I Norge har vi klart å kombinere et relativt høyt skatteinivå med god økonomisk vekst. Det må ses i sammenheng med at vi har arbeidet oss fram til et effektivt skattesystem med brede skattegrunnlag.

Norge står overfor krevende statsfinansielle utfordringer i tiårene framover. Vår samfunnsmodell gir oss likevel et godt utgangspunkt for å håndtere dem. Erfaringer både fra Norge og andre land viser at det er mulig å foreta justeringer i inntekter og utgifter som over tid gir en vesentlig styrking av de offentlige finansene. Samtidig viser erfaringene at det er viktig å motvirke ubalanser og bygge opp reserver i gode tider. Alternativet kan bli mangel på handlefrihet i den økonomiske politikken med påfølgende brå og kraftige nedskjæringer i viktige velferdstilbud senere. Det vises til meldingen for nærmere omtale.

8.2 Komiteens merknader

Komiteen tar omtalen til orientering.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet, viser til at aldringen av befolkningen og utviklingen av nye behandlingsmetoder vil øke etterspørselen etter helsetjenester i årene framover. Det er derfor viktig å fortsette arbeidet med å utnytte helseressursene mest mulig effektivt.

Flertallet vil peke på samhandlingsreformen og trepartssamarbeidet for et inkluderende arbeidsliv og som viktige velferdsordninger som er utviklet eller videreutviklet under den rød-grønne regjeringen. Samhandlingsreformen skal bidra til at forebygging og rehabilitering er blitt viktigere element i et helsefremmende arbeid. Reformen skal også bidra til et mer sømløst helsetilbud gjennom utvidet samarbeid mellom kommunene og sykehusene.

Flertallet understreker betydningen av at arbeidslivets parter i samarbeid med Nav og helsevesenet fortsetter sitt arbeid for å redusere sykefraværet.

Flertallet viser til at to av tre offentlige sysselsatte er ansatt i kommunal sektor. Pleie- og omsorgssektoren vil ha de største utfordringene framover med å rekruttere arbeidskraft til en sterkt økende eldre befolkning. Det faktum at vi lever lenger og er friske lenger, er et uttrykk for et godt samfunn. Friske eldre ønsker å bo hjemme. Tilrettelegging av livsløpsboliger og utviklingen av gode hjemmetjenester for dem som trenger noe hjelp, er en like stor utfordring for myndighetene som å utvide institusjonsomsorgen. Men særlig vil omsorgen for demente stille kommunene overfor store utfordringer både når det gjelder hjemmebasert omsorg og utvikling av institusjonsomsorgen. Flertallet mener regjeringen må videreføre sin støtte til dagtilbud i demensomsorgen i tråd med omsorgsplan 2015. I dette arbeidet, og i tilrettelegging for aktivitet som helsefremmende arbeid blant demente, mener flertallet den frivillige innsatsen fra organisasjoner og enkeltpersoner må gis økt fokus.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til sine generelle merknader i innstillingens kapittel 1.2.

9. Forslag fra mindretall

Forslag fra Fremskrittspartiet, Høyre, Kristelig Folkeparti og Venstre:

Forslag 1

Stortinget ber regjeringen utrede gode indikatorer for produktivitetsvekst i offentlig sektor og presentere konklusjonene for Stortinget på egnet måte.

Forslag fra Fremskrittspartiet:

Forslag 2

Stortinget ber regjeringen fremme egen sak om hvordan man kan redusere eksport av velferdsytelser, samt hvordan man kan utforme velferdsytelsene for å sikre en inntektsutvikling til dem som ikke kan delta i arbeidslivet, men som samtidig tar hensyn til den økte arbeidsinnvandringen.

Forslag 3

Stortinget ber regjeringen nedsette en arbeidslivskommisjon som får til oppgave å se på hvordan man kan utløse mer arbeidskraft, samtidig som man ivaretar prinsippet om et trygt og familievennlig

arbeidsliv, og hvor man blant annet legger frem forslag om å

- utløse arbeidskraft på kort og lang sikt
- øke andelen heltidsstillinger
- sikre at virksomhetenes behov for drift ivaretas, samtidig som arbeidstiden bedre kan tilpasses den enkelte arbeidstaker.

Forslag fra Kristelig Folkeparti og Venstre:

Forslag 4

Stortinget ber regjeringen utarbeide en analyse som tar for seg den finansielle risikoen for Norge knyttet til «ubrennbare» karboner.

Forslag 5

Stortinget ber regjeringen legge frem en oversikt over forventet gasseksport dersom Europa lykkes med sin klimapolitikk og energiomstilling.

10. Komiteens tilråding

Komiteen har for øvrig ingen merknader, viser til meldingen og rå Stortinget til å gjøre slikt

v e d t a k :

Meld. St. 12 (2012–2013) – om Perspektivmeldingen 2013 – vedlegges protokollen.

Oslo, i finanskomiteen, den 23. april 2013

Torgeir Micaelsen

leder og ordfører

Vedlegg

**Brev fra Finansdepartementet v/finansministeren til Stortinget,
datert 17. april 2013**

Perspektivmeldingen 2013. Korreksjoner og tilleggsinformasjon

I tilknytning til Meld. St. 12 (2012-2013) Perspektivmeldingen 2013 vil jeg opplyse om følgende:

Avsnitt 1.2, figur 1.2, side 8:

I figurtittelen står det:

”Netto nasjonalformue per innbygger. **2010**. Prosent”

Det skal stå:

”Netto nasjonalformue per innbygger. **2011**. Prosent”

Avsnitt 3.4, side 55:

I andre setning i andre underavsnitt står det:

”Produktivitetsveksten holdt seg relativt høy fram til **2007**, jf. figur 3.15.”

Det skal stå:

”Produktivitetsveksten holdt seg relativt høy fram til **2006**, jf. figur 3.15.”

Avsnitt 4.3

I omtalen av petroleumsvirksomheten i avsnitt 4.3 omtales bl.a. utviklingen i etterspørselen fra petroleumsvirksomheten: “Sett i forhold til størrelsen på fastlandsøkonomien økte den samlede etterspørselen fra petroleumsvirksomheten særlig kraftig fra midt på 1970-tallet til midt på 1980-tallet, jf. figur 4.2A. Etter dette svingte etterspørselen fra virksomheten rundt et nokså stabilt nivå, før den tok seg ytterligere opp i årene 2005-2010.”

I fotnote 2 står det som forklaring til figur 4.2A: “«Petroleumsvirksomheten» er her definert til å omfatte næringene «utvinning av råolje og naturgass», «tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning» og

«rørtransport» i nasjonalselskapet. Avgrensningen av hvilke næringer som inngår i petroleumsvirksomheten har betydning for hvor stor etterspørselen fra virksomheten anslås å være.”

Bakgrunnen for fotnoten er at det ikke er et klart skille mellom hva som bør regnes som petroleumsvirksomhet og hva som er en leverandørnæring. Dette har betydning for tallfestingen av etterspørselen fra petroleumsvirksomheten. I figur 4.2A er næringen ”tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning” tatt med som en del av petroleumsvirksomheten, i tråd med nasjonalregnskapets definisjoner. Flere selskaper i tjenestenæringen står for store leveranser til utvinningsnæringen, og nasjonalregnskapet gir ikke grunnlag for å korrigere for den dobbelttelling av ressursbruk som knytter seg til slike internleveranser. Figuren overvurderer derfor i noen grad den faktiske ressursbruken i petroleumsvirksomhet på norsk sokkel.

Når ”tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning” holdes utenom, reduseres den samlede etterspørselen fra petroleumsvirksomheten i form av produktinnsats, lønnskostnader og investeringer i 2012 fra om lag 19 til 13,5 pst., målt i forhold til størrelsen på BNP for Fastlands-Norge. Denne måten å avgrense petroleumsvirksomheten på innebærer en viss undervurdering av sektorens betydning, men viser fortsatt at den har vært en betydelig drivkraft for den sterke utviklingen i fastlandsøkonomien etter årtusenskiftet. Den samlede etterspørselen fra næringene «utvinning av råolje og naturgass» og «rørtransport» alene økte med om lag 5 prosentenheter i perioden 2002 til 2012, sett i forhold til størrelsen på BNP for Fastlands-Norge.

Det er en trykkfeil i fotnoten. Det skal stå: “«Petroleumsvirksomheten» er her definert til å omfatte næringene «utvinning av råolje og naturgass», «tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning» og «rørtransport» i nasjonalregnskapet. [...]”.

